

Linda Ritola

KÄÄNTÄJÄN MONET KASVOT

Kääntäjien näkemyksiä ammatistaan kahdessa
populääritieteellisessä kielilehdessä

Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Ruotsin kääntämisen opintosuunta
Pro gradu
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Linda Ritola: Kääntäjän monet kasvot: Kääntäjien näkemyksiä ammatistaan kahdessa populaaritieteellisessä kielilehdessä

Pro gradu

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot, ruotsin kääntämisen opintosuunta

Huhtikuu 2020

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan kääntäjien sekä muiden kielen ammattilaisten näkemyksiä kääntäjistä ja kääntämisestä. Kääntäminen on arkipäiväinen ilmiö, mutta käsitykset kääntäjän ammatista ovat vaihtelevia. Käännöstieteellinen tutkimus on tähän asti keskittynyt lähinnä valmiiden käännösten ja eri käännösstrategioiden analysoimiseen sekä joissakin tapauksissa kääntäjän näkyvyyteen mediassa. Näin ollen kääntäjien näkemykset omasta ammatistaan on jäänyt tutkimusten ulkopuolelle. Tutkielmassa selvitetään erityisesti kääntäjien ja muiden kielen ammattilaisten näkemyksiä kääntäjän ammatista kysymällä, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan julkisuudessa. Tutkielman tarkoituksena on löytää kääntäjiin ja kääntämiseen liittyviä diskursseja, jotka voivat tarjota kääntäjille myös eri identiteettejä. Lisäksi tutkielman tavoitteena on tarkastella sitä, miten kääntäjän ammatti on muuttunut vuosien aikana.

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta populaaritieteellisestä kielilehdestä, joista ensimmäinen on Suomessa ilmestyvä ruotsinkielinen *Språkbruk* ja toinen Ruotsissa julkaistava *Språktidningen*. Tutkimusaineiston muodostavat kyseisten lehtien kääntäjäyttä ja kääntämistä koskevat artikkelit, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2008–2018 julkaistuissa numeroissa. Tutkimusmenetelmänä toimii diskurssianalyysi, jonka avulla aineistosta on mahdollista tunnistaa kääntäjiin ja kääntämiseen liittyviä kielenkäyttötapoja eli diskursseja. Diskurssien kohdalla huomio kiinnittyy erityisesti sanavalintoihin ja muihin ilmauksiin, jotka luovat kuvaa kääntäjistä ja kääntämisestä. *Språkbrukissa* korostuu erityisesti asiatekstikääntäjien näkökulma, kun taas *Språktidningenissä* korostuu kaunokirjallisuuden kääntäjien näkökulma.

Tutkimusaineistossa on havaittavissa viisi kääntäjän ammattia kuvaavaa diskurssia, joista kolme toistuu sekä *Språkbruk-* että *Språktidningen-*lehdessä. Näiden diskurssien perusteella kääntäjistä muodostuu kuva oman alansa asiantuntijoina, joiden kielellistä ja kulttuurista ammattitaitoa pidetään suuressa arvossa. Kääntäjät rinnastetaan myös joissakin tapauksissa taitelijoihin ja heillä nähdään olevan keskeinen rooli kielen kehittäjinä. Lisäksi kääntäjän ammattiin liitetään *Språkbruk-*lehdessä suuri työtaakka, joka ilmenee jatkuvana kiireenä ja stressinä sekä alhaisena palkkatasona suhteessa työn vaativuuteen. Kääntäjien kohtaama kritiikki esimerkiksi kirjallisuusarvioiden kohdalla on myös yksi aineistosta havaittava diskurssi.

Språkbrukin ja *Språktidningenin* artikkeleissa kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan enimmäkseen samalla tavalla. Huomionarvoista on, että *Språkbruk* luo sekä positiivista että negatiivista kuvaa kääntäjän ammatista, kun taas *Språktidningenissä* korostuu vain positiivinen näkökulma. Kääntämisestä välittyy tämän perusteella positiivinen kuva.

Avainsanat: kääntäjä, kääntäminen, diskurssianalyysi, identiteetti

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tarkoitus	2
1.2 Tutkimusaineisto	3
1.3 Tutkimusmetodi	6
1.4 Aiemmat tutkimukset	9
2 Kohti kääntäjien ammattikuntaa	12
2.1 Suomen käännöskulttuurin historia	14
2.2 Ruotsin käännöskulttuurin historia	18
2.3 Kääntäjäkoulutus Suomessa ja Ruotsissa	20
2.3.1 Suomen kääntäjäkoulutus	21
2.3.2 Ruotsin kääntäjäkoulutus	21
2.4 Kääntäjien auktorisointi Suomessa ja Ruotsissa	23
3 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina	25
3.1 Diskurssianalyysin taustaa	25
3.1.1 Foucaultilainen ideologia	26
3.2 Eri näkökulmia diskurssianalyysiin	27
3.2.1 Diskurssiteoria	28
3.2.2 Kriittinen diskurssianalyysi	31
3.2.3 Diskurssipsykologia	33
3.2.4 Diskurssianalyysin neljä ulottuvuusparia	35
4 Diskurssit aineistossa	37
4.1 Kääntäjät Språkbruk- ja Språktidningen-lehdessä	38
4.1.1 Kääntäjä asiantuntijana	38
4.1.2 Kääntäjä taitelijana	47
4.1.3 Kääntäjä kielen kehittäjänä	50
4.2 Kääntäjän työtaakka	52
4.3 Kääntäjä kritiikin kohteena	54
5 Tutkimustulokset	56
6 Johtopäätökset	62
Lähdeluettelo	65
Sammanfattning av pro gradu-avhandling	

1 Johdanto

Nykyaikana on miltei mahdotonta välttyä käännoksiltä, sillä elämme käännetyissä maailmassa. Kohtaamme ja luemme erilaisia käännettyjä tekstejä päivittäin, ja usein tämä tapahtuu täysin tiedostamattamme. Tällaisia tekstejä voivat olla esimerkiksi kaunokirjalliset teokset, uutiset, käyttöohjeet, pakkausselosteet, musiikkikappaleet tai vaikka elokuvien ja tv-sarjojen ruututekstitykset. Monissa tapauksissa emme edes huomaa tällaisten tekstien olevan käännoksiä vieraasta kielestä. Toisin sanoen käännot ovat niin tavallinen ilmiö arkielämässämme, että ne voivat tuntua lähes itsestään selvyyksiltä. Tämän vuoksi emme välttämättä tule ollenkaan ajatelleeksi, että käännosten takana on oikea henkilö – kääntäjä.

Kääntäminen ei ole uusi ilmiö, vaan käännoksiä on laadittu eri maissa ja kulttuureissa jopa vuosisatojen ajan. Suomalainen ja ruotsalainen käännouskulttuuri on tästä hyvä esimerkki. Ruotsissa kääntämistä harjoitettiin jo 1200-luvulla, kun taas Suomessa ensimmäiset käännot laadittiin 1500-luvulla. (Wollin 2013, 22, Häkkinen 2007b, 24–25.) Voidaan siis todeta, että kyseisissä maissa itse kääntämisellä on suhteellisen pitkät perinteet, vaikka koulutettujen kääntäjien ammattikuntaa ei ollut tuolloin vielä olemassakaan.

Kääntäjien ammattikunta alkoi muodostua vasta monta sataa vuotta myöhemmin käännouskulttuurin kehittyessä, ja kääntäjän rooli yhteiskunnassa on ollut hyvin moninainen aikakaudesta riippuen. Käännouskulttuurin vakiintumisen myötä myös varsinainen kääntäjäkoulutus sai alkunsa. (Kujamäki 2013, 33–34.) Näin ollen kääntäjäkoulutus on suhteellisen uusi koulutusala, ja esimerkiksi Suomessa on ollut mahdollista hankkia yliopistotasoinen kääntäjäkoulutus vasta 1960-luvulta lähtien. (Halme 2007, 341.) Suomessa käännosalan ammattilaisilla sekä siitä kiinnostuneilla oli vastikään aihetta juhlaan, sillä suomalainen kääntäjäkoulutus täytti Tampereella ja Turussa pyöreät 50 vuotta. (Kajawa 2019, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019c). Myös Itä-Suomen yliopisto juhli 50 vuotta täyttäneitä kääntäjäkoulutustaan. (Yle 2019).

Vaikka Suomessa on ollut mahdollista kouluttautua kääntäjäksi jo 50 vuoden ajan ja näin ollen myös ammattimaista käännostoimintaa on ollut mahdollista harjoittaa jo jonkin aikaa, ei kaikille ole selvää, millaisesta ammatista on kyse. Toisin sanoen käsitykset tästä kieliammatista ovat hyvin vaihtelevia. Niin kääntäjän ammatti kuin itse kääntäminenkin tuntuvat usein olevan ikään kuin hämärän peitossa ja tämä puolestaan vaikuttaa negatiivisesti ammatin arvostukseen (Ruokonen 2013). Koska elämme käännetyissä maailmassa ja käännot kuuluvat arkipäiväämme, moni käännosalan ulkopuolella oleva unohtaa helposti kääntäjien merkityksen esimerkiksi Netflix-sarjoja katsellessaan. Käännosalaa on kuitenkin mahdollista tuoda näkyvämmäksi esimerkiksi tutkimalla sitä, ja tätä kautta ymmärrys

sekä arvostus tätä usein hyvin vaativaa ammattia kohtaan on mahdollista saada paremmaksi. (Ruokonen 2013.)

Kiinnostus kääntämistä kohtaan on kasvavaa ja siksi käännöstiedettä on alettu tutkia eri näkökulmista. Monet käännöstieteelliset tutkimukset ovat keskittyneet analysoimaan esimerkiksi valmiita käännöksiä sekä kääntäjien työskentelyä eli itse käännösprosessia. Lisäksi osa tutkimuksista on pyrkinyt selvittämään, millaisia reaktioita käännökset herättävät niiden vastaanottajissa eli ovatko ne esimerkiksi toimivia vai eivät. (Stålhammar 2015, 52.) Toisin sanoen tällaiset käännöstieteelliset tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa siihen, millaisia käännöksiä kääntäjät ovat tuottaneet ja miten. Ammattikäntäjät ja heidän näkökulmansa kääntämiseen on jäänyt taka-alalle. Tämän vuoksi onkin tärkeää tutkia, mitä mieltä nämä kieliasiantuntijat itse ovat ammatistaan sekä miten heidän ammattikuvansa välittyy lehtiartikkeleissa.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitän kääntäjien ja muiden kielten ammattilaisten näkemyksiä kääntäjistä ja kääntämisestä. Tutkielmani tarkoituksena on ottaa selvää kääntäjiin ja kääntäjäyteen liittyvistä ilmiöistä, jotka nousevat esiin kahdessa populaaritieteellisessä kielilehdessä. Lehdet ovat Suomessa ilmestyvä ruotsinkielinen *Språkbruk* ja Ruotsissa julkaistava *Språktidningen*. Tavoitteenani on tutkia diskurssianalyysin avulla niitä kääntäjiin ja kääntäjäyteen liittyviä diskursseja, joita tutkimusaineistostani nousee esiin ja tarkastella diskurssien kääntäjille tarjoamia identiteettejä. Lisäksi selvitän kääntäjän ammatin muutosta vuosien saatossa. Tarkastelemalla tätä tutkimusongelmaa minun on mahdollista saada käsitys siitä, millaisena kääntäjän ammatti näyttäytyy suomalaisessa ja ruotsalaisessa kielilehdessä kääntäjien ja muiden kyseisestä alasta kiinnostuneiden näkökulmasta.

Pro gradu -tutkielmassani pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan *Språkbruk*-lehden ja *Språktidningen*-lehden artikkeleissa?
2. Millaisia identiteettejä kääntäjille tarjotaan tutkimusaineistosta esiin nousevien diskurssien perusteella?
3. Miten kääntäjän ammatti ja kääntäminen ovat muuttuneet vuosien aikana?

Aihe on tutkimisen arvoinen, sillä lehtien välittämä kuva kääntäjistä voi vaikuttaa ihmisten käsityksiin kyseisestä asiantuntija-ammattista, ja näin ollen myös muuttaa heidän suhtautumistaan esimerkiksi kääntäjien arvostusta ja palkkatasoa kohtaan. Median välittämää ammattikuvaa kääntäjistä ei myöskään toistaiseksi ole tutkittu suurella määrällä. Näin ollen oma tutkielmani voi edesauttaa käännettutkimusta sekä tuoda kääntäjän ammattia näkyvämmäksi suurelle yleisölle. Koska kyse on pro gradu -tutkielmasta, ei tavoitteenani ole muodostaa kaiken kattavaa kuvaa valitsemastani tutkimusaiheesta. Tarkoitukseni on ennemminkin saada jonkinlainen yleiskäsitys siitä, miten kääntäjät ja muut kieliasiantuntijat näkevät kääntäjyyden tutkimusaineistoni artikkeleissa.

Haluan lähteä tekemään tutkimustani avoimin mielin, mutta minulla on kuitenkin tietty ennakkokäsitys tutkimusaiheestani. Tähän vaikuttaa erityisesti se, että opiskelen itse käännettosalaa ja tiedän, millaisia ilmiöitä kääntäjyyteen useimmiten liitetään. Hypoteesini on, että kääntäjät itse näkevät ammattinsa positiivisemmassa valossa kuin alasta tietämättömät. Kuten olen aiemmin todennut, kääntäjän ammattikuva ei ole kaikille entuudestaan tuttu ja tämä puolestaan vaikuttaa siihen, millaisena esimerkiksi maallikot näkevät kyseisen ammatin. Usein kääntäjän ammattikuvaan liitetään enemmän negatiivisia piirteitä silloin, kun koko käännettosalaa on itselle vieras. (Ruokonen 2013). Näin ollen oletan, että käännettosalan ammattilaiset puhuvat kääntäjyydestä positiivisempaan sävyyn, sillä he tietävät, millaisesta ammatista on kyse.

1.2 Tutkimusaineisto

Minulle oli jo tutkielman alussa selvää, että haluan tarkastella jo olemassa olevaa, valmista materiaalia. Tämän vuoksi päädyin tutkimaan erilaisia kieleen sekä kääntämiseen ja kääntäjiin liittyviä populaaritieteellisiä aikakauslehtiä, sillä halusin tietää, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan. Tutkimusaineistoni koostuu kahdesta ruotsinkielisestä lehdestä, jotka molemmat käsittelevät artikkeleissaan kieltä ja sen ilmiöitä. Ensimmäinen lehti on Suomessa ilmestyvä *Språkbruk* ja toinen on Ruotsissa ilmestyvä *Språktidningen*. Päätin rajata tutkimusaineistoni koskemaan tiettyä aikaväliä, sillä tavoitteenani on myös tarkastella, miten kääntäjän ammatti ja kääntäminen ovat muuttuneet vuosien aikana. Aikaväliksi valikoitui kymmenen vuotta kattava ajanjakso eli vuosina 2008–2018 julkaistut lehdet. Uskon, että kymmenen vuoden aikaperspektiivi on tarpeeksi kattava, jotta voin muodostaa yleiskäsityksen tutkimusaiheestani.

Molemmat lehdet ovat tyylieltään ja sisällöltään melko samanlaisia. Lehdet ovat populaaritieteellisiä julkaisuja, joiden kohderyhmän muodostavat sekä kielen ammattilaiset että tavalliset, kielestä

kiinnostuneet lukijat. Valitsin kyseiset lehdet tutkimusaineistokseni, sillä olen kiinnostunut, millaisena kääntäminen ja kääntäjäyys nähdään ammattimaisissa julkaisuissa. Oletan, että kyseisissä lehdissä tutkimusaiheestani on saatavilla luotettavaa tietoa, sillä lehtien artikkeleita ovat kirjoittaneet usein myös kääntäjät. On kuitenkin huomioitava, ettei tutkielmani anna kovin kattavaa kuvaa suomalaisesta ja ruotsalaisesta käännöskulttuurista, sillä analysoin vain kahden lehden artikkeleja. Kattavamman kuvan saamiseksi tarvittaisiin monipuolisempi aineisto.

Päätin valita molemmista lehdistä verkkoversiot, sillä niihin oli yksinkertaisempaa päästä käsiksi kuin lehtien painettuihin versioihin. *Språkbruk* -lehteen pääsee käsiksi suoraan lehden nettisivuilta, kun taas *Språktidningen* -lehti on saatavilla Tampereen yliopiston kirjaston kautta. Molempien lehtien verkkoversioissa on käytettävissä hakutoiminto, jonka avulla on mahdollista löytää hakusanoja vastaavia artikkeleja. Koska tutkielmani keskiössä ovat kääntäjät sekä kääntäminen, lähdin etsimään sopivia artikkeleja käyttäen ruotsinkielisiä hakusanoja *översättare* sekä *översättning*. Seuraavaksi esittelen pro gradu -tutkielmaani valitsemiani lehtiä sekä mainituilla hakusanoilla löytämiäni artikkeleja hieman tarkemmin.

Språkbruk on Kotimaisten kielten keskuksen, Kotuksen, julkaisema yleistajuinen aikakauslehti, joka on ilmestynyt Suomessa vuodesta 1981 lähtien. Kyseinen lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se on tarkoitettu kaikille kielestä ja sen ilmiöistä kiinnostuneille lukijoille. Erityisesti toimittajat, opettajat ja kääntäjät kuuluvat lehden kohderyhmään. *Språkbrukissa* julkaistaan kielitieteellisiä artikkeleja, jotka voivat olla muun muassa haastatteluja, uutisia sekä tutkimuksia (Kotimaisten kielten keskus 2019, Institutet för de inhemska språken 2019).

Språkbrukin verkkosivuilta löytyy arkisto, johon on koottu kaikki vuosien aikana ilmestyneet lehdet. Lehtiä löytyy vuodesta 1981 vuoteen 2018 yhteensä 134 numeroa (Språkbruk 2019). Päätin rajata tutkimusaineistoni koskemaan lehtiä, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2008–2018, sillä tarkoitukseni on muodostaa yleiskäsitys siitä, miten kääntäjistä ja kääntämisestä on kirjoitettu vuosien saatossa. Ajattelin, että kymmenen vuoden aikaväli on riittävän laaja pro gradu -tutkielmaani varten. Lisäksi tarkoitukseni on muodostaa käsitys kääntäjän ammatista nykypäivänä. Tämän vuoksi ei ole tarpeellista tarkastella tätä vanhempia lehtiä ja niiden artikkeleja. Valitsemiani aikarajoituksen perusteella yritän myös muodostaa käsityksen siitä, miten kääntäjien ammatti on muuttunut vuosien saatossa. Rajattuani tutkimusaineistoa ajan perusteella ilmestyneitä *Språkbruk*-lehtiä jäi yhteensä 47 numeroa.

Aikarajauksen tehtyäni lähdin etsimään tutkimukseeni soveltuvia artikkeleja *Språkbruk*-lehden verkkosivuilta löytyvän hakukenttätoiminnon kautta. Käytin hakusanoja kuten ”*översättare*” ja

”översättning”, sillä tarkoitukseni oli löytää nimenomaan kääntäjiä, kääntämistä sekä käännöksiä koskevia artikkeleja. Näillä hakusanoilla löysin yhteensä 20 artikkelia koskien tutkimusaiheittani. *Språkbruk*-lehden artikkelit ovat pituudeltaan kahdesta sivusta jopa kuuteen sivuun. Yhteensä löysin sekä tulostin artikkeleita 82 sivun verran. Artikkelit ovat sisällöltään monipuolisia ja ne käsittelevät muun muassa konekääntämistä, juridisten tekstien kääntämistä, kotouttavaa ja vieraannuttavaa käännostrategiaa, EU-kääntämistä sekä kääntäjäpalkintoja.

Språktidningen on puolestaan Ruotsissa ilmestyvä populaaritieteellinen julkaisu, joka käsittelee kaikkia mahdollisia kieleen liittyviä ilmiöitä ja on suunnattu kaikille kielestä kiinnostuneille lukijoille. Pääosin lehdessä keskitytään ruotsin kieleen mutta myös esimerkiksi Ruotsissa puhuttaviin vähemmistökieliin. *Språktidningen* ilmestyy sekä painettuna että sähköisessä muodossa. Lehti on luettavissa ainakin osittain vapaasti lehden omilla verkkosivuilla (*Språktidningen* 2019). Valitsin kuitenkin tutkimusaineistokseni Tampereen yliopiston kirjaston kautta luettavissa olevat verkkolehdet, sillä näin pääsin helpoiten käsiksi koko lehden sisältöön.

Tampereen yliopiston kirjaston kautta luettavissa on kaikkiaan vuosina 2007–2018 ilmestyneet *Språktidningen*-lehdet sekä joitakin vuonna 2019 ilmestyneitä numeroita. Yhteensä lehtiä on luettavissa 85 numeroa. Valitsin tämänkin lehden kohdalla tutkimusaineistoani varten vuosina 2008–2018 ilmestyneet lehdet, jolloin lehtiä jäi jäljelle 81 numeroa. *Språktidningen*-lehden verkkoversiossa oli käytettävissä hakutoiminto, jonka avulla pyrin rajaamaan artikkeleja sopiviksi tutkielmaani ajatellen. Käytin hakusanoja *översättare* ja *översättning*, joiden avulla löysin useiden sivujen verran hakutuloksia. Kyseisen lehden hakutoiminto ei ollut tarkoin mahdollinen, ja siksi jätin osan hakutuloksista kokonaan aineistoni ulkopuolelle. Tällaisia hakutuloksia olivat muun muassa jonkun toimittajan lehdelle kääntämät tekstit sekä lukijoiden jättämät kysymykset lehden toimitukselle. Lisäksi varsinaisten artikkeleiden otsikot eivät aina kertoneet, mitä ne käsittelevät, joten jouduin silmäilemään niitä tarkemmin. Perusteellisen läpikäynnin jälkeen valitsin *Språktidningen*-lehden artikkeleja 18 kappaletta tutkielmaani.

Språktidningen-lehden artikkelit ovat pituudeltaan hyvin vaihtelevia. Lyhimmillään ne ovat sivun mittaisia, kun taas vastaavasti pisimmillään ne ovat jopa seitsemän sivun mittaisia. Yhteensä artikkeleita oli löydettävissä 59 sivun verran. Artikkelit ovat sisällöltään monipuolisia, ja ne käsittelevät muun muassa kotouttavaa ja vieraannuttavaa käännostrategiaa, kääntäjäpalkintoja, konekääntämistä, yksittäisiä kääntäjiä sekä kääntämisen historiaa.

Seuraavaksi havainnollistan valitsemani tutkimusaineiston kattavuutta taulukon 1. avulla. Taulukosta käy ilmi sekä *Språkbrukin* että *Språktidningenin* artikkelien lukumäärä vuosittain. Kaikilta vuosilta

ei ollut löydettävissä tutkimusaiheittani koskevia artikkeleja, mutta artikkelien kokonaismäärä on kuitenkin riittävä tutkielmaani ajatellen.

Taulukko 1. *Språkbruk*-lehden ja *Språktidningen*-lehden artikkeleiden lukumäärä

Vuosi	Språkbruk	Språktidningen
2018	1	3
2017	0	3
2016	4	2
2015	2	0
2014	3	2
2013	5	1
2012	1	0
2011	2	2
2010	0	1
2009	1	2
2008	1	2
Yhteensä	20	18

1.3 Tutkimusmetodi

Pro gradu -tutkielmani edustaa luonteeltaan laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Jari Eskola ja Juha Suoranta (2008, 13) määrittelevät laadullisen tutkimuksen yksinkertaisesti aineiston kuvaukseksi sekä analyysiksi. Tutkija on usein tutkimuksen keskiössä ja hänellä on paljon valinnanvaraa sekä vapauksia tutkimuksen toteuttamisen suhteen. Lisäksi laadullisessa tutkimuksessa aineisto on keskeisessä roolissa, ja se voi koostua esimerkiksi lehtiartikkeleista, haastatteluista tai elokuvista. Monissa tapauksissa tutkimuksen tekijä ei laadi heti valmista tutkimussuunnitelmaa vaan se voi muuttua useaan otteeseen tutkimusprosessin aikana. Myös varsinainen tutkimusongelma voi saada lopullisen muotonsa vasta tutkimuksen edetessä, sillä tutkija löytää ja muokkaa tutkimusongelman usein aineistonsa pohjalta. (Eskola & Suoranta 2008, 15–16, 20.)

Tutkielmani perustuu empiiriseen aineistoon, jonka olen kerännyt internetistä tietyin perustein. Eskola ja Suoranta (2008, 19) painottavat, että empiirinen aineisto tulee aina miettiä sekä rajata

tarkkaan, jotta sen tutkiminen on järkevää. Tämän vuoksi valitsin tutkimukseeni kaksi samantyylistä lehteä sekä niiden tutkimusongelmaani koskevat artikkelit. Sovellan valitsemiini artikkeleihin aineistolähtöistä analyysiä, joka on usein laadullisen tutkimuksen lähtökohta. Aineistolähtöiseen eli induktiiviseen analyysiin liittyy olennaisesti teorian luominen aineiston pohjalta. Tutkimusta pyritään tekemään ilman ennako-oletuksia, jolloin tutkijan ei ole välttämätöntä muodostaa hypoteesia tutkittavasta ilmiöstä tai tutkimustuloksista. Päätin kuitenkin muodostaa hypoteesin tutkielmaani varten, sillä olen itse käännöstieteen opiskelija ja näin ollen en ole täysin vapaa ennakkokäsityksistä tutkimusaiheistani kohtaan.

Lähestyn tutkimusaineistoani diskursiivisesti. Diskurssianalyysin lähtökohtana on ajatus, että kieli joko kuvastaa tai rakentaa todellisuutta (Eskola, Jari & Juha Suoranta 2008, 194). Toisin sanoen todellisuus rakentuu kielenkäytön seurauksena ja kielen avulla on mahdollista saada tietoa maailman eri ilmiöistä. Kun kielenkäyttö on tarpeeksi vakiintunutta tiettyä ilmiötä, kuten esimerkiksi kääntämistä kohtaan, voidaan puhua *diskurssista*. Diskurssi on saanut erilaisia määritelmiä vuosien saatossa. Diskurssianalyysin merkkihenkilön Michel Foucaultin mukaan diskurssilla tarkoitetaan säännönmukaisia lausumia, jotka kuvastavat maailman eri ilmiöitä (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 19). Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe ovat puolestaan määritelleet diskurssin käsitteen järjestelmälliseksi merkitysten kokonaisuudeksi, joka liittyy esimerkiksi tiettyyn erikoisalaan (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33). Norman Fairclough on todennut, että diskurssi on tietynlaista kielenkäyttöä, jonka perusteella ilmiöt saavat merkityksensä (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 72–73). Tässä pro gradu -tutkielmassa *diskurssilla* tarkoitetaan sellaista toistuvaa kielenkäyttöä, joka kuvastaa sekä kääntäjiä että kääntäjäyyttä.

Koska tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan valitsemassani aineistossa, pyrin nostamaan lehtiartikkeleista esiin kääntäjiä ja kääntämistä kuvailevia kielellisiä ilmauksia. Tällaiset voivat olla esimerkiksi yksittäisiä sanoja, kuten adjektiiveja tai verbejä, sekä kokonaisia virkkeitä. Pyrin luomaan löytämistäni ilmauksista diskursseja, jotka kuvaavat kääntäjiin ja kääntämiseen liittyviä näkemyksiä. Sovellan omassa tutkielmassani Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin kehittämää diskurssiteoriaa, sillä se sopii parhaiten tutkielmaani. Kyseinen tutkimusmenetelmä korostaa erityisesti diskurssin sekä identiteetin käsitettä, jotka liittyvät olennaisesti omaan tutkimustavoitteeseeni. Lisäksi lehtiartikkelit muodostavat sopivan tutkimusaineiston diskurssiteorian soveltamista varten. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 57–59.)

Diskurssiteorian lisäksi omaa pro gradu -tutkielmaani on mahdollista lähestyä neljän diskurssianalyttiseen tutkimukseen liittyvän ulottuvuusparin avulla, jotka esittelen tarkemmin luvussa 3 *Diskurssianalyysi tutkimusmetodina*. Tutkielmassani painottuvat enemmän tilanteisuus ja

kulttuurinen jatkumo, merkitykset, retorisuus sekä analyttisyys. Tutkimukseni on hyvin aineistolähtöistä, jolloin keskityn enemmän tilanteisuuteen kuin kulttuuriseen jatkumoon. Koska käsittelen kuitenkin käänöskulttuureja, otan myös kulttuurisen jatkumon huomioon. Tutkimusaineiston keskiön eli diskurssien kohdalla olen enemmän kiinnostunut siitä, mitä erilaisia kääntämiseen ja kääntäjyyteen liittyviä merkityksiä tutkimusaineistostani nousee esiin. Tutkimuksessani on läsnä myös retorisuus, sillä tutkimusaineistoni on suunnattu tietyille kohderyhmälle eli kääntämisen ammattilaisille sekä kyseisestä alasta kiinnostuneille henkilöille. Lisäksi kyseinen kohderyhmä on tarkoitus saada vakuuttuneeksi tietyistä käänösalan ilmiöistä. Tutkielmani diskurssianalyysi on luonteeltaan enemmän analyttistä kuin kriittistä, sillä se perustuu tutkimusaineistolleni, jota pyrin analysoimaan avoimin mielin ilman sen suurempia ennakkoletuksia.

Kuten sanottu, tutkimusaineistoni koostuu sekä *Språkbruk*- että *Språktindingen*-lehden kääntäjiin ja kääntämiseen liittyvistä artikkeleista. Koska artikkeleja oli melko paljon ja useimmat niistä olivat pitkiä, en kokenut tarpeelliseksi lukea niitä läpi sanasta sanaan. Aloitin artikkeleiden tarkastelun silmäilemällä ne läpi sekä alleviivaamalla niistä huomiota herättävät sekä toistuvat sanat ja ilmaukset kääntäjiä ja kääntäjyyttä koskien. Näiden sanojen ja ilmausten kohdalla oli kyse *merkeistä*, joiden kautta diskurssit muodostuvat Laclauin ja Mouffin mukaan. Merkkejä voivat olla esimerkiksi yksittäiset sanat, jotka tietyssä suhteessa toisiinsa muodostavat diskurssin. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33.) Alleviivaamisen lisäksi listasin sanoja ja ilmauksia ylös paperille. Pian sainkin huomata, että tietyt ilmaukset seurasivat artikkeleista toiseen tutkimusaineistossani. Ne liittyivät muun muassa kääntäjän asiantuntijuuteen ja taiteellisuuteen, kielen kehittämiseen sekä kääntäjien työtaakkaan ja kääntäjiä koskevaan kritiikkiin. Näistä alkoivat muodostua tutkielmaani liittyvät diskurssit.

Asiantuntijuuteen liittyvät ilmaukset koskivat esimerkiksi kääntäjien asiantuntijuutta tietyllä erikoisalalla, terminologista osaamista, kulttuurintuntemusta, sopivien käänösstrategioiden soveltamista sekä kykyä ymmärtää lukemiaan ja tuottamiaan tekstejä. Taiteilijuuteen taas liittyi kääntämisestä puhuminen taiteen tekemisenä ja näin ollen kääntäjien vertaaminen taitelijoihin. Kielen kehittämisen kohdalla oli kyse siitä, että kääntäjällä on ollut eri aikakausina hyvin merkittävä rooli esimerkiksi kirjakielen syntymiselle ja kehittymiselle. Kääntäjien työtaakkaan liittyivät ilmaukset, jotka koskivat työpaineita, kiirettä, stressiä ja huonoa palkkatasoa. Kritiikkiin liittyvä diskurssi sisälsi puolestaan kääntäjien kohtaamaa kritiikkiä sekä vähäistä arvostusta. Kyseisten säännönmukaisten ilmauksien myötä aineistostani oli havaittavissa seuraavat diskurssit: asiantuntijadiskurssi, taiteilijadiskurssi, kielenkehittäjädiskurssi sekä kääntäjän työtaakkaan ja

kääntäjän kohtaamaan kritiikkiin liittyvä diskurssi. Ensimmäiset kolme diskurssia toistuivat molemmissa tutkimusaineistoni lehdissä, kun taas kaksi jälkimmäistä diskurssia oli havaittavissa ainoastaan *Språkbrukissa*.

Diskurssien lisäksi pyrin luomaan kääntäjille identiteettejä tutkimusaineistoni pohjalta. Laclau ja Mouffe toteavat, että diskurssit voivat tarjota subjekteille erilaisia identiteettejä (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 48). Näin ollen tutkimusaineistostani esiin nousevat diskurssit voivat tarjota kääntäjille eri identiteettejä. Tällaiset identiteetit liittyivät suoraan löytymiini diskursseihin ja ne ovat näin ollen kääntäjän asiantuntijuuteen, taiteilijuuteen sekä kielenkehittämiseen liittyvät identiteetit. Toisin sanoen kääntäjille on mahdollista antaa edellä mainitut identiteetit diskurssien mukaan. Näiden identiteettien avulla on mahdollista havainnollistaa paremmin myös koko kääntäjien ammattia, sillä kääntäminen ei ole vain viestin välittämistä kieleltä toiselle. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjän ammatti on monipuolinen ja kääntäjän identiteetti voi olla hyvin erilainen esimerkiksi erikoisalasta riippuen.

1.4 Aiemmat tutkimukset

Minna Ruokonen (2014) on tutkinut kääntäjän ammatin arvostusta sekä kyseiseen ammattiin liittyviä myyttejä. Hänen tutkimuksensa tarkoituksena oli selvittää, miten käsitys kääntäjien alhaisesta arvostuksesta piti paikkansa nykyaikana. Ruokonen teetti sähköisen kyselytutkimuksen kääntäjäopiskelijoille, jotka opiskelivat Helsingin, Itä-Suomen, Tampereen, Turun sekä Vaasan yliopistoissa. Kyselytutkimus toteutettiin vuosina 2013–2014, ja yhteensä tutkimukseen vastasi 277 kääntäjäopiskelijaa. Kyselyssä opiskelijat vastasivat muun muassa avonaisiin kysymyksiin, joissa he saivat vapaasti kertoa kääntäjän ammatin arvostukseen liittyviä tekijöitä. Tällaisia olivat esimerkiksi kääntäjän näkymättömyys, alhainen palkkataso sekä huonojen käännösten saama kritiikki. Tutkimustulosten mukaan opiskelijat näkivät kääntäjien arvostuksen melko vähäisenä, ja näin ollen kyseiseen ammattiin liittyvät myytit pitivät osittain paikkansa.

Lisäksi Minna Ruokonen (2013) on tutkinut kääntäjän ammatin statusta sekä sitä koskevaa tutkimusta. Artikkelissaan Ruokonen toteaa, että kääntäjien statusta on tutkittu verrattain vähän käännöstieteessä, ja siksi olisikin tärkeää tarkastella kyseistä tutkimuskohdetta tarkemmin. Artikkelissaan hän tutkii kriittisesti aiempaa statustutkimusta koskien kääntäjiä. Hän jaottelee aiemmat tutkimukset vertailu-, kausaali- sekä toimijuusnäkökulmien perusteella, jotka pohjautuvat käännöstutkija Andrew Chestermanin (2000) näkemyksiin kääntäjien statuksesta. Ruokonen

huomauttaa, että kääntäjien statusta koskevilla tutkimuksilla käytetään usein monia eri tutkimusmenetelmiä rinnakkain. Tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että kääntäjien status on keskitasoisista tai alhaisempaa, mutta sitä parantavat esimerkiksi kääntäjien näkyvyys sekä kääntäjien ja käännöstoimistojen yhteistyö.

Helle V. Dam ja Karen Korning Zethsen (2008) ovat tutkineet tanskalaisten kääntäjien asemaa eri yrityksissä Tanskassa. Heidän mukaansa aiheen tutkinnalle on ollut kysyntää, sillä aiempaa tutkimusta kyseisestä teemasta löytyy vähän. He olettivat, että Tanskassa toimivien kääntäjien asema olisi hyvä, sillä maan käännösala on hyvin organisoitu. Lisäksi kääntäjät ovat korkeasti koulutettuja. Tutkimuksen aineisto kerättiin lomakkeen avulla ja se lähetettiin 13 tanskalaiselle yritykselle, joissa työskenteli kääntäjiä kokopäiväisesti. Lomakkeet sisälsivät kysymyksiä koskien kääntäjien ikää, sukupuolta, palkkaa, koulutusta, näkyvyyttä sekä vaikutusmahdollisuuksia. Sekä työnantajat että kääntäjät itse vastasivat kysymyksiin. Tulokset analysoitiin käyttäen SPSS-ohjelmaa (Statistical Package for the Social Sciences) ja ne osoittivat, että kääntäjien asema Tanskassa on melko hyvä. Kääntäjien mielestä he saavat tarpeeksi näkyvyyttä yrityksissä ja he kokivat, että heitä arvostetaan. Palkkataso taas on alhainen suhteutettuna muiden ammattien keskivertopalkkoihin. Lisäksi kääntäjät kokivat, ettei heillä ole niin paljon vaikutusmahdollisuuksia yrityksissä kuin mitä he haluaisivat. Tutkimustulokset osoittivat myös, että työnantajat luottavat yrityksissään työskenteleviin kääntäjiin ja arvostavat heidän koulutustaan.

Esa Penttilä (2013) on tarkastellut artikkelissaan suomentajien näkyvyyttä päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa. Penttilän tarkoituksena oli selvittää, miten suomentajien ekstratekstuaalinen näkyvyys ilmenee lehtien kirja-arvioissa. Ekstratekstuaalisella näkyvyydellä tarkoitettiin artikkelissa kääntäjän näkyvyyttä varsinaisen käännöksen ulkopuolella, joka voi ilmetä esimerkiksi arvosteluiden, haastattelujen ja palkintojen muodossa. Penttilän tutkimusaineisto koostui *Helsingin Sanomien*, *Karjalaisen*, *Suomen Kuvalehden* ja *Imagen* kirja-arvosteluista. Yhteensä arvosteluja oli 66 kappaletta. Aineisto on analysoitu tekstianalyysin avulla. Tutkimustulosten perusteella suomentajat jäävät monissa tapauksissa näkymättömiksi, eli toisin sanoen suomentajien nimeä ei mainita kirja-arvioiden ohessa. Kirja-arvioissa saatettiin silloin tällöin kommentoida suomentajaa ja hänen käännöstyötään. Merkittävää oli, että usein tällaiset kommentit olivat kuitenkin sävyllään positiivisia.

Liisa Tiittula (2001) on tarkastellut artikkelissaan kääntämistä ja sen määrittelyä sekä kääntäjille ja käännöksille asetettuja vaatimuksia. Tiittulan artikkeli lähti liikkeelle kääntäjän näkyvyydestä, joka on usein varsin huono esimerkiksi suomennoskirjallisuuden kohdalla. Artikkelissaan Tiittula totesi, että kääntämisestä puhutaan monin eri tavoin esimerkiksi sanomalehdissä ja näin ollen käännösalan ulkopuolella oleville voi välittyä todella moninainen kuva kääntäjistä ja kääntämisestä. Tiittulan

mukaan käännökset ovat usein huomaamattomia, mutta niistä tulee näkyviä silloin, kun ne poikkeavat jollain tapaa esimerkiksi lukijan äidinkielen rakenteista. Artikkelin perusteella kääntäjän on tärkeää tuntea sekä lähtö- että kohdemaan kieli ja kulttuuri, jotta hän osaa sopeuttaa käänöksensä näiden mukaiseksi. Myös oikean tyylin sekä sopivan käänösstrategian valitseminen on oleellista kääntämisessä. Artikkelin lopussa Tiittula totesi, että kääntäjän ammattikuva on muutosvaiheessa, sillä nykyään kääntäjältä vaaditaan kielitaidon ja kulttuurintuntemuksen lisäksi myös erikoisalojen termistön hallintaa sekä teknologisia taitoja, kuten esimerkiksi kykyä käyttää käänösmuistiohjelmaa.

Hanna Kokkonen (2012) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan suomalaisten kääntäjien julkisuuskuvaa kotimaisissa päivälehdissä. Kokkosen tarkoituksena oli tutkia, millainen kuva suomalaisista kääntäjistä syntyy laajalevikkeisten päivälehtien artikkeleiden perusteella. Aineistoksi hän valitsi Helsingin Sanomat, Aamulehden, Turun Sanomat, Lapin Kansan sekä Etelä-Suomen Sanomat. Näistä lehdistä Kokkonen valitsi sellaiset artikkelit, jotka käsittelivät kolmea 2000-luvun alkuun sijoittuvaa kääntämistä koskevaa teemaa. Teemoja olivat kääntäjä Kersti Juvan taiteilijaprofessori, kääntäjien palkkatasoa koskeva julkinen keskustelu sekä kääntäjien tekijänoikeuksia koskeneet oikeudenkäynnit. Tutkimusmenetelmänä Kokkonen käytti diskurssianalyysiä. Tutkimustulosten perusteella kaunokirjallisuuden kääntäjät ovat enemmän julkisuudessa kuin vaikkapa asiatekstien kääntäjät. Kääntäjät nähdään alansa ammattilaisina, mutta huonopalkkaisina. Huonoa palkkatasoa perustellaan sillä, että kääntämisen ajatellaan olevan kutsumusammatti.

Meiju Granroth (2017) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan kääntäjien näkyvyyttä sekä julkisuuskuvaa kahdessa suomalaisessa lehdessä, Helsingin Sanomissa sekä Kielikellossa. Tutkimusaineisto koostui valikoiduista kääntämistä koskevista artikkeleista vuosilta 2000–2015. Tutkimusmenetelmänä toimivat sekä teksti- että diskurssianalyysi. Tutkimustulokset osoittivat, että molemmat lehdet nostivat esiin kääntäjien ammattilaisuuteen, kulttuurin luomiseen sekä moniosaamiseen liittyvät diskurssit. Molemmissa lehdissä kääntäjä nähtiin pääasiassa positiivisessa valossa. Negatiiviset diskurssit liittyivät kääntäjien kohtaamaan kritiikkiin muun muassa käänösvirheiden kohdalla.

2 Kohti kääntäjien ammattikuntaa

Yksi tutkimukseni keskeisistä käsitteistä on *käännöskulttuuri*, sillä se luo pohjan koko kääntäjien ammattikunnalle. Yleisesti käännöskulttuurilla tarkoitetaan sellaisia kääntämiseen sekä tulkkaamiseen liittyviä asioita, jotka jokin tietty yhteiskunta, yhteisö tai instituutio on järjestänyt (Kujamäki 2013, 33). Toisin sanoen käännöskulttuurin käsite pitää sisällään tietyt kääntämiseen ja tulkkaamiseen liittyvät toimintatavat ja -mallit, jotka ovat vakiintuneet tietyssä yhteiskunnassa. Yhteiskunnallisesti ajatellen kyse voi olla esimerkiksi siitä, nähdäänkö kääntäjien ja tulkkien koulutus tarpeellisenä sekä siitä, määritelläänkö kyseiset ammatit viranomaisvalvontaa vaativiksi asiantuntijatehtäviksi. Yhteiskunnalla on mahdollisuus säädellä kääntäjien sekä tulkkien käyttöä viranomaistensa viestinnässä ja valvoa säädösten noudattamista. Kaupungin tai yksittäisen viranomaisen kohdalla käännöskulttuuri määrittää sellaiset viestintätilanteet, joissa kääntäjän tai tulkin käyttö on olennaista. Tällaisissa viestintätilanteissa kyse voi olla esimerkiksi monikielisten materiaalien tarpeellisuudesta, kääntäjien ja tulkkien koulutuksesta sekä heidän palkkioistaan. Näin ollen käännöskulttuurilla tarkoitetaan käännös- ja tulkkaustoiminnan vakiintuneita malleja sekä kääntäjien asemaa yhteiskunnassa. Huomionarvoista on, että käännöskulttuurin käsite on tiiviissä yhteydessä vallitsevaan ajanjaksoon, kulttuuriin sekä sosiaalisiin rakenteisiin. Toisin sanoen nämä kaikki ilmiöt määrittelevät sekä muovaavat käännöskulttuuria. (Kujamäki 2013, 33–34.)

Käännöskulttuurin käsite on itsessään melko laaja, joten sitä on pyritty jäsentämään eri tavoin. Kujamäki (2013) toteaa, että käännöskulttuurit voivat olla paikallisia, ja näin ollen esimerkiksi Tampereella on oma käännöskulttuurinsa. Tällaiseen paikalliseen muotoutumiseen vaikuttavat muun muassa asukkaiden käsitykset kääntämisestä ja tulkkaamisesta sekä lait ja asetukset koskien kyseistä toimintaa. Esimerkiksi Tampereelle tulevien ulkomaalaisten matkailijoiden käännöskulttuuri jäsenyyty sillä perusteella, millaista käännös- ja tulkkausapua he milloinkin saavat. Käännöskulttuurit voivat olla lisäksi kansainvälisiä, kuten esimerkiksi EU-jäsenvaltioiden välillä. Kansainvälisesti käännöskulttuuriin voivat vaikuttaa esimerkiksi EU-direktiivit, joiden myötä jäsenvaltioiden kansalaisilla on oikeus saada palvelua sekä apua omalla kielellään vaikkapa oikeudenkäynnin yhteydessä. Näiden kahden jaottelun lisäksi käännöskulttuuri voidaan jakaa viralliseen ja epäviralliseen käännöskulttuuriin. Näistä ensimmäinen viittaa muun muassa säädöksiä avulla säänneltyyn abstraktiin käännöskulttuuriin, kun taas jälkimmäinen on edellä mainitun toteutumista käytännön tasolla. Toisin sanoen on kyse tietyn säännön tulkinnasta ja täytäntöönpanosta. (Kujamäki 2013, 35.)

Kujamäki (2013) korostaa, että kääntäjien asema käännskulttuurissa on vaihdellut paljon eri aikoina. Käännskulttuurin ajatellaan muun muassa ilmentävän kääntäjien ja tulkkien yhteiskunnallista merkitystä, mutta tämä merkitys voi olla erilainen monistakin syistä. Eri toimijat voivat olla käännskulttuuria ajatellen korkeammassa asemassa riippuen heidän yhteiskunnallisesta merkityksestään. Esimerkiksi kustantajat, kirjailijat, kääntäjät sekä käännösten käyttäjät ovat olleet erilaisissa asemissa ajasta riippuen. Kujamäen (2013) mukaan kääntäjät ovat olleet suomalaisen käännskulttuurin keskiössä, eli arvostetuimmassa asemassa, 1800-luvulla, jolloin he omalla toiminnallaan kehittivät Suomen kirjakieltä. Hyvin pian kääntäjien asema kuitenkin heikkeni, ja kustantajat sekä kirjailijat nousivat johtavaan asemaan. Vielä tänäkin päivänä monet kääntäjät elävät kääntämiensä teosten varjossa. (Kujamäki 2013, 37–38.)

Myös diskurssit jäsentävät omalla tavallaan käännskulttuuria. Kujamäki (2013) huomauttaa, että suomalaisessa käännskulttuurissa kääntäjät on usein nähty kutsumustyötään tekevinä suomen kielen sekä kirjallisuuden kehittäjinä. Toisin sanoen tämän diskurssin perusteella kääntäjien on ajateltu tekevän lähes vapaaehtoistyötä, johon ei liity korkea palkka. Tässä näkemyksessä korostuu kääntäjien oma palo kyseiseen ammattiin. Kääntäjät itse ovat taas määritelleet itsensä muun muassa taiteilijoiksi sekä asiantuntijoiksi. Nämä kaksi diskurssia poikkeavat toisistaan ainakin kääntäjien aseman sekä palkan suhteen, ja antavat lisäksi hyvin erilaisen kuvan kääntäjän työstä. (Kujamäki 2013, 39.)

Lisäksi käännskulttuuria määrittää Kujamäen (2013) mukaan toiminta. Käännskulttuurin toimintaan liittyy varsinaisten kääntäjien ja tulkkien lisäksi monet muutkin toimijat, jotka tulee huomioida käännskulttuuria tarkastellessa. Tällaisia toimijoita ovat muun muassa käännöstoimistot, jotka ovat osa kääntämiseen liittyvää tuotantoverkkoa. Kujamäki toteaa, että käännöstoimistot ovat vaikuttaneet huomattavasti kääntäjien asemaan ja rooliin tuotantoverkossa sekä heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Kääntäjien ajatellaan olevan korkeasti koulutettuja, jotka tekevät työnsä alhaista palkkaa vastaan ja kovan paineen alla. Lisäksi kääntäjillä on valitettavan harvoin vaikutusvaltaa käännöstoimistojen kanssa työskennellessä. On kuitenkin mainittava, että käännöstoimistot ja yksityiset asiakkaat pitävät suuressa arvossa auktorisoituja kääntäjiä, jotka nähdään ”parempina” kuin pelkän maisterintutkinnon suorittaneet kääntäjät. (Kujamäki 2013, 39–41.)

Seuraavaksi luon katsauksen Suomen ja Ruotsin käännskulttuureihin. Lähdän liikkeelle kääntämisen varhaisimmista vaiheista, jotka Suomessa sijoittuvat 1500-luvulle ja Ruotsissa 1300-luvulle. Tarkastelen, millaisten vaiheiden kautta maiden käännskulttuurit ovat muotoutuneet sellaisiksi kuin ne tänä päivänä näyttäytyvät. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, millainen kääntäjän asema tai rooli on ollut ja miten se on kehittynyt vuosisatojen aikana. Lopuksi luon katsauksen tämän päivän kääntäjiin ja heidän oloihinsa kyseisissä maissa.

2.1 Suomen käännöskulttuurin historia

Suomen käännöskulttuuri alkoi muodostua uskonpuhdistuksen aikana 1500-luvulta lähtien. Latinan kieli oli ollut Suomessa hallitsevassa asemassa etenkin sivistyneen väestön sekä kirkon kohdalla, eikä suomen kieltä ollut käytetty kuin lähinnä arkipäivän viestintätilanteissa. Lisäksi maan toinen kansalliskieli, ruotsi, nähtiin paljon parempana kielenä kuin suomi. Toisin sanoen suomen kieli ei ollut tuohon aikaan kovinkaan arvostetussa asemassa. Martti Lutherin ajatukset ja opit uskonpuhdistuksesta saavuttivat myös Suomen, jolloin kansa alkoi kiinnittää enemmän huomiota oman kirjakielen luomiseen. Uskonpuhdistuksen pääajatuksena oli, että jokainen pystyisi lukemaan raamatullisia oppeja omalla äidinkielellään. Tämän myötä Suomessa alettiin vähitellen kääntää yhä enemmän kirjallisuutta suomeksi eli suomentamaan. Ei tule kuitenkaan unohtaa, että kirjallisuutta käännettiin myös ruotsiksi. (Häkkinen 2007b, 24–25.)

Kuten sanottu, uskonpuhdistuksen myötä suomalainen käännöskulttuuri sai alkunsa. Aluksi kyseessä oli lähinnä uskonnollisten tekstien, kuten rukousten, kääntäminen suomen kielelle. Tärkeässä kääntäjän roolissa toimi muun muassa Mikael Agricola, joka käänsi useita uskonnollisia tekstejä sekä suomeksi että ruotsiksi. Kaiken kaikkiaan Agricolan onnistui kääntää noin 37 % koko Raamatusta suomen kielelle. Uskonnolliset tekstit olivat pitkän aikaa ainoita tekstejä, joita Suomessa käännettiin. Tuolloin kääntäminen tarkoitti lähinnä sananmukaista kääntämistä. Näiden käännösten myötä suomalaiseen käännöskulttuuriin muodostui kielellisiä normeja, joita hyödynnettiin myös myöhemmässä vaiheessa eri tekstilajeissa. (Häkkinen 2007b, 26–27.)

Vähitellen Suomessa alettiin kääntää uskonnollisten tekstien lisäksi myös lain ja hallinnon tekstejä. Tällaisia tekstejä olivat muun muassa ruotsiksi laaditut kuninkaan kirjeet, joita kuninkaan kansliassa toimineet suomalaiset kirjurit käänsivät jo 1500-luvulta lähtien. (Koivusalo 2007, 33.) Tämän lisäksi Suomessa käännettiin useita ruotsiksi laadittuja asetuksia ja erilaisia asiakirjoja. Kääntämisessä suosittiin edelleen suoria käännöksiä. Toisin sanoen 1600-luvun käännökset olivat kielellisesti suoria kopioita alkuperäisistä dokumenteista. (Häkkinen 2007, 28–29.) Ensimmäinen suomenkielinen lakikirja, kirkkolaki, ilmestyi vuonna 1688, jonka oli kääntänyt Henrik Florinus ruotsista suomen kielelle. Oli tavallista, että tuohon aikaan kääntäjänä saattoi toimia kuka tahansa, esimerkiksi kirkkoherra tai lääninsihteeri. Tämä tarkoittaa sitä, että varsinaista kääntäjien ammattikuntaa ei vielä tuolloin ollut olemassa. Tilanne muuttui kuitenkin merkittävästi, kun ensimmäinen virallinen translaattorin virka perustettiin kuninkaan kansliaan vuonna 1778. (Koivusalo 2007, 36, 38.)

1700-luvulta lähtien latinan kielen hallitseva asema alkoi heikentyä huomattavasti, ja tämä taas johti ruotsin sekä suomen kielen yleistymiseen suomalaisten keskuudessa. Ruotsi oli edelleen

dominoivampi kieli, mikä näkyi muun muassa akateemisessa maailmassa. Sivistyneet ja oppineet käyttivät ruotsia, kun taas tavallinen kansa kommunikoi suomen kielellä. 1700-luku tunnetaan yleisesti valistuksen aikakautena, ja tällöin Suomessa alettiin tuottaa paljon käännettyä tietokirjallisuutta, kuten esimerkiksi lääketieteellisiä kirjoja. Varsinainen käännoistyö koki muutoksia, sillä enää ei käännetty pelkästään sanasta sanaan vaan käännökset alkoivat olla vapaampia. (Häkkinen 2007a, 82–85.)

Suomessa kaunokirjallisuutta alettiin kääntää suuremmassa mittakaavassa 1800-luvulla. Aluksi kaunokirjallisuuden kääntämisessä oli kyse lyhyistä kertomuksista, runoista, kaskuista sekä uutisista, joita suomennettiin sanomalehtiä varten 1820-luvulta lähtien. Aluksi suomennoksia julkaisevia sanomalehtiä oli vain yksi, *Turun Wiikko-Sanommat*, mutta pian sanomalehtien sekä esimerkiksi aikakauslehtien määrä alkoi kasvaa ja pian niitä ilmestyi ympäri Suomea. (Paloposki 2007, 102–103.)

Varsinainen kaunokirjallinen kääntäminen sai alkunsa kuitenkin vasta 1830-luvulla, jolloin alettiin vähitellen suomentaa kokonaisia kirjoja. Suomentaminen oli aluksi haastavaa, sillä kukaan ei tiennyt, millainen kieli olisi toimivaa suomennetuissa teoksissa. Suomen kieli tuotti kääntäjille ongelmia, sillä se oli heidän mielestään köyhää sekä kankeaa eikä sopivia ilmauksia ollut aina löydettävissä. Toisin sanoen Suomen käännoiskulttuurissa ei ollut vielä kaunokirjallista kääntämistä koskevaa kielellistä mallia, jota olisi voitu käännoistyössä noudattaa. Tilanne alkoi kuitenkin hiljalleen muuttua paremmaksi. Mitä enemmän kirjallisuutta suomennettiin, sitä rikkaammaksi suomen kieli muuttui. Suomen kielen rikastuminen näkyi muun muassa termistön laajenemisella, joka helpotti kääntäjien kielellistä ilmaisua. (Paloposki 2007, 103–105.)

1800-luvun Suomessa oli tyypillistä, että käännoistyöhön saattoi ryhtyä melkein kuka tahansa. Tuohon aikaan kääntäjinä toimivat esimerkiksi kirjailijat, toimittajat sekä tutkijat. Toisin sanoen kääntäjien ammattikunta ei vielä tuolloin ollut itsenäinen, ja käännoistyötä tehtiinkin usein muiden töiden ohella. Kaunokirjallisuuden lisäksi suomennettiin paljon muutakin kirjallisuutta, kuten lastenkirjallisuutta, keittokirjoja, maantiedettä ja historiaa. Suomentajat pitivät tiiviisti yhteyttä toisiinsa, sillä suomentaminen tuotti monesti vaikeuksia. He esimerkiksi neuvoivat toisiaan nimien oikeinkirjoituksessa sekä arvostelivat toistensa käännoiksiä. (Paloposki 2007, 108–109.)

Kuten jo aiemmin tuli ilmi, Suomessa ei vielä 1800-luvulla ollut vakiintunutta mallia kaunokirjalliselle kääntämiselle, ja tämä hankaloitti käännoistyötä. Kääntäjät joutuivat usein punnitsemaan eri käännostratkaisujen välillä. Toisin sanoen käännostrategioiden kirjo oli laaja. Osa kääntäjistä pysyi hyvin uskollisena lähtötekstille ja käänsi sananmukaisesti, kun taas osa käänsi vapaammin. Yksi yleinen käännostrategia oli *mukailu*, jossa kääntäjä muutti tietoisesti

alkuperäisteoksesta sellaiset vaikeat ja vieraat sanat sekä ilmiöt, jotka olisivat voineet hankaloittaa suomalaisten lukukokemusta. Mukailussa saattoi olla kyse vaikkapa henkilön- ja paikannimien sekä kulttuuristen ilmiöiden muuttamisesta tutumpaan, suomalaiseen muotoon. 1800-luvun mukailu muistuttaa paljon sitä, mitä nykyään kutsutaan kotouttamiseksi. (Paloposki 2007, 109–111.)

Mitä tulee kääntäjien asemaan 1800-luvulla, oli se suhteellisen huono. Suomalaisen kirjallisuuden seura (2007) ottaa teoksessaan useaan otteeseen esille, ettei pelkällä kirjallisuuden kääntämisellä elänyt tuon ajan Suomessa. Usein kääntäjät joutuivat itse maksamaan käännöstensä julkaisusta. Kääntäjillä oli kuitenkin vaikutusvaltaa koskien suomennettavaa kirjallisuutta. Toisin sanoen he saivat itse melko vapaasti päättää, mitä teoksia ryhtyivät milloinkin kääntämään. Lisäksi he saivat sanoa oman mielipiteensä teosten ulkonäköön sekä käännösstrategiaan liittyen, koska kääntäjiä pidettiin asiantuntijoina. Kaikesta huolimatta tuon ajan kääntäjien asema oli alhainen, mikä näkyi muun muassa taloudellisina vaikeuksina, alhaisena arvostuksena sekä käännöksiä koskevana kritiikkinä. (Paloposki 2007, 108, 126.)

Suomalainen käännöskulttuuri alkoi vakiintua 1900-luvulla kustannustoiminnan syntyminen myötä. Tähän asti käännöstoiminta oli ollut alhaisessa arvostuksessa, ja se oli saanut tukea vain harvoilta tahoilta. 1800-luvulla Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKS, oli ollut yksi käännöstoimintaa tukeva organisaatio, mutta 1900-luvulla käännöstoiminnan tukeminen siirtyi yhteiskunnalle. Kääntäminen oli tuolloin merkittävä osa suomalaista kulttuuria, ja kustannustoiminnan kasvu onkin pitkälti kääntäjien sekä kääntämisen ansiota. Vähitellen kustannustoiminta alkoi kansainvälistyä ja tämä johti monipuolisempaan suomennettavien kirjojen valikoimaan. Jos aiemmin oli suomennettu naapurimaiden kirjallisuutta niin nyt oli kysyntää muun muassa yhdysvaltalaisien teosten suomennoksille. (Kovala 2007, 332–333, Hellemann 2007, 338–340.)

Vaikka käännöskirjallisuudelle oli kysyntää 1900-luvun Suomessa, ei se vaikuttanut positiivisesti kääntäjien asemaan tai arvostukseen. Käännöksiä kritisoitiin paljon esimerkiksi sanomalehdissä. Kritiikki kohdistui lähinnä kankeisiin sekä vierasperäisiin ilmauksiin, jotka eivät sopineet suomen kieleen. Toisaalta käännökset nähtiin erityisen onnistuneina, jos ne eivät olleet sanatarkkoja kopioita alkuperäiskielestä. Kääntäjät olivat kaikesta sanomalehdissä kirjoitetusta arvostelusta huolimatta melko näkymätön ammattikunta. Valitettavan usein yksittäiset kääntäjät saivat huomiota vain silloin, kun he olivat suomentaneet jonkin klassikkoteoksen tai jos heillä sattui olemaan hyvän kääntäjän maine. Toisin sanoen kuka tahansa kääntäjä ei saanut julkisuutta lehtien palstoilla. Jos tuntemattomamat kääntäjät saivat nimensä lehteen, ei se kuitenkaan tuonut heille positiivista julkisuutta. Näissä tapauksissa oli kyse kääntäjien tekemien kielivirheiden analysoinnista, joita otettiin esille muun muassa *Virittäjä*-lehdessä. (Kujamäki 2007, 407–413.)

Suomalainen käännöskulttuuri on muovautunut monien eri vaiheiden jälkeen sellaiseksi kuin se nyt on. Jotkin asiat eivät kuitenkaan ole juuri muuttuneet 2000-luvulle tultaessa ja siitä eteenpäin. Kääntäjien asema ei vielä tänäkään päivänä ole paras mahdollinen; kääntäjien palkat ovat alhaiset ja heidän saamansa arvostus on vähäistä. Monissa tapauksissa kääntäjä joutuu tekemään muitakin töitä kääntämisen ohella. Toisin sanoen pelkällä kääntämisellä ei välttämättä elä Suomessa. Joissakin tapauksissa kääntämistä onkin luonnehdittu vaativaksi, mutta rakkaaksi harrastukseksi. Tämä viittaa siihen, että Suomessa kääntäjillä on todellinen palo valitsemaansa ammattiin. (Koskinen 2007, 333–334.)

Kuten sanottu, suomalaisten kääntäjien asema ei ole vieläkään kovin hyvä. On totta, että kääntäjät ovat näkyvämpiä tänä päivänä kuin vaikkapa viime vuosisadalla. Etenkin kirjallisuuden kääntäjät ovat saaneet julkisuutta sanomalehdissä haastattelujen ja artikkelien myötä. Esimerkiksi kääntäjä Jaana Kapari tuli erittäin tunnetuksi suomennettuaan *Harry Potter* -kirjat. Kaikki kääntäjät tai käännökset eivät kuitenkaan saa positiivista julkisuutta mediassa. Käännökset kohtaavat usein kritiikkiä päivälehtien sivuilla, joissa otetaan esille kääntäjien tekemiä virheitä. Monissa tapauksissa käännöskirjojen ei ajatella olevan käännettyjä vaan niitä kritisoidaan ikään kuin alkuperäisinä suomenkielisinä teoksina. (Koskinen 2007, 334–335.)

Kääntäjien työtä on pyritty tekemään näkyvämmäksi muillakin keinoin. Vuodesta 1993 lähtien Suomessa on vietetty kansainvälistä kääntäjänpäivää, jolloin järjestetään avoimia seminaareja sekä muita tapahtumia. Lisäksi kääntäjät voivat osallistua *Kirjan ja ruusun päivään* sekä kirjamesseille, joiden aikana he voivat esitellä käännoistöitään. (Koskinen 2007, 335.) Tärkein yksittäinen kääntäjien asemaa parantava tekijä on kuitenkin Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, SKTL, joka perustettiin vuonna 1955. SKTL:n perustamisen taustalla oli ajatus kääntäjien yhteenliittymästä. Perustamisesta lähtien liitto on pyrkinyt parantamaan sekä valvomaan kääntäjien sekä tulkkien etuja. Lisäksi SKTL myöntää kääntäjille apurahoja ja palkintoja ansioituneista töistä. Yksi tällainen palkinto on vuosittain jaettava *Mikael Agricola -palkinto*, joka annetaan merkittävän kaunokirjallisen teoksen suomentajalle. (Halme 2007, 337–340.)

2.2 Ruotsin käännöskulttuurin historia

Ruotsin käännöskulttuurin nähdään alkaneen jo 1200- ja 1300-luvuilla. Näinä aikoina Ruotsissa tuotettiin paljon erilaista kirjallisuutta muinaisruotsiksi. Kirjallisuus sisälsi erilaisia tuotoksia aina lakiteksteistä ritarromaaneihin. Kyse ei ollut kuitenkaan Ruotsin omasta kirjallisuudesta vaan

lainatusta, ”käännetystä” kirjallisuudesta, jota varten tarvittiin ”kääntäjiä”. Varsinaisessa kääntämisessä (ruots. ”vändning”) oli kuitenkin kyse lähinnä välittömästä viestinnästä eikä esimerkiksi tarkasta, sananmukaisesta kääntämisestä. Tämä tarkoitti usein sitä, että kääntäjät tekivät käännöksiinsä omia lisäyksiä tai jättivät pois sisällön kannalta oleellisia elementtejä. Kääntäjien käännösratkaisuja ei kyseenalaistettu vaan käännökset hyväksyttiin sellaisenaan. (Wollin 2013, 22–23.)

1300-luvun loppupuolelta lähtien, niin kutsuttuna unionin aikana, kääntämisessä tapahtui tiettyjä muutoksia. Kyseinen aikakausi on usein yhdistetty kulttuuria koskeviin negatiivisiin ilmiöihin, kuten esimerkiksi luovan kirjallisuuden sekä ruotsin kielen heikentymiseen. Toisin sanoen tuolloin tuotettu kirjallisuus ei ollut kovinkaan kekseliästä ja ruotsin kieli sai uusia lainasanoja muun muassa saksan kielestä. Näitä ilmiöitä ja muutoksia ei kuitenkaan tule nähdä pelkästään negatiivisessa valossa, sillä samaan aikaan tuotettujen tekstien määrä kasvoi merkittävästi. Lisäksi tekstit oli suunnattu laajemmalle ja monipuolisemmalle yleisölle. (Wollin 2013, 23.)

Huomionarvoista on, että kyseisten muutosten kohdalla oli kyse yhteiskunnan modernisoitumisesta. Kääntämistä ajatellen modernisoitumisen mukanaan tuomat kääntämistä koskevat muutokset tulivat parhaiten esiin luostariteksteissä. Yksi tärkeimmistä luostareista oli pyhän Birgitan luostari, joka sijaitsee Ruotsin Vadstenassa. Luostari vihittiin käyttöön vuonna 1384, mutta tuolloin Birgitta oli jo kuollut. Luostarin veljestö sai heti tehtäväkseen kääntää Birgitan ilmestyksiä latinasta ruotsin kielelle. Joitakin vuosikymmeniä ennen kuolemaansa Birgitta oli itse koonnut ilmestyksiään ruotsiksi joko suullisesti tai kirjallisesti. Rippi-isät olivat kuitenkin kääntäneet nämä ilmestykset latinaksi sekä tehneet käännöksiin parannuksia. Luostarin veljestöllä oli edessään vaativa tehtävä, sillä ruotsin kielisten käännösten tuli kuulostaa ja näyttää yhtä ”hienoilta” kuin latinankieliset ilmestystekstit. Veljestö kuitenkin onnistui kääntämisessä, ja täten ollen nämä ilmestystekstit ovat Ruotsin vanhimmat käännökset. Toisin sanoen varsinaisesta kääntämisestä voidaan puhua vasta näiden luostaritekstien kohdalla. Käännökset eivät välttämättä olleet sananmukaisia, mutta lähdetekstien ja käännösten sisällöt vastasivat toisiaan ilman turhia poistoja tai lisäyksiä. Näitä käännösstrategioita noudattavat myös nykypäivän kääntäjät. (Wollin 2013, 23–25.)

Wollin (2013) painottaa, että pyhän Birgitan luostarissa luotiin kuitenkin vain tekninen pohja Ruotsin käännöskulttuurille. Valmis sekä nykyaikainen käännöskulttuuri alkoi muodostumaan vasta Martti Lutherin uskonpuhdistuksen myötä. Martti Luther käänsi koko raamatun sen ajan saksan kielelle. Lutherin käännösprosessissa oli kyse siitä, että hän ensiksi kuunteli, miten tavallinen kansa puhui ja sulkeutui tämän jälkeen kammioonsa kirjoittamaan juuri sen, mitä oli kuullut. Ruotsin uskonpuhdistajat ottivat mallia Lutherin toimintatavoista, ja näin syntyi myös ruotsinkielinen

raamattukäännös, Kustaa Vaasan raamattu, vuonna 1541. Merkityksellistä oli se, että kyseisessä käännöksessä otettiin huomioon sekä luostarikäöntäjien tekstiuskollisuus että Lutherin opit kansantajuudesta tekstistä. (Wollin 2013, 26.)

Latinan kieli oli ollut hallitseva Ruotsissa aina 1700-luvulle saakka. Tuolloin alettiin kuitenkin kiinnittää enemmän huomiota ruotsin kieleen sekä sen käyttöön muun muassa akateemisessa kontekstissa. Vuodesta 1739 lähtien Carl von Linné, Ruotsin kuninkaallisen tiedeakatemia perustaja, ryhtyi julkaisemaan kollegojensa kanssa tiedeakatemia asiakirjoja ruotsin kielellä. Aiemmin hallitseva latinan kieli sai nyt väistyä ruotsin kielen tieltä. Linné itse kirjoitti ja julkaisi useita kymmeniä tieteellisiä artikkeleja ruotsiksi. Ruotsin kielestä haluttiin tehdä tieteen kieli. Tämä kieliuudistus sai myös ruotsalaisen erikoiskielen nostamaan vähitellen päätään. (Wollin 2013, 26–27.)

Linnén ja hänen kollegojensa kohdalla oli kyse sekä kirjoittamisesta että kääntämisestä. Oletettavasti he laativat tieteelliset artikkelinsa latinaksi, sillä kyseisellä kielellä oli tuolloin huomattavasti luontevampaa laatia tekstejä kuin ruotsiksi. Tekstien valmistuttua kirjoittajat käänsivät itse tekstinsä ruotsiksi ja julkaisivat ne. Toisin sanoen varsinaisia erikoisalojen kääntäjiä ei vielä tuohon aikaan ollut vaan kirjoittajat toimivat itse tekstiensä kääntäjinä. Tämän seurauksena ruotsalainen erikoiskieli sai kuitenkin alkunsa. (Wollin 2013, 28.)

Kuten sanottu, ruotsalainen erikoiskieli alkoi kehittyä vasta 1700-luvulta lähtien. Näin ollen se on verrattain nuori eikä sitä koskevaa tutkimusta ole tehty kovin paljon. Wollin (2013) korostaa, että on lähes mahdotonta tietää, miten ruotsalainen erikoisalakääntäminen todella sai alkunsa ja kehittyi vuosisatojen saatossa. Ruotsissa on tuotettu paljon muun muassa tieteellisten tekstien käännöksiä, ja yksi tällainen käännös on Charles Darwinin vuonna 1859 julkaistun teoksen ”*On the origin of species by means of natural selection or The preservation of favoured races in the struggle for life*” ruotsinno vuodelta 1871. Teoksen ruotsinkielinen nimi on ”*Om arternas uppkomst genom naturligt urval eller de bäst utrustade rasernas bestånd i kampen för tillvaron*”, ja sen on kääntänyt A. M. Selling. Kukaan ei vielä tänäkään päivänä tiedä, kuka A. M. Selling on. Tämä on yksi esimerkki siitä, että ruotsalaisesta erikoisalakääntämisestä todella tiedetään hyvin vähän. (Wollin 2013, 28–29.)

Ruotsalaiseen käännöskulttuuriin mahtuu monia kuuluisia nimiä, kuten Shakespearen kääntäjä Carl August Hagberg sekä Nalle Puhin kääntäjät Brita af Geijerstam ja Britt G. Hallqvist. Monet muut kääntäjät ovat kuitenkin jääneet pimentoon tai pysyneet anonyymeinä. Wollinin (2013) mukaan kääntäjien näkymättömyys on ollut lähes aina enemmän sääntö kuin poikkeus. Monissa tapauksissa kääntäjien nimiä ei mainittu ollenkaan teosten nimiösivuilla. Lisäksi käännösten tuli olla niin

näkymättömiä, ettei lukija huomannut tekstin olevan käännös. Myös kääntäjien palkat olivat lähes olemattomat. Kääntäjien tilanne alkoi kuitenkin parantua merkittävästi 1900-luvulta lähtien, jolloin kääntäjät muun muassa järjestäytyivät ja he pääsivät osallisiksi kustantamoiden kanssa käytäviin neuvotteluihin. Vuonna 1954 perustettiin Ruotsin kääntäjäliitto, joka yhdistyi Ruotsin kirjailijaliiton kanssa vuonna 1971. Nämä tapahtumat vaikuttivat välittömästi kääntäjien palkkatasoon sekä näkyvyyteen yhteiskunnassa. (Wollin 2013, 30–31.)

Ruotsin käännöskulttuuri on muovautunut aikojen saatossa sellaiseksi kuin se tänä päivänä on. Kääntäjät ovat saaneet enemmän näkyvyyttä ja heitä pidetäänkin yhtenä Ruotsin vanhimmista ammattikunnista. Heidän kirjallista sekä kielellistä ammattitaitoa pidetään suuressa arvossa. Teknologisoituvan yhteiskunnan myötä kääntäjät ovat kuitenkin uusien haasteiden edessä. Nämä haasteet koskevat muun muassa yhä yleistyvää konekääntämistä, joka nähdään sekä uhkana että mahdollisuutena yhteiskunnalle. (Wollin 2013, 31.)

2.3 Kääntäjäkoulutus Suomessa ja Ruotsissa

Kääntäjiä on koulutettu sekä Suomessa että Ruotsissa jo useiden vuosikymmenien ajan. Seuraavaksi otan esille sekä Suomen että Ruotsin kääntäjäkoulutuksen syntyä ja historiaa. Tarkastelen, miten kääntäjiä on ylipäätään alettu kouluttaa kyseisissä maissa. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, missä kääntämistä voi opiskella ja millaisia eri suuntautumisvaihtoehtoja opiskelijoilla on valittavanaan. Lopuksi tarkastelen vielä kääntäjien auktorisointia, joka on yhteinen ilmiö sekä Suomessa että Ruotsissa.

2.3.1 Suomen kääntäjäkoulutus

Suomessa kääntäjiä on alettu kouluttamaan ammattimaisesti 1960-luvulta lähtien. Tuolloin opetus järjestettiin kieli-instituuteissa sekä kesäyliopistoissa erilaisten kurssien muodossa. (Halme 2007, 341.) Suomessa kieli-instituutteja oli neljässä eri kaupungissa: Kouvolassa, Tampereella, Turussa ja Savonlinnassa. Tampereen ja Turun kieli-instituutit saivat alkunsa vuonna 1966 ja vastaavasti Kouvolan ja Savonlinnan kieli-instituutit vuonna 1968. Tuohon aikaan kyseisistä laitoksista valmistui diplomikielenkääntäjiä. (Saksa 2004, 154.)

Vähitellen kääntäjäkoulutus siirtyi Suomessa yliopistojen vastuulle. Kieli-instituutit lopettivat toimintansa vuonna 1981, jolloin niistä tuli osa yliopistoja. Tampereen ja Turun kieli-instituutit

siirtyivät osaksi omien kaupunkiensä yliopistoja, kun taas Kouvolan kieli-instituutti liittyi Helsingin yliopistoon ja Savonlinnan kieli-instituutti Joensuun yliopistoon. Kääntäjäkoulutus alkoi laajentua, ja pian Vaasassa alettiin kouluttamaan ruotsinkielisiä kääntäjiä. Lisäksi Helsingin yliopistossa oli mahdollista opiskella ranskan kielen kääntämistä jo 1990-luvulla. (Saksa 2004, 154.)

Vaikka suomalainen kääntäjäkoulutus on suhteellisen nuori koulutusala, on sillä kuitenkin vankat toimintaperiaatteet. Huomionarvoista on, että maamme kääntäjäkoulutus on toiminut jossakin määrin mallina esimerkiksi Ruotsin kääntäjäkoulutukselle. (Saksa 2004, 155.) Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton mukaan suurin osa suomalaisista kääntäjistä on ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita ammattilaisia. Tämä tarkoittaa, että Suomessa on vahva ammattikäntäjien joukko, joka on kouluttautunut pitkälle. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b.)

Yliopistotasosta kääntäjäkoulutusta tarjoavat tällä hetkellä Itä-Suomen, Helsingin, Tampereen ja Turun yliopistot. Opiskeltavien kielten valikoima vaihtelee eri yliopistojen välillä. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa on mahdollista opiskella englannin, venäjän ja ruotsin kääntämistä, kun taas Helsingin yliopistossa voi opiskella perinteisimpien kielten ohella Afrikan sekä Aasian kieliä. Toisin sanoen opiskeltavien kielten määrä sekä valikoima ovat yliopistokohtaisia. Myös kääntämisen erikoistumisalat vaihtelevat yliopistojen välillä. Vaikka suurin osa kääntäjäkoulutuksista suuntautuu asiatekstikäntämiseen, voi esimerkiksi Tampereen yliopistossa erikoistua kaunokirjalliseen tai audiovisuaaliseen kääntämiseen valinnaisten kurssien avulla. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b.)

2.3.2 Ruotsin kääntäjäkoulutus

Ruotsin kääntäjäkoulutuksella on pitkät perinteet, sillä kääntäjiä on koulutettu yliopistoissa aina 1960-luvulta lähtien. Aluksi kääntäjiä koskevat kurssit olivat lyhyitä ja ne käsittelivät lähinnä kääntäjän ammattiin liittyviä ilmiöitä. Varsinainen kääntäjäkoulutus on saanut alkunsa kuitenkin vasta viime vuosikymmeninä. Vuonna 1986 perustettiin *Ruotsin tulkki- ja kääntäjäinstituutti* (ruots. *Tolk- och översättningsinstitutet*, TÖI) Tukholman yliopiston yhteyteen. Instituution perustamista valmisteltiin useiden vuosien ajan. Perustamisen taustalla olevat syyt liittyivät muun muassa siihen, ettei Ruotsissa ollut pysyvää paikkaa, joka järjestäisi akateemista kääntäjäkoulutusta. Lisäksi yhteiskunnan tarpeet tulkkikoulutukseen liittyen eivät olleet tähän mennessä täyttyneet tarpeeksi hyvin. Toisin sanoen Ruotsin tulkki- ja kääntäjäinstituutin perustamiselle löytyi todelliset yhteiskunnalliset tarpeet. (Almqvist 2013, 57, Dimitrova 2013, 66.)

Kyseinen instituutti aloitti toimintansa niin sanottuna erillisenä laitoksena, joka sai tehtävänsä suoraan Ruotsin hallitukselta. Instituutin tehtäviin kuului aluksi pääasiassa vain Ruotsin tulkki- ja kääntäjäkoulutuksen järjestäminen. Myöhemmin tehtävien määrä kasvoi muun muassa sanastollisen työn osalta. Tässä tehtävässä oli käytännössä kyse tulkkeja varten laadittavista sanalistoista. Myöhemmin instituutio osallistui tulkkausta ja kääntämistä koskevan tutkimuksen tekemiseen ja kehittämiseen sekä oli keskeinen osa pohjoismaista yhteistyötä. Se myös jakoi valtionapua asioimistulkki- ja viittomakielen tulkki- ja kääntäjäkoulutuksille ja valvoi kyseisiä koulutuksia. (Almqvist 2013, 58.)

Vuonna 2009 Ruotsin hallitus teki ehdotuksen maansa yliopistoja ja ammattikorkeakouluja koskevasta autonomiasta, joka vapautti korkeakoulutoiminnan sääntelyä. Nämä tapahtumat vaikuttivat myös Ruotsin tulkki- ja kääntäjäinstituuttiin, joka koki merkittäviä muutoksia vuonna 2012. Muutosten myötä kyseisen instituutin asema erillisenä laitoksena lakkautettiin, mutta se jatkoi toimintaansa Tukholman yliopistossa. Instituutio on yhä vastuussa Ruotsin tulkki- ja kääntäjäkoulutuksesta, mutta tietyissä tapauksissa ammattikorkeakouluviranomaiset ottavat vastuun korkeakoulutoiminnasta. Lisäksi viittomakielen tulkki- ja kääntäjäkoulutus järjestetään korkeakouluissa. (Almqvist 2013, 57.)

Vaikka Ruotsin tulkki- ja kääntäjäinstituution toiminta muuttui merkittävästi, löytyy Ruotsista silti monipuolisesti kääntäjille suunnattua koulutusta. Tällä hetkellä kääntäjäkoulutusta järjestetään Göteborgin, Lundin, Tukholman ja Uppsalan yliopistoissa sekä Linné-yliopistossa ja Södertörnin korkeakoulussa. Korkeakouluissa järjestettävien koulutusten välillä on huomattavia eroja, jotka koskevat esimerkiksi opiskeltavissa olevia kieliä, aiempien opintojen vaatimuksia, akateemista tasoa sekä suuntautumisvaihtoehtoja. Pääosin kaikki koulutukset suuntautuvat asiatekstikäntämiseen, joka on ollut tärkeä osa Ruotsin käännöskulttuuria maan liityttyä EU:hun. EU-jäsenyyden myötä Ruotsin asiakirjaliikenne on kasvanut merkittävästi, ja siksi myös osaavien asiatekstikäntäjien tarve on lisääntynyt. Vastaavasti kaunokirjallisuuden kääntämisellä on heikompi asema kääntäjäkoulutuksissa. Kaunokirjallisuuden kääntäjiä koulutetaan tällä hetkellä vain Södertörnin korkeakoulussa, mutta myös Tukholman ja Uppsalan yliopistoissa on mahdollista opiskella kyseistä käännösala- tiettyyn pisteeseen saakka. (Dimitrova 2013, 67.)

Mitä tulee opiskeltavissa oleviin kieliin, löytyy niiden välillä paljon vaihtelua. Dimitrova (2013) korostaa, että kielet vaihtelevat korkeakouluissa vuosittain. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että opiskelijaksi haluava on tietoinen valittavissa olevista kielistä. Vuonna 2013 opiskeltavien lähdekielten joukossa oli muun muassa englanti, ranska, saksa, venäjä, espanja, japani ja kiina.

Uppsalan yliopistossa oli valittavissa vain yksi kieli, kun taas Linné-yliopistossa pystyi valitsemaan neljästä eri kielestä mieluisimman. (Dimitrova 2013, 68.)

Edellä mainittujen erojen lisäksi Ruotsin kääntäjäkoulutuksilla on myös yhtäläisyyksiä, joista keskeisimpiä ovat lähdekielen erinomainen hallinta sekä käännössuunta, joka useimmiten on vieraasta kielestä äidinkieleen, tässä tapauksessa ruotsiin, päin. Tietyissä tapauksissa on mahdollista opiskella kääntämistä myös äidinkielestä vieraaseen kieleen päin. Esimerkiksi Tukholman yliopisto tarjoaa kääntäjäkoulutusta, jossa käännössuunta voi olla sekä vieraasta kielestä ruotsiin päin että ruotsista vieraaseen, valinnaiseen kieleen päin. Myös Södertörnin korkeakoulussa on mahdollista opiskella kääntämistä puolan kielestä ruotsiin päin ja päin vastoin (Dimitrova 2013, 66, 68–69.)

2.4 Kääntäjien auktorisointi Suomessa ja Ruotsissa

Sekä Suomessa että Ruotsissa kääntäjiltä vaaditaan joissakin tapauksissa auktorisointia, jotta he voivat kääntää tietynlaisia asiatekstejä, kuten vaikkapa tutkintotodistuksia tai testamentteja. Auktorisoitu kääntäjä on molemmissa maissa suojattu ammattinimike. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (2019a) mukaan auktorisoitu kääntäjä voi vahvistaa oman tai jonkun muun laatiman asiakirjan laillisesti päteväksi, jolloin asiakirja on yhtä todistusvoimainen kuin alkuperäinen asiakirja. Toisin sanoen kuka tahansa kääntäjä ei voi kääntää virallisia asiakirjoja. Suomessa ja Ruotsissa on mahdollista päästä auktorisoiduksi kääntäjäksi, mutta maiden välillä on joitakin eroja liittyen suoritettavaan tutkintoon. Seuraavaksi otan esille molempien maiden tutkintokäytäntöjä hieman tarkemmin.

Suomessa kääntäjien auktorisointi perustuu sekä lakiin auktorisoiduista kääntäjistä (1231/2007) että valtioneuvoston asetukseen (1232/2007). Lain mukaan auktorisoituna kääntäjänä voi Suomessa toimia luotettavaksi tunnettu täysi-ikäinen henkilö, jota ei ole julistettu vajaavaltaiseksi. Henkilöllä tulee olla kotikunta Suomessa tai vakinainen asuinpaikka Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai muussa valtiossa, joka kuuluu Euroopan talousalueeseen. Lisäksi henkilön tulee olla suorittanut hyväksytysti auktorisoidun kääntäjän tutkinto. Tämä tarkoittaa, että kaikkien näiden vaatimusten tulee täytyttyä, jotta kääntäjä saa toimia auktorisoituna kääntäjänä. (Opetushallitus 2019.)

Suomessa henkilön on mahdollista saada auktorisoidun kääntäjän pätevyys kolmella eri tavalla, joista ensimmäinen on auktorisoitujen kääntäjien tutkinnon suorittaminen. Kyseinen tutkinto järjestetään vuosittain, ja siitä vastaa opetushallitus. Tutkinto on kaksiosainen, joista ensimmäinen osio mittaa kieli- ja kääntämistaitoa ja toinen taas kääntäjän ammattiin liittyvää osaamista. Molemmat osiot on

suoritettava hyväksytysti, jotta auktorisointi on mahdollista. (Finlex 2019.) Jos henkilö suorittaa tutkinnon hyväksytysti, saa hän siitä tutkintotodistuksen, joka on voimassa seuraavat viisi vuotta. Tämän jälkeen todistus on mahdollista uusida aina viideksi vuodeksi kerrallaan, jos henkilö edelleen täyttää laissa määritellyt kelpoisuusvaatimukset ja on lisäksi toiminut auktorisoituna kääntäjänä todistuksen voimassaoloaikana. (Opetushallitus 2019.)

Auktorisoidun kääntäjän pätevyyden voi saada myös sellainen henkilö, joka on suorittanut filosofian maisterin tutkinnon tai muun ylemmän korkeakoulututkinnon, joka sisältää vähintään 60 opintopisteen laajuiset käänntöstieteen opinnot. Kyseisten opintojen tulee olla kääntämisen kannalta sekä teoreettisia että käytännönläheisiä yliopisto-opintoja. Lisäksi käänntösopintoihin tulee sisältyä vähintään kuuden opintopisteen laajuiset auktorisoidun kääntämisen opinnot. Korkeakoulututkinnon suorittaneelle voidaan myöntää auktorisointi vain siihen kieliparin kieleen, joka on hänen äidinkieltensä tai jota hän osaa paremmin. (Opetushallitus 2019.)

Kolmas tapa saada auktorisoidun kääntäjän pätevyys on virallisen kääntäjän tutkinto. Virallinen kääntäjä oli nimike auktorisoidulle kääntäjälle ennen vuotta 2008, jolloin uusi laki auktorisoiduista kääntäjistä astui voimaan. Virallinen kääntäjä voi toimia Suomessa auktorisoituna kääntäjänä, jos hän täyttää laissa määritellyt kelpoisuusvaatimukset ja on hakenut oikeutta toimia auktorisoituna kääntäjänä ennen vuotta 2013. Virallisena kääntäjänä toimineen henkilön ei täten tarvitse suorittaa auktorisoidun kääntäjän tutkintoa vaan riittää, että hän on laillisesti pätevä ja oikeutettu toiminaan kyseisessä virassa. (Opetushallitus 2019.)

Ensimmäinen auktorisoitu kääntäjä aloitti toimintansa Ruotsissa jo vuonna 1734. Ruotsissa kääntäjien auktorisoinnista vastaa kamarikollegio. Auktorisointia hakevien henkilöiden tulee suorittaa hyväksytysti auktorisoituja kääntäjiä koskeva tutkinto. Ruotsissa tutkinto koostuu vain kääntämistaitoa mittaavasta osiosta, jossa käänntetään lakiin ja talouteen liittyvät tekstit sekä yksi yleinen teksti. Toisin sanoen ammatillista osaamista testaava osio puuttuu kokonaan Ruotsin tutkinnosta. Koko tutkinto tulee suorittaa hyväksytysti samalla kertaa, jotta henkilö voi saada auktorisoidun kääntäjän oikeuden. Oikeus toimia auktorisoituna kääntäjänä on voimassa viisi vuotta kerrallaan, jonka jälkeen henkilön tulee oikeuden uusimisen yhteydessä osoittaa kamarikollegiolle, että hän on toiminut auktorisoituna kääntäjänä. (Romppanen 2013, 86–87, Pehrsson 2013, 119.) Ruotsissa auktorisoiduille kääntäjille on oma yhdistys nimeltä *Föreningen Auktoriserade Translatorer* eli FAT (Stålhammar 2015, 60).

3 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina

Diskurssianalyysi on nostanut suosiotaan tieteellisissä tutkimuksissa. Tutkimusmenetelmänä se ei kuitenkaan ole mitenkään selkeä tai yksiselitteinen vaan pikemminkin sen määrittelemisessä on ollut ongelmia. Ongelmia ovat aiheuttaneet diskurssianalyysiin liittyvät olennaiset käsitteet kuten esimerkiksi käsite *diskurssi*. Eri tutkijat käyttävät kyseisen tutkimusmetodin peruskäsitteitä eri tavoin ja tämä tuottaa usein hankaluuksia ymmärtämisessä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 7.) Toisin sanoen on siis monta eri tapaa tehdä diskurssianalyyttistä tutkimusta. Seuraavaksi tarkastelen diskurssianalyysiä hieman lähemmin. Aloitan tutkimusmenetelmän historiallisista lähtökohdista, jonka jälkeen käyn läpi kolme suurinta diskurssianalyyttistä lähestymistapaa. Nämä ovat diskurssiteoria, kriittinen diskurssianalyysi sekä diskurssipsykologia. Lopuksi tarkastelen vielä diskurssianalyysin ulottuvuuspareja, joiden avulla kyseistä metodologiaa on mahdollista havainnollistaa.

3.1 Diskurssianalyysin taustaa

Diskurssianalyysin juuret perustuvat *sosiaaliseen konstruktionismiin*, joka tarkoittaa yksinkertaisimmillaan nykypäivän kulttuuriin ja yhteiskuntaan liittyviä teorioita. Sosiaalinen konstruktionismi pohjautuu alun perin maailmanlaajuisiin teorioihin kuten marksismiin ja psykoanalyysiin. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 11–12.) Toisin sanoen itse diskurssianalyysi on vain pieni osa sosiaalisen konstruktionismin kenttää. Sosiaalinen konstruktionismi on hyvin laaja-alainen käsite ja siksi sen tarkka määrittelyminen on usein monimutkaista. Joitakin selkeitä piirteitä kyseiseen käsitteeseen kuitenkin liittyy. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 11.) Seuraavaksi kuvaan näitä piirteitä tarkemmin.

Sosiaaliseen konstruktionismiin liittyy olennaisesti kriittisyys kaikkea itsestään selvää tietoa kohtaan. Tämä tarkoittaa sitä, ettei kenenkään käsitystä ympäröivästä maailmasta voi automaattisesti pitää totuutena. Meidän tietomme maailmasta ei siis välttämättä vastaa todellisuutta eikä tietoaamme voi näin ollen pitää peilikuvana sosiaalisesta todellisuudesta. Sosiaalisen konstruktionismin keskeisiä piirteitä ovat lisäksi historiallisuus ja kulttuurisuus, sillä tietomme ympäröivästä todellisuudesta muovautuu aina ajan kuluessa. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 11.) Tämä tarkoittaa siis sitä, että käsityksemme todellisuudesta voisi olla erilainen, elleimme olisi kohdanneet esimerkiksi tiettyjä tapahtumia elämässämme tai eläneet tiettyssä kulttuurissa. Esimerkiksi meidän suomalaisten käsitykset ympäröivästä maailmasta voivat olla hyvin erilaisia, verrattuna vaikka intialaisten tai australialaisten käsityksiin. Tämän lisäksi huomionarvoista on, ettei tietomme todellisuudesta ole

mitenkään ylhäältäpäin tai etukäteen määriteltyä vaan se nimenomaan muokkautuu elämän varrella. Lisäksi sosiaaliseen konstruktionismiin voidaan liittää tiedon ja sosiaalisten prosessien sekä sosiaalisten tapahtumien välinen yhteys. Tällä tarkoitetaan sitä, että erilaiset sosiaaliset prosessit muokkaavat tapaamme suhtautua vallitsevaan todellisuuteen. Sosiaalisten prosessien avulla muodostamme yhteisiä käsityksiä muun muassa siitä, mikä on totta ja mikä ei. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 12.)

Varsinaiseen diskurssianalyysiin liittyy oleellisesti ajatus siitä, että kielen avulla on mahdollista luoda käsityksiä todellisuudesta. Toisin sanoen kieli siis kuvastaa ympäröivää maailmaa. Huomionarvoista on, etteivät kielen avulla luodut käsitykset todellisuudesta ole pelkkiä heijastuksia jo olemassa olevista ilmiöistä. Kieli on pääasiassa apukeino todellisuuden luomiseen. Todellisuus on siis olemassa, muttei ilman diskursseja. Esimerkiksi jossain päin maailmaa tapahtuva maanjäristys saa merkityksensä, kun siitä aletaan keskustella eli toisin sanoen maanjäristykselle luodaan diskursseja. Tällaiset diskurssit voivat liittyä esimerkiksi luonnonkatastrofiin, ilmastopolitiikkaan tai uskontoon riippuen siitä, miten ihmiset kyseistä ilmiötä perustelevat. Maanjäristystä voidaan siis kuvailla monin eri tavoin ja eri näkökulmista. Tällä tavoin ilmiöstä muodostuu eri diskursseja, jotka puolestaan heijastavat sosiaalista todellisuutta. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 15–16.)

3.1.1 Focaultilainen ideologia

Kuten edellä todettiin, sosiaalinen konstruktionismi on toiminut lähtökohtana diskurssianalyysille ja näin ollen diskurssianalyysi sisältää paljon sosiaaliselle konstruktionismille ominaisia piirteitä. Se diskurssianalyysi, josta tänä päivänä puhutaan, sai kuitenkin alkunsa Michel Focaultin ideoista. Häntä voidaankin pitää diskurssianalyysin ”isänä”, sillä hän on kehittänyt kyseisen tutkimusmetodin teoriaa ja keskeisiä käsitteitä sekä tehnyt merkittäviä tutkimuksia. Focaultin mukaan käsite *diskurssi* tarkoittaa tiettyä määrää lausumia, joilla on samat olemassaolon ehdot. Toisin sanoen diskurssit ovat suhteellisen säännönmukaisia lausumia, joilla tiettyjä ilmiöitä on mahdollista perustella. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 19.)

Focaultin ajatukset diskurssianalyysistä perustuvat hyvin pitkälti sosiaalisen konstruktionismin peruslähtökohtaan, jonka mukaan tieto ei pelkästään heijasta ympäröivää todellisuutta. Tämän ajatuksen perusteella ei siis ole olemassa automaattista totuutta, mutta tiedon avulla on mahdollista sanoa mikä on totta ja mikä ei. Diskurssianalyysiä kehittäessään Focault on keskittynyt pääasiassa sääntöihin, joiden mukaan jokin lausuma on ollut hyväksyttävämpi ja oikeampi kuin muut. Kielen avulla on mahdollista ilmaista lukemattomia määriä erilaisia lausumia, mutta vain osa lausumista

toistuu samanlaisina tiettyjen ilmiöiden kohdalla. Toisin sanoen mitä tahansa ei voi sanoa minkä tahansa tapahtuman kohdalla. Näin ollen tietyt diskurssit toistuvat erilaisten tapahtumien, kuten esimerkiksi maanjäristysten, kohdalla ja pyrkivät samalla ratkaisemaan mikä on totta ja mikä ei. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 19.)

Focault kehitti myöhemmin lisää diskurssianalyysin teoriaa, joka liittyy olennaisesti tietoon ja valtaan. Aiemmin teorian keskiössä olivat olleet kielenkäyttäjät sekä eri kielelliset rakenteet, mutta nyt teorian ytimen loi valta. Focaultin mukaan valta on jotain, jota tietyt toimijat käyttävät luodessaan diskursseja. Tällaisia toimijoita voivat olla esimerkiksi yksilöt, ryhmät ja valtiot. Vallan avulla on siis mahdollista luoda sosiaalista todellisuutta. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei valta ole mikään irrallinen osa-alue vaan se liittyy olennaisesti tietoon. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 20.)

3.2 Eri näkökulmia diskurssianalyysiin

Teoksessaan *Diskursanalys som teori och metod* (2000) Marianne Winther Jørgensen ja Louise Phillips esittelevät kolme eri näkökulmaa diskurssianalyysiin. Nämä ovat Ernesto Laclaun ja Chantal Mouffesin *diskurssiteoria*, Norman Faircloughsin *kriittinen diskurssianalyysi* sekä Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin *diskurssipsykologia*. Kaikki edellä mainituista perustuvat sosiaaliseen konstruktionismiin sekä Michel Focaultin ajatuksiin diskurssianalyysistä. Näin ollen niillä on paljon samoja piirteitä, mutta ne myös poikkeavat toisistaan. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 12–15, 98.) Seuraavaksi esittelen näitä kolmea eri näkökulmaa tarkemmin ja selvitän, mitä samaa ja mitä eroa niissä on. Otan selvää, mikä on näiden näkökulmien peruseräite diskurssianalyttiseen tutkimukseen sekä miten ne määrittelevät diskurssin käsitteen. Lisäksi tarkastelen, millä eri tavoin diskurssianalyttistä tutkimusta on mahdollista tehdä sekä millaista kritiikkiä nämä teoreettiset mallit ovat kohdanneet.

3.2.1 Diskurssiteoria

Teoreetikoiden Ernesto Laclaun ja Chantal Mouffesin diskurssiteoria perustuu ajatukseen, jonka mukaan sosiaalisessa todellisuudessa ilmenee jatkuvasti ristiriitoja. Mitkään sosiaaliset ilmiöt eivät ole automaattisesti kokonaisia tai valmiita sellaisenaan. Tämä tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, että muun muassa yhteiskunnalliset sekä identiteettiin liittyvät merkitykset voivat muuttua ja näin ollen sosiaaliset ilmiöt riitelevät keskenään. Teorian perusteella diskurssianalyttikoiden pääasiallisena

tehtävänä on toimia sosiaalisen todellisuuden yhtenäistämisen puolesta. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 31.)

Laclau ja Mouffin diskurssiteorian pohjan luovat kaksi suurta teoriaa: marksismi sekä strukturalismi. Diskurssiteoria onkin syntynyt pääosin yhdistelemällä näitä kahta merkittävää teoriaa. Marksismi antaa diskurssiteorialle ajatuksen sosiaalisesta todellisuudesta ja strukturalismi puolestaan tukee ajatusta merkityksistä. Näin ollen diskurssiteoriaa voidaan luonnehtia teoriaksi, jossa ympäröivä todellisuus muodostuu erityisesti merkitysten sekä niiden luomisen kautta. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 32.)

Diskurssiteorian mukaan merkitykset eivät ole koskaan valmiita tai totaalisia, vaan ne muuttavat muotoaan arkipäiväisessä kielenkäytössä. Toisin sanoen esimerkiksi sama ilmaisu voi saada eri merkityksen riippuen sen käyttökontekstista. Laclau ja Mouffe puhuvat *merkeistä*, joita pyrimme jatkuvasti rinnastamaan keskenään ja näin ollen luomaan ymmärrettävää ja tarkoituksenmukaista kielenkäyttöä. Toisin sanoen merkkien voidaan ajatella olevan esimerkiksi eri sanoja. Tällainen loputon merkkien muokkaaminen on kuitenkin viime kädessä mahdotonta eikä se edes ole tarpeellista. Laclau ja Mouffin mukaan juuri tällainen toiminta muodostaa diskurssianalyysin ytimen, sillä tutkimusmetodin tarkoituksena on selvittää, kuinka merkitykset lopulta saavat vakiintuneen muotonsa. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 32.)

Yksi diskurssiteorian keskeisistä käsitteistä on *diskurssi*, joka tarkoittaa Laclau ja Mouffin mukaan ”järjestelmällistä merkitysten kokonaisuutta”, joka liittyy tiettyyn alaan. Diskurssit koostuvat merkeistä, jotka muodostavat varsinaisen merkityksensä ollessaan tietyssä suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi lääketieteellisen diskurssin muodostavat muun muassa keho, sairaus sekä hoitomenetelmä, jotka lääketiede erottaa toisistaan sekä pyrkii kuvailemaan näiden osien välisiä suhteita mahdollisimman yksiselitteisesti. Kehon on mahdollista jakaa osiin, joista jokaista osaa voidaan erikseen hoitaa. Sairauksien syyt puolestaan nähdään usein paikallisina. Näin ollen esimerkiksi erilaisten tulehdusten ajatellaan olevan seurausta paikallisista syistä, joita on mahdollista hoitaa lääkkeillä. Toisin sanoen lääketieteellinen diskurssi pyrkii erottelemaan kehoon ja sairauteen liittyvät merkitykset sekä niiden väliset suhteet tietyissä tapauksissa. Tällaisen tapahtumaketjun myötä syntyy diskurssi, jossa kaikki merkit ovat keskeisiä osia ja ne saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33.)

Kaiken kaikkiaan diskurssit muodostuu, kun erilaiset merkit saavat lopullisen merkityksensä suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi lääketieteellisessä diskurssissa merkit kuten ”pyörtyä”, ”oire” sekä ”stetoskooppi” saavat merkityksensä suhteessa kehoon. Toisin sanoen diskurssista tulee

vakiintuneita kokonaisuuksia, kun niiden kaikki osat ovat yksiselitteisesti määriteltyjä sekä tietyssä suhteessa toistensa kanssa. Näin ollen diskurssit eivät tarjoa mahdollisuuksia väärinymmärryksille. Kaikki diskurssien ulkopuolelle jääneet sanojen ja ilmausten mahdolliset merkitykset muodostavat Laclau ja Mouffeen mukaan *diskursiivisen kentän*. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33–34.)

Laclau ja Mouffe painottavat diskurssiteoriassaan, että eri toimijat luovat sekä muokkaavat ympäröivää todellisuutta. Tällaisia toimijoita he kutsuvat *subjekteiksi*, joiden on mahdollista saada diskurssien avulla erilaisia ”rooleja” eli *identiteettejä*. Esimerkkinä tästä toimii tilanne, jossa lapsi sanoo ”isä”, ja miehen reagoidessa tähän lausumaan hän saa itselleen isäidentiteetin. Tähän kyseiseen identiteettiin liittyy oletuksia esimerkiksi miehen käyttäytymisen suhteen. Toisin sanoen subjektien on mahdollista saada erilaisia identiteettejä tiettyjen diskurssien perusteella. Myös esimerkiksi sairaalassa subjektit voivat saada itselleen ”lääkäriin” ja ”potilaan” identiteetin ja näin ollen heidän oletetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 48.)

Diskurssiteorian mukaan diskurssit auttavat jäsentämään subjekteja, mutta tällaiset jäsentelyt eivät koskaan ole kokonaisia. Merkittävää on, että subjektit eivät siis ole valmiita vaan ne pyrkivät jatkuvasti ”löytämään itsensä” eli toisin sanoen tulemaan valmiiksi. Diskurssien avulla subjekteille on siis mahdollista antaa tiettyjä rooleja, jotka määrittävät subjekteja. Esimerkiksi subjektille ”mies” voidaan antaa diskurssien myötä sellaisia rooleja, jotka kuvaavat subjektia parhaiten sekä erottavat sen muista. Tällaisia rooleja voivat olla muun muassa ”vahvuus” sekä ”urheilu” ja nämä erottavat ”miehen” esimerkiksi ”naisesta”. Diskurssit antavat tunnusomaisia piirteitä subjekteille, jotka haluavat esimerkiksi identifioitua mieheksi tai naiseksi. Nämä piirteet myös määrittelevät sitä, kuinka subjektien tulisi käyttäytyä, jotta ympäristö pystyisi suhtautumaan heihin miehinä ja naisina. Huomionarvoista on, että subjektit voivat aina identifioitua uudelleen tilanteiden mukaan ja näin ollen identiteetit eivät välttämättä ole pysyviä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 49–51.)

Laclau ja Mouffe korostavat, että subjektit voivat identifioitua myös ryhmien perusteella. Tällaista ryhmäjaottelua on ollut olemassa jo kauan, ja siitä hyvänä esimerkkinä toimii ihmisten jaottelu ihonvärin mukaan. Esimerkiksi kaikkien valkoihoisten voidaan ajatella olevan samaa ryhmää, vaikka osa valkoihoisista luokittelisi itsensä ennemmin vaikkapa ”suomalaiseksi”, ”naiseksi” tai ”äidiksi”. Tällaisten ryhmäjaotteluiden tarkoituksena on kuitenkin lähinnä yhtenäistää samankaltaisia piirteitä omaavia subjekteja ja samalla sulkea pois väärinymmärryksien mahdollisuuksia. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 51–52.)

Merkittävää on, etteivät mitkään ryhmäjaot ole olemassa valmiina. Niitä ei siis ole luotu etukäteen vaan ne on mahdollista muodostaa diskurssien perusteella. Diskurssianalyysin kohdalla on kyse siitä,

että subjekteille etsitään mahdollisia diskursseista esiin nousevia rooleja eli identiteettejä. Diskursseista saattaa esimerkiksi ilmetä vahvasti ”lääkäriin”, ”kotiäidin” tai ”työttömän” identiteetti. Tällaisia identiteetteihin perustuvia ryhmiä voidaan muodostaa etsimällä niistä yhtenäisiä piirteitä sekä lisäksi sellaisia näkökulmia, jotka erottavat ne muista ryhmistä. Yksinkertaistettuna ryhmäjaottelu tapahtuu siis etsimällä identiteettejä, joilla on samoja piirteitä. Näiden piirteiden tulee olla sellaisia, että ne erottuvat selkeästi muista ryhmistä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 52–54.)

Diskurssiteoriassaan Laclau ja Mouffe eivät suoranaisesti anna valmiita työkaluja diskurssianalyttisen tutkimuksen tekemiseen, mutta se ei tarkoita sitä, etteikö diskurssiteoriaa voisi soveltaa tällaisessa tutkimuksessa (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 57). Toisin sanoen diskurssiteoria on siis varsin käyttökelpoinen diskurssianalyttisen tutkimuksen yhteydessä, mutta sitä tulee käyttää hieman soveltaen. Hyviä teoreettisia lähtökohtia ovat esimerkiksi Laclaun ja Mouffen näkökulmat diskurssista sekä identiteetistä. Varsinaisen tutkimusmateriaalin yhteydessä voidaan esimerkiksi selvittää, kuinka diskurssit, identiteetit ja sosiaaliset ilmiöt ovat järjestäytyneet esimerkiksi lehtiartikkelissa. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusaineiston keskiön muodostavat diskurssit, identiteetit ja sosiaaliset suhteet sekä se, kuinka ne liittyvät toisiinsa. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 57–59.)

Kuten todettu, diskurssiteorian peruseräpäätteen mukaisesti kaikki on muuttuvaa, ja näin ollen myös diskurssit voivat muuttua jatkuvasti. Tämä Mouffen ja Laclaun ajatus on herättänyt keskustelua ja sitä on myös kritisoitu. Kriitikoiden mukaan kaikilla yksilöillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia luoda diskursseja, saati sitten muokata niitä. Tähän voi vaikuttaa muun muassa yksilöiden sukupuoli tai etninen tausta. Toisin sanoen diskurssien yhteiskunnallinen muuttuvuus on Mouffen ja Laclaun teorian perusteella hieman liioiteltu ilmiö, ja todellisuudessa diskurssit eivät ole läheskään niin muokattavissa olevia kuin diskurssiteoria antaa ymmärtää. Lisäksi diskurssiteoriaa on kritisoitu sen suppeasta käsitteistöstä, sillä teoria painottuu lähinnä diskurssin sekä diskursiivisen kentän käsitteiden ympärille. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 62–65.)

Sovellan omassa pro gradu -tutkielmassani diskurssiteoriaa niiltä osin kuin se on mahdollista. Tutkimusaineistoni koostuu lehtiartikkeleista, jotka sopivat Laclaun ja Mouffen mukaan hyvin diskurssianalyttisen tutkimuksen tekoon. Lähden etsimään artikkeleista ensin merkkejä eli yksittäisiä sanoja ja ilmauksia, jotka ovat suhteessa toisiinsa ja muodostavat näin diskursseja kääntäjistä ja kääntämisestä. Merkkien ajatellaan myös liittyvän diskurssiteoriassa tiettyyn alaan eli omassa tutkielmassani käänösalaan. Tällaisia merkkejä voivat olla esimerkiksi sanat *palkka*, *asiantuntija*, *koulutus*, *luovuus* sekä *arvostus*, joiden kautta diskursseja on mahdollista havaita.

Lisäksi sovellan diskurssiteoreettisia käsitteitä kuten diskurssi ja identiteetti, sillä tarkoitukseni on löytää aineistostani tutkimusaiheeseeni liittyviä diskursseja sekä niiden kääntäjille tarjoamia identiteettejä. Identiteetit tarjoavat kääntäjille tunnusomaisia piirteitä, joiden avulla kääntäjiin on mahdollista suhtautua.

3.2.2 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittisen diskurssianalyysin kehittäjänä voidaan pitää Norman Faircloughia. Tämän diskurssianalyttisen mallin mukaan diskurssit ovat oleellinen osa sosiaalista käytäntöä, ja ne muokkaavat tietoa, identiteettiä sekä sosiaalisia suhteita. Fairclough toteaa, etteivät diskurssit vain tuota jo olemassa olevaa todellisuutta vaan ne ennemminkin kyseenalaistavat sitä. Kriittinen diskurssianalyysi koostuu sekä teoria- että metodiosasta, ja se suosii etenkin empiiristä ja arkipäivän kielenkäyttöön perustuvaa tutkimusta. Faircloughin mukaan kriittinen diskurssianalyysi sopii erityisesti tutkimuksille, joissa kohteena on esimerkiksi mediassa käytetty puhe- tai kirjakieli. Tällaisten tutkimusten tavoitteena on muodostaa hyvin yksityiskohtainen analyysi tekstipohjaisesta tutkimusaineistosta. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 70–71.)

Kriittiseen diskurssianalyysiin liittyy oleellisesti diskurssin käsite. Fairclough määrittelee *diskurssin* muun muassa kielenkäytöksi sekä sosiaaliseksi käytännöksi. Hänen mukaansa diskurssi on eräänlainen puhetapa, jonka perusteella ilmiöitä on mahdollista merkityksellistää tietyistä näkökulmasta. Yksinkertaistettuna diskurssit erottuvat selkeästi toisistaan esimerkiksi poliittiseksi tai lääketieteelliseksi diskurssiksi. Merkittävää on, että diskurssien avulla on mahdollista ymmärtää sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä erilaisia merkityksiä. Fairclough toteaa, että diskursseja tutkiessa on kiinnitettävä erityistä huomiota niiden kommunikatiivisuuteen sekä järjestykseen. Kommunikatiivisuus liittyy kielenkäyttöön kuten esimerkiksi lehtiartikkeleihin, haastatteluihin tai poliittisiin puheisiin. Diskurssijärjestys puolestaan viittaa diskurssien lukumäärään tietyssä instituutiossa kuten sairaalassa, jossa se ilmenee muun muassa potilaan ja lääkärin välisenä keskusteluna. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 72–73.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä korostuu ajatus kielenkäytön kommunikatiivisuudesta. Tähän kommunikatiivisuuteen liittyy kolme eri näkökulmaa, jotka yhdessä muodostavat analyysimallin. Ensinnäkin kielenkäyttöön liittyy olennaisesti teksti, joka voi olla puhetta, kirjoitettua tekstiä tai jopa kuva. Toiseksi kielenkäyttö on osa diskursiivista käytäntöä, joka koostuu sekä tekstien tuottamisesta että käyttämisestä. Diskursiivisen käytännön analysointi tarkoittaa esimerkiksi sitä, kuinka tekstin kirjoittaja on hyödyntänyt jo olemassa olevia diskursseja ja kuinka tekstin vastaanottaja puolestaan

tulkitsi tekstiä näiden valmiiden diskurssien pohjalta. Kyseessä voi olla esimerkiksi uutinen, jossa keskiössä on ilmastonmuutosdiskurssi ja näin ollen vastaanottaja tekee uutisesta omat tulkintansa aiempaan ilmastonmuutosta koskevaan tietoonsa perustuen. Kolmanneksi kielenkäyttö liittyy sosiaaliseen käytäntöön, joka muovautuu diskursiivisen käytännön kautta. Tämän kolmitasoisen mallin avulla on mahdollista tehdä diskurssianalyttistä tutkimusta. Tämä tarkoittaa sitä, että mallin kaikki kolme tasoa on otettava huomioon tutkimuksen aikana. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 74–75.)

Koska Fairclough on kehittänyt tämän edellä esitellyn kriittisen diskurssianalyysin tekemiseen soveltuvan mallin, on kriittinen diskurssianalyysi varsin käyttökelpoinen sellaisenaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa. Ideaalitapauksessa mallin kolmea eri vaihetta noudatetaan toisistaan erillisinä sekä siinä järjestyksessä kuin Fairclough ne esittelee. Merkittävää on, ettei tällainen vaiheiden uskollinen noudattaminen ole välttämättä käytännössä mahdollista. Enemmänkin tutkija saattaa joutua menemään edestakaisin kahden tai useamman vaiheen välillä edetäkseen tutkimuksessaan aina tutkimustuloksiin saakka. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 81.)

Kriittisen diskurssianalyysin tekeminen alkaa ongelmanmuotoilusta, jonka lähtökohtana toimii diskurssit ja niiden välinen suhde sosiaalisiin käytäntöihin. Tutkijan on jo alussa huomioitava se sosiaalinen käytäntö, josta hän on erityisen kiinnostunut. Se voi olla esimerkiksi sosiologia, historia tai kulutuskulttuuri, jota Fairclough itse on tutkinut. Diskurssianalyttisen tutkimuksen päätarkoituksena on selvittää diskursiivisten käytäntöjen ja sosiaalisten sekä kulttuuristen järjestelmien välinen suhde. Tällainen on mahdollista, sillä kriittisen diskurssianalyysin mukaan diskurssit heijastavat sosiaalisia ja kulttuurisia järjestelmiä sekä niiden muutosta. Tutkimusaineistona voi toimia niin kirjoitettu kuin puhuttu teksti. Aineiston analyysi suoritetaan seuraavassa järjestyksessä: diskursiivisen käytännön analysointi, tekstin analysointi, sosiaalisen käytännön analysointi. Analyysin jälkeen seuraavat tutkimustulokset, jotka tulisi esittää niin, että tutkimuksen kohteena olleet henkilöt voivat hyötyä niistä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 83–92.)

Myös Faircloughin kriittinen diskurssianalyysi on kohdannut silloin tällöin kritiikkiä. Tällainen kritiikki on kohdistunut erityisesti teorian epäselviin kohtiin, jotka koskevat muun muassa jaottelua diskurssianalyysin sekä sosiaalisen käytännön välillä. Fairclough ei anna selkeitä ohjeita sille, kuinka paljon tutkijan pitäisi kiinnittää huomiota sosiaalisen käytännön analysoimiseen ja kuinka tätä olisi mahdollista analysoida. Fairclough ei esimerkiksi anna tietoa siitä, mistä tutkijan olisi mahdollista löytää teoreettinen viitekehys sosiaalisen käytännön analysoimiseksi. Fairclough itse rakentaa tutkimuksensa useiden eri teorioiden varaan, mutta tämä ei tarkoita sitä, että jokainen tutkimus voisi hyödyntää näitä teorioita. Kriittistä diskurssianalyysiä on myös kritisoitu sen suhtautumisesta

subjekteihin sekä ryhmien muodostamisprosessiin, sillä Faircloughin käsitys näistä ilmiöistä on varsin suppea. Lisäksi kriittinen diskurssianalyysi sopii parhaiten tutkimuksiin, joissa tutkimusmateriaali koostuu teksteistä ja näin ollen tavoitteena on tehdä jonkinlainen tekstianalyysi. Toisin sanoen kriittinen diskurssianalyysi on teorialtaan sekä metodologialtaan rajallinen eikä täten sovellu mihin tahansa diskurssianalyyttiseen tutkimukseen. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 93–96.)

3.2.3 Diskurssipsykologia

Diskurssipsykologian lähtökohtana toimii sosiaalipsykologia, jonka avulla diskurssianalyysi on kehittynyt sosiaalikonstruktionistiseen suuntaan. Diskurssipsykologian mukaan sekä puhuttu että kirjoitettu kieli on ympäristön luomia rakenteita ja ne liittyvät sosiaalisiin tapahtumiin. Diskurssipsykologisessa tutkimuksessa painottuu erityisesti kielenkäytön empiirinen analysointi tietyissä sosiaalisissa tilanteissa. Toisin sanoen diskurssipsykologia painottaa sosiaalisten tilanteiden merkitystä kielenkäytön muodostumisessa. Kyseisen teoreettisen viitekehyksen merkkihenkilöinä voidaan pitää Jonathan Potteria ja Margaret Wetherelliä, sillä he ovat kehittäneet teorian lisäksi myös tutkimusmenetelmää sekä tehneet merkittävästi empiiristä tutkimusta alalla. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 97–98.)

Kuten todettu, diskurssipsykologia on ominut itselleen sosiaalisen konstruktionismin piirteitä. Näin ollen diskurssipsykologia korostaa, ettei käsityksemme ympäröivästä maailmasta vastaa peilikuvamaisesti maailman todellista kuvaa. Se, miten näemme ympärillämme olevan todellisuuden, on historiallisten sekä kulttuuristen tapahtumien seurausta. Tämä tarkoittaa sitä, että käsityksemme todellisuudesta on muuttuvaa, ja se muuttuukin päivittäisen sosiaalisen kanssakäymisen myötä. Huomionarvoista on se, ettei oletuksemme sosiaalisesta todellisuudesta ole etukäteen määritelty eikä myöskään pysyvä, vaan se muuttuu ajan saatossa. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 104.)

Diskurssipsykologian mukaan *diskurssit* luovat ympäröivää todellisuutta. Merkittävää on, että todellisuus on olemassa myös diskurssien ulkopuolella, mutta eri ilmiöt saavat todellisen merkityksensä diskurssien avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi sosiaaliset ilmiöt ovat olemassa sellaisenaan ilman diskursiivista näkökulmaa. Sosiaalisiin ilmiöihin, kuten esimerkiksi nationalismiin, liittyy diskurssien lisäksi myös valtiollista valtaa ja vahvuutta. Sosiaaliset ilmiöt muuttuvat kuitenkin merkityksellisiksi vain ja ainoastaan diskurssien kautta. Diskurssipsykologian käsitys on toisin sanoen se, että tietyt sosiaaliset käytännöt voivat ilmetä ilman diskursseja, mutta

merkityksen saamiseksi diskurssit ovat välttämättömiä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 104–105.)

Diskurssipsykologiaan liittyy olennaisesti käsitys *minästä* sekä *identiteetistä*. Diskurssipsykologia korostaa, ettei *minä* ole mikään erillinen tai autonominen toimija vaan se saa muotonsa sosiaalisesti. Näin ollen myös eri *identiteetit* muodostuvat sosiaalisten tapahtumien seurauksena, ja niissä korostuu erityisesti diskursiivisuus. Diskurssipsykologian mukaan identiteettejä voi olla monta ja ne ovat tarpeen tullen joustavia. Identiteetti nähdään usein myös heijastuksena kielenkäytöstä. Toisin sanoen se, mitä ja miten henkilö puhuu, kuvastaa hänen identiteettiään. Näin ollen diskurssit ovat keskeinen osa eri identiteettejä ja ne voidaan nähdä identiteettien rakennuspalikoina. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei identiteettejä synny automaattisesti lisää joka kielenkäyttötilanteessa. Lähinnä ne ovat vain avoimia muutoksille. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 105–108.)

Diskurssipsykologiassa on erotettavissa kaksi eri tapaa tehdä tutkimusta. Näitä ovat *diskurssien analysoiminen* sekä *diskurssianalyysi*, jotka poikkeavat toisistaan teorian sekä metodologian perusteella. Diskurssien analysoimisessa on kyse olemassa olevista diskursseista, jotka merkityksellistävät ympäröivää maailmaa tietystä näkökulmasta. Tämä lähestymistapa muistuttaa Foucaultin diskurssiteoriaa, joka lähtee liikkeelle diskursseista sekä siitä, kuinka maailmaa on mahdollista ymmärtää diskurssien kautta. Tutkimuksen keskiössä ovat diskurssien lisäksi myös identiteettien syntyminen sekä muokkautuminen diskursiivisesti. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 112.)

Diskurssianalyysi puolestaan sekä kirjoitettuun että puhuttuun kieleen tietyissä sosiaalisissa tilanteissa. Mielenkiinnon kohteena on erityisesti tekstien ja puheen jäsentely ja se, miten ne rakentavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä ollaan enemmän kiinnostuneita siitä, kuinka eri diskursseja on mahdollista käyttää sosiaalisessa kanssakäymisessä. Diskurssianalyysiä tehdessä voidaan hyödyntää sekä etnometodologiaa ja keskustelunanalyysiä, joissa molemmissa painopiste sijaitsee puheen ja vuorovaikutuksen sosiaalisessa luonteessa. Toisin sanoen näiden menetelmien mukaan puhe, niin kirjoitettu kuin puhuttu, on sosiaalinen ilmiö ja sen avulla voidaan luoda kuvaa ympäröivästä maailmasta. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 112–113.)

Vaikka diskurssipsykologia tekee eron näiden kahden tutkimustavan välillä, on diskurssipsykologista tutkimusta kuitenkin mahdollista tehdä tiettyjen yhteisten vaiheiden avulla. Diskurssipsykologinen tutkimus alkaa monen muun tutkimuksen tavoin tutkimusongelman muotoilusta. Monissa tapauksissa tutkimusongelma liittyy ihmisten diskursiivisiin tapoihin luoda ympäröivää todellisuutta sekä identiteettejä ja ryhmiä. Tutkimusmateriaaliksi soveltuu yleensä niin sanottu *luonnollinen materiaali*

eli esimerkiksi tieteelliset tekstit ja mediatekstit, jotka ovat siis olemassa jo valmiina, eikä tutkijan tarvitse itse luoda tutkimusmateriaaliaan vaikkapa haastattelujen avulla. Haastatteluja voi kuitenkin käyttää luonnollisen tutkimusmateriaalin lisänä ja näin ollen tutkimusaineisto voi olla hyvin monipuolinen. Varsinaiseen analyysivaiheeseen ei ole olemassa vain yhtä tiettyä vaihtoehtoa, vaan tutkijan on itse valittava tutkimusaineistonsa parhaiten sopiva analyysimenetelmä. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 116–123.)

Kahden aiemmin esitellyn diskurssianalyttisen näkökulman tavoin myös diskurssipsykologia on saanut osakseen kritiikkiä. Diskurssipsykologiaa on arvosteltu erityisesti sen tutkimusmenetelmän osalta, sillä kyseisen menetelmän avulla ei ole aina mahdollista saada luotettavia ja pysyviä tuloksia. Tämän argumentin mukaan diskurssipsykologisen tutkimuksen tulokset antavat liikaa tilaa eri tulkinnoille, eikä niitä siten voi pitää kaikkein luotettavimpina. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 129–130.)

3.2.4 Diskurssianalyysin neljä ulottuvuusparia

Teoksessa *Diskurssianalyysi – teoriat, peruskäsitteet ja käyttö* (Jokinen, Juhila & Suominen 2016) huomautetaan, että varsinainen diskurssianalyttinen tutkimus on mahdollista ajatella kolmiona, jonka kärkinä toimivat merkitykset, kommunikatiivisuus sekä kulttuurisuus. Huomionarvoista on, että nämä kolmion kärjet liittyvät tiiviisti toisiinsa. Toisin sanoen nämä kolme piirrettä muodostavat yhdessä diskurssianalyysin ytimen. Tämän kolmijaon lisäksi diskurssianalyysi on mahdollista jakaa neljään ulottuvuuspariin, joiden avulla kyseisen metodin tarkastelu sekä ymmärtäminen voi olla helpompaa. Nämä ulottuvuusparit ovat nimeltään 1. tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde, 2. merkitysten ja merkitysten rakentamisen tapojen välinen suhde, 3. retorisen ja responsiivisen analyysin välinen suhde sekä 4. kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin välinen suhde. Ulottuvuusparit voidaan nähdä ikään kuin janana, jonka molemmat päät ovat yleensä mukana tutkimuksessa. On kuitenkin mahdollista, että tutkimuksessa painottuu enemmän janan toinen pää. (Jokinen, Juhila & Suominen 2016, 267–268.)

Tilanteisuus ja kulttuurinen jatkumo on yksi olennainen osa diskurssianalyysiä, sillä tällaista tutkimusta tehdessä huomio kiinnittyy merkityksiin sekä niiden rakentumiseen tietyissä tilanteissa ja käyttöyhteyksissä. Koska tilanteisuus sekä kulttuurisuus ovat molemmat yhtäaikaista läsnä tutkimuksessa, tutkijan on itse päätettävä, kumpaa näistä hän haluaa painottaa omaa tutkimusta tehdessään. Jos tutkija haluaa tutkimuksensa painopisteen sijaitsevan lähempänä tilanteisuutta, hän jättää kulttuurisuuden analyysivaiheen ulkopuolelle ja palaa siihen vasta tutkimuksen lopussa. Tällöin

tutkimuksen keskipisteeksi nousee mahdollisimman aineistolähtöinen analyysi. Vastaavasti tutkija voi haluta painottaa enemmän kulttuurista näkökulmaa, jolloin tutkimusaineisto liitetään osaksi laajempaa kokonaisuutta. Tutkimuksessa voi olla kyse esimerkiksi jostakin tietystä ilmiöstä ja sen historiallisesta muutoksesta, jolloin tutkimuksen painopiste on enemmän kulttuurisessa jatkumossa. (Jokinen ym. 2016, 269–280.)

Merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat diskurssianalyysiä soveltavan tutkimuksen toinen ulottuvuuspari. Myös tämän ulottuvuusparin kohdalla tutkija voi itse päättää, kumpaa janan päätä hän haluaa enemmän painottaa. Jos tutkija päättää keskittyä merkityksiin, hän selvittää pääasiassa merkitysten sisältöä eli sitä, millaisia merkityksiä henkilöt tuottavat puhuessaan ja kirjoittaessaan. Usein tutkimuskysymykset ovat mitä-muotoisia. Merkityksien tuottamiseen keskittyvä tutkija puolestaan haluaa tietää, miten merkitykset syntyvät eli millaisia eri kielellisiä keinoja henkilöt käyttävät luodessaan merkityksiä. Tutkimuksen painopisteen ollessa merkityksien tuottamisessa tutkimuskysymykset ovat yleensä miten-muotoisia. On kuitenkin huomattavaa, että samassa tutkimuksessa voi olla sekä mitä- että miten-muotoisia kysymyksiä. (Jokinen ym. 2016, 280.)

Kolmas ulottuvuuspari on retorisuus ja responsiivisuus, joka liittyy olennaisesti merkitysten tuottamisen tapoihin. Jälleen kerran tutkija voi itse valita, kumpaa ulottuvuusparin osaa hän haluaa omassa tutkimuksessaan tuoda esiin. Sekä retorisuus että responsiivisuus liittyvät sosiaaliseen kielenkäyttöön, mutta eri tavoilla. Retorisuuden kohdalla on kyse siitä, miten henkilöt perustelevat ja puolustelevat eri merkityksiä tai sosiaalista todellisuutta. Retorisuuden ajatellaan olevan tietylle kohderyhmälle suunnattua vakuuttelua ja perustelua, joka on mahdollista toteuttaa kielenkäytön avulla. Toisin sanoen retorisuuden tarkoitus on saada kohdeyleisönsä vakuuttuneeksi jostain tietystä ilmiöstä sekä saada kannatusta sille kannatusta. Retorisuuteen painottuvassa tutkimuksessa voi olla kyse esimerkiksi poliittisten puheiden, sanomalehtitekstien tai mainosten analysoimisesta. Responsiivisuus taas tarkoittaa henkilöiden yhdessä rakentamia merkityksiä. Siinä on kyse vuorovaikutuksesta, jossa merkitykset rakentuvat keskustelun kautta. Responsiivisen tutkimuksen aineistoksi sopivat hyvin muun muassa keskustelut sekä kokoukset, joissa on useampi osallistuja. (Jokinen ym. 2016, 291–292.)

Kriittisyyden ja analyttisyyden kohdalla on kyse siitä, halutaanko tutkimuksella ottaa kantaa johonkin tiettyyn keskusteluun tai halutaanko se kohdistaa jollekin tietylle yleisölle. Kriittisen diskurssianalyysin tehtävänä on selvittää sellaisia kielellisiä käytäntöjä, joiden avulla on mahdollista pitää yllä erilaisia alistussuhteita. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijalla on yleensä tiettyjä ennakkokäsityksiä, esimerkiksi miesten ja naisten välisestä epätasa-arvosta, ja hän pyrkii saamaan vahvistusta käsityksilleen. Esimerkiksi feministisesti suuntautuneet tutkimukset ovat usein hyvin

kriittisiä ja tällöin diskursiivisen analyysin avulla pyritään jopa ottamaan kantaa poliittisiin ilmiöihin sekä edistämään niiden toteutumista. Kriittiseen diskurssianalyysiin liittyy olennaisesti käsitteiden latautuneisuus, valtasuhteet sekä heikossa asemassa olevien henkilöiden tai ihmisryhmien mielipiteiden esilletuonti. Analyytinen diskurssianalyysi on puolestaan hyvin aineistolähtöistä. Tutkija ei yleensä tee ennako-oletuksia mahdollisista aineistosta esiin nousevista ilmiöistä, vaan hän on avoin kaikelle sille, mitä aineistolla on annettavaa. Tutkija ottaa kantaa aineistosta nousseisiin ilmiöihin vasta analyysivaiheen jälkeen. (Jokinen ym. 2016, 300–301.)

4 Diskurssit aineistossa

Tässä luvussa luon katsauksen löytämiini diskursseihin molemmissa tutkimusaineistoni lehdissä, *Språkbrukissa* sekä *Språktidningen*issä. Molempien lehtien kohdalla artikkelien sisältö oli suhteellisen hajanainen, mutta niistä oli selvästi havaittavissa kolme yleisintä ja vahvaa diskurssia. Nämä diskurssit olivat sidoksissa kääntäjän asiantuntijuuteen, taiteilijuuteen sekä kääntäjän rooliin kielen kehittäjänä. Tämän lisäksi *Språkbruk*-lehdestä löytyi vielä kaksi diskurssia liittyen kääntäjien kokemaan työtaakkaan ja kääntäjien kohtaamaan kritiikkiin. Käyn aluksi molempien lehtien yhteiset diskurssit läpi, jonka jälkeen käsittelen vielä *Språkbrukissa* esiintyneet kaksi erillistä diskurssia omina kokonaisuuksinaan. Nostan molempien lehtien kohdalla esiin muutamia mielenkiintoisia esimerkkejä aineistosta havainnollistaakseni analyysiäni. Esimerkkien kohdalla käytän lihavoitua korostamaan merkittäviä sanoja ja ilmauksia. Tällä tavoin yritän tuoda ilmi, kuinka olen analyysissäni päätenyt seuraaviin tuloksiin. Yhdistän analyysini havainnot lopuksi luvussa 5 *Tutkimustulokset*.

4.1 Kääntäjät *Språkbruk*- ja *Språktidningen*-lehdessä

Språkbruk- ja *Språktidningen*-lehden artikkelit sisälsivät useita kääntäjiin sekä kääntämiseen liittyviä diskursseja, joista yleisimmät koskivat selvästi kääntäjien asiantuntijuutta, taiteilijuutta sekä roolia kielen kehittäjänä. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sitä, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan molempien lehtien artikkeleissa sekä millaisia identiteettejä diskurssit tarjoilevat kääntäjille. Lähden liikkeelle niistä kolmesta diskurssista, jotka toistuvat molemmissa lehdissä eli asiantuntijadiskurssista, taiteilijadiskurssista ja kielenkehittäjädiskurssista. Näiden yhteisten diskurssien lisäksi *Språkbrukissa* oli havaittavissa kääntäjien työtaakkaan (4.2) sekä käännöskritiikkiin (4.3) liittyvät diskurssit, joita ei toisin sanoen ilmennyt ollenkaan

*Språktidningen*issä. Käyn nämä *Språkbruk*issa esiin nousseet diskurssit erikseen läpi yhteisten diskurssien jälkeen.

4.1.1 Kääntäjä asiantuntijana

Yksi suurin sekä yleisin *Språkbruk*-lehden diskurssi on asiantuntijadiskurssi. Kyseinen diskurssi nousee esiin useissa tutkimusaineistoni artikkeleissa, joissa kääntäjiin viitataan muun muassa termillä *kieliasiantuntija* (ruots. *en språkexpert*). Tällä diskurssilla kääntäjistä pyritään luomaan kuvaa todellisina kielen ammattilaisina, jotka tekevät vaativaa työtä tässä monipuolisessa asiantuntija-ammattissa. Artikkelien mukaan kääntäjillä on pohjalla yliopistotasoinen kääntäjäkoulutus kyseistä ammattia varten. Vahvan kielitaidon lisäksi kääntäjillä tulee olla esimerkiksi erikoisalalan osaamista, kulttuurintuntemusta sekä teknologisia taitoja, sillä kääntäminen ei ole vain viestin välittämistä kieleltä toiselle. Toisin sanoen *Språkbrukista* esiin nouseva asiantuntijadiskurssi pitää sisällään erinomaisen kielitaidon ja muut kääntämistä tukevat taidot, joiden avulla kääntäjiä voidaan pitää oman alansa asiantuntijoina.

Asiantuntijuusdiskurssi nousee erityisesti esiin lain ja hallinnon alan tekstien kääntämisessä sekä EU-kääntämisessä. Artikkelien mukaan näissä tapauksissa on kyse vahvaa asiantuntijuutta vaativasta erikoisalasta, johon liittyy vaatimus käännösten laadusta ja tarkkuudesta sekä tyyllillisestä uskollisuudesta (ks. esim. 1.). Kyseisen erikoisalalan kääntäjä on myös aina sidoksissa lähtötekstiin eikä tämän vuoksi voi käyttää luovuutta ja kääntää vapaasti (ks. esim. 2.). Artikkeleissa painotetaan, että lakiteksteihin liittyy usein myös kielellisiä haasteita, sillä kyseiset tekstit sisältävät monimutkaisia virkkeitä ja rakenteita. Kääntäjän tulee kuitenkin näissä tapauksissa pyrkiä kääntämään haastavat kohdat selkeälle ja sujuvalle kielelle. Tällainen haastava työ on mahdollista, jos kääntäjä on oman alansa asiantuntija.

Esim. 1. Författningsöversättning är **krävande**. Den färdiga översättningen ska nå upp till juridikens **krav på tradition, exakthet och genrekonsekvens**.¹ (*Språkbruk* 2/2014)

Esim. 2. Lagtext är mycket formaliserad text. **Kravet på exakthet och entydighet** innebär att man som översättare är mer bunden av förlagan och har svårare att använda omskrivningar än i andra texter.² (*Språkbruk* 1/2016)

Språkbruk-lehden artikkelien mukaan kääntäjän tulee olla perehtynyt sekä kohde- että lähtömaan lainsäädäntöön voidakseen kääntää asianmukaisesti lakiin ja hallintoon liittyviä tekstejä. Pelkkä

---

¹ Säädoskääntäminen on vaativaa. Valmiin käännöksen tulee tavoittaa juridiikan vaatimukset traditiosta, täsmällisyydestä ja tekstilajista.

² Lakiteksti on hyvin muodollinen teksti. Vaatimus täsmällisyydestä ja yksiselitteisyydestä tarkoittaa, että kääntäjä on sidoksissa alkuperäiskappaleeseen ja hänen on vaikeampaa käyttää kiertoilmaisuja kuin muissa teksteissä.

kielellinen osaaminen ei näin ollen riitä vaan kääntäjän tulee hallita myös sisällöllisesti se erikoisala, johon hän laatii käännöksiä. Tutkimusaineistoni artikkelien perusteella juuri tietyn erikoisalan, tässä tapauksessa lain ja hallinnon alan, täydellinen hallinta liittyy kääntäjän asiantuntijuuteen. Havainnollistan tätä esimerkin kolme avulla.

Esim. 3. Av översättarna krävs **en bred syn på samhällets funktioner och gedigna kunskaper om vårt rättssystem**.³ (Språkbruk 3/2008)

Artikkeleissa todetaan, että lakitekstien ja muiden tekstilajien kohdalla vaatimus tarkkuudesta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kääntäjä kääntäisi tekstin sanasta sanaan kohdekielelle. *Språkbruk*-lehden asiantuntijadiskurssi painottaa, että kääntäjä osaa irrottautua lähtötekstistä tarpeeksi, jottei hän sitä orjamaisesti noudattaen tule kääntäneeksi epäluontevalta kuulostavaa tekstiä (ks. esim. 4.). Toisin sanoen kieltä ei voi kääntää toiselle kielelle suoraan vaan tekstiä tulee aina jollain tasolla muokata. Tärkeintä on, että käännös on tarpeeksi tarkka ja yhdenmukainen.

Esim. 4. Vi vet alla att en god översättare måste kunna **frigöra sig** från originaltextens språk och uttrycka dess innehåll på **ett idiomatiskt målspråk**. Det är helt klart att översättaren måste undvika att översätta **led för led och ord för ord** om resultatet blir en stel och onaturlig målspråkstext eller om källspråkstexten helt enkelt inte kan återges direkt på målspråket.⁴ (Språkbruk 3/2015)

Esim. 5. Det är svårt att hitta en lösning som är **entydig men inte klumpig**.⁵ (Språkbruk 1/2016)

Språkbruken artikkeleissa painotetaan, etteivät liian vapaat käännökset ole kuitenkaan ammattimaisille kääntäjille suotavia etenkin silloin, jos on kyse asiateksteistä. Artikkelien perusteella kääntäjien on parasta kääntää mahdollisimman tarkasti, jos se on mahdollista. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei hyvän käännöksen laatiminen ole kovinkaan yksinkertaista vaan käännösratkaisut tulee aina harkita perusteellisesti. Tätä ilmiötä kuvastaa artikkeleista poimimani esimerkki 6.

Esim. 6. Att översätta fritt ska alltså inte vara något självändamål. Om det är **möjligt att översätta exakt kan det vara bäst att göra det, åtminstone när det gäller saktext**. Som Rune Ingo säger kan man översätta ”**så exakt som möjligt, så fritt som nöden kräver**”.⁶ (Språkbruk 3/2015)

Språkbruk-lehden artikkeleissa korostuu erityisesti lakitekstien ja hallinnollisten tekstien kääntämisen vaikeus. Kyseisten tekstilajien kääntäjältä vaaditaan artikkeleiden perusteella vahvaa kielellistä osaamista, mutta myös tekstilajin hallintaa. Artikkeleiden mukaan tietyissä tapauksissa lakitekstien kääntämiseen liitetään ajatus ”konfliktien hallinnasta”, jolla tarkoitetaan sitä, että kääntäjä joutuu punnitsemaan eri käännösratkaisujen välillä sekä sopeuttamaan käännöstä juridisten

³ Kääntäjiltä vaaditaan laajaa näkökulmaa yhteiskunnan toiminnoista ja perusteellista tietoa oikeusjärjestyksestämme.

⁴ Me kaikki tiedämme, että hyvän kääntäjän täytyy vapautua lähtötekstin kielestä ja ilmaista sen sisältö idiomaattisella kohdekielellä. On täysin selvää, että kääntäjän tulee välttää kääntämästä rivi riviltä ja sana sanalta tai tuloksena on kankea ja epäluonnollinen kohdeteksti, tai jos lähtötekstiä ei yksinkertaisesti voi kääntää suoraan kohdekielelle.

⁵ On vaikea löytää ratkaisua, joka on yksiselitteinen muttei kömpelö.

⁶ Vapaasti kääntämisen ei tule olla itsetarkoitus. Jos on mahdollista kääntää tarkasti, voi olla parasta tehdä niin ainakin asiatekstien kohdalla. Kuten Rune Ingo sanoo, kääntää voi ”niin tarkasti kuin mahdollista, niin vapaasti kuin tarve vaatii”.

sekä yleisten tekstinormien mukaisesti (ks. esim. 7.). Toisin sanoen kääntäessään lakitekstejä kääntäjä joutuu pohtimaan käännösratkaisunsa niin, että ne vastaavat lakitekstien vaatimuksiin sisällöllisestä tarkkuudesta ja yleisestä luettavuudesta, jotta kuka tahansa pystyy lukemaan ja ymmärtämään niitä.

Esim. 7. Då det traditionella juridiska fackspråket möter kraven på begriplighet och mottagaranpassning får översättaren arbeta med något som snarast kan benämnas **konflikthantering mellan rådande juridiska textnormer respektive allmänspråkliga textnormer**. Det har till och med förts fram att juridisk översättning innebär **en ständig riskanalys**.⁷ (Språkbruk 2/2014)

Asiantuntijuuteen liitetään *Språkbruk*-lehden artikkeleiden mukaan usein kääntäjien terminologinen hallinta eri erikoisaloihin liittyen. Artikkeleiden mukaan erityisesti lain ja hallinnon alan tekstit sisältävät monimutkaisia termejä, joiden kääntäminen vieraalle kielelle voi tuottaa hankaluuksia. Koska kääntäjä on oman erikoisalansa asiantuntija, hänen odotetaan osaavan viitata käännöksissään esimerkiksi vallitsevaan lainsäädäntöön ja näin ollen myös soveltaa alan termistöä oikealla tavalla sekä lähtö- että kohdemaan lainsäädännön osalta. Havainnollistaakseni tätä olen poiminut *Språkbrukin* artikkeleista seuraavat esimerkit 8. ja 9.

Esim. 8. Utmaningarna är tydligast när de tar sig uttryck **på termnivå**. I termfrågor är översättaren framför allt **hänvisad till gällande lagstiftning**, såväl på nationell nivå som på EU-nivå [...] ⁸(Språkbruk 2/2011)

Esim. 9. Det är viktigt att **översättaren är terminologiskt medveten** och kan använda sig av innehållet i andra lagar på rätt sätt.⁹ (Språkbruk 2/2011)

Vaikka *Språkbruk*-lehden asiantuntijadiskurssi korostaa erityisesti lakiin ja hallintoon liittyvien tekstien kääntämisen vaikeutta, nähdään tämä puoli artikkeleissa myös varsin usein kääntämisen positiivisena puolena. Artikkeleiden mukaan tämä tarkoittaa sitä, että monissa tapauksissa kääntämisen vaikeus ja haastavuus voi lopulta kääntyä iloksi, kun esimerkiksi sopiva termivastine löytyy pitkän etsinnän jälkeen. Kaikista negatiivisista puolista huolimatta kääntäminen ja erityisesti lakiin ja hallintoon liittyvien tekstien kääntäminen nähdään usein antoisana ammattina (ks. esim. 10.).

Esim. 10. Kraven och utmaningarna är som vi sett många vid författningsöversättning. Men just det kan också **upplevas det mest belönande och givande**.¹⁰ (Språkbruk 2/2014)

Artikkeleissa keskustellaan kääntäjien koulutuksesta, joka liitetään kääntäjien asiantuntijuuteen. Etenkin EU:ssa työskentelevien kääntäjien kohdalla esiin nousee heidän korkeakoulutaustansa, joka tukee tätä haastavaa ammattia ja sen vaatimuksia sekä antaa valmiudet muun muassa keskustella

---

⁷ Perinteinen juridinen erikoiskieli kohtaa vaateen ymmärrettävyydestä ja vastaanottajien vuoksi kääntäjä työskentelee jonkun sellaisen parissa, jota voidaan oikeammin kutsua konfliktin hallinnaksi vallitsevien juridisten tekstinormien ja yleiskielisten tekstinormien välillä. On jopa todettu, että juridinen kääntäminen tarkoittaa jatkuvaa riskianalyysiä.

⁸ Haasteet ovat selkeimpiä termitasolla. Termikysymyksissä kääntäjä on ennen kaikkea riippuvainen voimassa olevasta lainsäädännöstä niin kansallisella kuin EU-tasollakin.

⁹ On tärkeää, että kääntäjä on terminologisesti tietoinen ja osaa soveltaa muiden lakien sisältöä oikein.

¹⁰ Säädoskääntämiseen liittyy monia vaatimuksia ja haasteita. Mutta juuri se voidaan myös kokea kaikkein palkitsevammaksi ja antoisammaksi.

käännösalan ilmiöistä korkeatasoisesti. Kääntäjäkoulutusta arvostetaan ja sitä pidetään pakollisena, jotta ammattimainen käännöstyö esimerkiksi EU:ssa olisi mahdollista. Kääntäjäkoulutuksen nähdään myös kehittyneen niin pitkälle, että sen avulla kääntäjien odotetaan olevan todella ammattitaitoisia. Artikkeleissa otetaan esille myös ammattitaitoisten kääntäjien tarve, joka ei ole tulevaisuudessa ainakaan vähenemässä. Näistä edellä mainituista kääntäjän asiantuntijuuteen viittaavista piirteistä olen poiminut seuraavat esimerkit 11–14.

Esim. 11. Alla översättare och tolkar har **högskoleutbildning** bakom sig – sju med språklig inriktning och två med fokus på statskunskap.¹¹ (Språkbruk 3/2008)

Esim. 12. Vi ställer höga krav på översättarna, vi förväntar oss felfria, smidiga och idiomatiska översättningar. Översättarna på våra myndigheter, i våra kommuner och inom viktiga organisationer är också väldigt ofta **välutbildade** och välinformerade och diskuterar formuleringar, terminologi och stil på **en avancerad nivå**.¹² (Språkbruk 4/2013)

Esim. 13. Att det kommer att behövas **duktiga språkexperter, tolkar och översättare** i framtiden i Europa, tycks det inte råda någon tvekan om. Det framkom också med stor tydlighet på Efnil-konferensen. **Framtiden är alltså ljus för dessa språkexperter**, framför allt för dem som jobbar med andra språk än engelskan.¹³ (Språkbruk 4/2013)

Esim. 14. När jag deltog i årets Efnil-konferensen i Vilnius i september, där temat var översättning och tolkning i Europa, det dig mig än en gång hur långt vi har kommit i fråga om **utbildning av skickliga översättare** och tolkar i vårt land och hur långt framme vi är i diskussionen om vilka kvaliteter översättarna förväntas ha.¹⁴ (Språkbruk 4/2013)

Artikkeleissa todetaan, ettei pelkkä kielitaito vielä tee henkilöstä hyvää kääntäjää, saati sitten kieliasiantuntijaa. Tämä näkyy selvästi *Språkbrukin* artikkeleissa, joissa korostetaan kulttuurien tuntemusta. Esimerkiksi kaunokirjallista teosta käännettäessä kääntäjän tulee hallita lähtö- ja kohdemaan kulttuurit ja mukauttaa käännös kohdemaahan sopivaksi. Kääntäjä voi käyttää tässä prosessissa apunaan esimerkiksi kotouttavaa sekä vieraannuttavaa käännösstrategiaa. Tuntemalla lähtö- ja kohdemaan kulttuurit kääntäjä voi parhaimmillaan avartaa lukijoiden maailmankuvaa (ks. esim. 15). Näin ollen asiantuntijadiskurssi korostaa kääntäjien kulttuurintuntemusta sekä taitoa soveltaa erilaisia käännösstrategioita käännöksiä laatiessaan.

Esim. 15. Att läsa en översättning är ett sätt att **komma andra kulturer och människor nära**, att i bästa fall bli berörd och uppleva att världen blivit lite större.¹⁵ (Språkbruk 1/2016)

¹¹ Kaikilla kääntäjillä ja tulkeilla on korkeakoulutus takanaan – seitsemän on suuntautunut kieliin ja kaksi valtiotieteisiin.

¹² Asetamme korkeita vaatimuksia kääntäjille, odotamme virheettömiä, sujuvia ja idiomaattisia käännöksiä. Viranomaistahollamme, kunnissamme ja tärkeissä organisaatioissa työskentelevät kääntäjät ovat myös usein hyvin koulutettuja ja hyvin informoituja ja he keskustelevat muotoiluista, terminologiasta ja tyylistä edistyneellä tasolla.

¹³ Ei ole epäilystäkään, etteikö taitavia kieliasiantuntijoita, tulkkereita ja kääntäjiä tarvittaisi tulevaisuudessa Euroopassa. Tämä ilmeni myös selkeästi Efnil-konferenssissa. Tulevaisuus on siis valoisa näille kieliasiantuntijoille, erityisesti niille, jotka työskentelevät muiden kielten kuin englannin parissa.

¹⁴ Kun osallistuin vuoden Efnil-konferenssiin Vilnassa syyskuussa, jonka teema oli kääntäminen ja tulkkaukset Euroopassa, hämmästyin jälleen, kuinka pitkälle olemme tulleet taitavien kääntäjien ja tulkkien kouluttamisessa maassamme ja kuinka pitkällä olemme keskustelussa, joka koskee kääntäjältä odotettuja ominaisuuksia.

¹⁵ Käännöksen lukeminen on tapa lähentyä muiden kulttuurien ja ihmisten kanssa, parhaassa tapauksessa voi koskettua ja kokea, että maailmasta on tullut vähän isompi.

Språkbruken artikkeleissa otetaan esille yhä yleistynyt konekääntäminen. Esimerkit 16. ja 17. kuitenkin painottavat, ettei kone voi eikä olekaan korvaamassa ammattimaista ihmiskääntäjää, sillä ihmiskääntäjällä on muun muassa suurempi kyky ymmärtää lähtö- sekä kohdetekstien sisällöt ja paremmat sanastolliset valmiudet. Tämä on havaittavissa artikkeleissa erityisesti kaunokirjallisuuden kääntäjien kohdalla, sillä kaunokirjallisten teosten kääntämisessä ihmiskääntäjä vie voiton. Tämän perusteella voidaan todeta, että kääntäjän asiantuntijuuteen liittyy olennaisesti esimerkiksi laaja sanavarasto sekä kyky ymmärtää kaikki eri vivahteet lukemastaan tekstistä, johon konekääntäjä ei ainakaan tällä hetkellä pysty. Konekääntimet nähdäänkin lähinnä kääntäjien apuvälineenä käännösprosessin aikana (ks. esim. 18)

Esim. 16. **Den mänskliga översättares roll** vid översättning av skönlitteratur är med andra ord **ingalunda hotad**.¹⁶(Språkbruk 1/2018)

Esim. 17. Skönlitterär översättning är en kreativ uppgift som kräver att man **förstår** texten.¹⁷ (Språkbruk 1/2018)

Esim. 18. Med Studio gäller givetvis detsamma som med andra elektroniska **hjälpmedel vid översättning**: det fråntar inte översättaren ansvaret för texten.¹⁸ (Språkbruk 3/2013)

Artikkelien perusteella konekääntimet voivat olla kääntäjille hyödyllisiä apuvälineitä, mutta ne eivät uhkaa ammattikäntäjien tarvetta tulevaisuudessa. Konekääntimien hyödyllisyys tulee ilmi lyhyissä, asiapitoisissa teksteissä, joita laaditaan paljon. Tällaisten tekstien kohdalla konekääntäjä voi parantaa käännöksen laatua sekä myös helpottaa ja nopeuttaa ihmiskääntäjän työtä. Käännökset tulee kuitenkin aina tarkistuttaa kääntäjällä ennen julkaisua, sillä konekääntämiin ei voi aina luottaa. Tämä puolestaan tukee kääntäjien asiantuntijadiskurssia, sillä kääntäjät nähdään luotettavina tekstintarkistajina. Ammattikäntäjien tarkistamat tekstit ovat virheettömiä ja yhdenmukaisia ja näin ollen myös julkaisukelpoisia (ks. esim. 19 ja 20).

Esim. 19. Om det å andra sidan handlar om att **producera översättningar som ska kunna publiceras, så är kraven högre**. Då måste man förutsätta **mänsklig granskning och korrigering, s.k. postredigering**.¹⁹ (Språkbruk 1/2018)

Esim. 20. Den slutliga kvaliteten efter granskning ska vara fullt i paritet med **mänsklig översättning** om inte bättre. Erfarenheter visar att sådana översättningar många gånger är **mer konsekventa och fria från formella fel** än texter som översatts helt manuellt.²⁰ (Språkbruk 1/2018)

Asiantuntijadiskurssi oli eniten esiin nouseva diskurssi myös *Språktidningen*-lehden artikkeleissa. Artikkeleiden perusteella kyseiseen asiantuntijuuteen liittyy olennaisesti hyvä kielitaito. Kääntäjän tulee hallita sekä lähtö- että kohdekieli erinomaisesti pystyäkseen tuottamaan toimivia käännöksiä.

¹⁶ Ihmiskääntäjän rooli kaunokirjallisuuden kääntämisessä ei ole toisin sanoen uhattuna.

¹⁷ Kaunokirjallinen kääntäminen on luova tehtävä, joka vaatii tekstin ymmärtämistä.

¹⁸ Studiotia koskee sama kuin muita kääntämisen elektronisia apuvälineitä: ne eivät poista kääntäjän vastuuta tekstistä.

¹⁹ Jos toisaalta on kyse julkaisukelpoisen käännöksen tuottamisesta, ovat vaatimukset korkeammat. Silloin edellytetään ihmismäistä tarkistusta ja korjaamista, niin sanottua jälkieditointia.

²⁰ Tarkistuksen jälkeen lopullisen laadun tulee vastata täysin ihmisen laatimaa käännöstä, ellei jopa paremmin. Kokemusten mukaan sellaiset käännökset ovat usein yhdenmukaisempia ja niissä ei ole muodollisia virheitä kuten täysin manuaalisesti käännettyissä teksteissä.

Toisin sanoen käännöksiä on mahdotonta laatia ilman erinomaista kielitaitoa. Hyvä kielitaito toimii kääntäjän apuvälineenä ja nopeuttaa varsinaista käännösprosessia, sillä kääntäjän ei välttämättä tarvitse käyttää aikaansa koko tekstin analysoimiseen (ks. esim. 21). Kielitaidon nähdään kehittyvän kääntämisen myötä, ja kokeneet kääntäjät suoriutuvat toimeksiannoistaan nopeasti, ikään kuin vanhasta tottumuksesta (ks. esim. 22).

Esim. 21. Men samtidigt hade översättningen nog varit omöjligt att göra om jag inte hade **behärskat latin** på den här nivån, för då hade jag varit tvungen att analysera allting.²¹(Språktidningen 8/2014)

Esim. 22. – Jag gjorde det mekaniskt, nästan värdslost, eftersom jag är så **van vid** att översätta latinska texter snabbt.²² (Språktidningen 8/2014)

Artikkeleiden perusteella kääntäjän asiantuntijuuteen liitetään hyvän kielitaidon lisäksi myös kulttuurintuntemus niin lähtö- kuin kohdemaassa. Kulttuurintuntemus näkyy kääntäjien työssä muun muassa kulttuurisidonnaisten sanojen muodossa. Jotkin sanat sekä ilmiöt ovat niin vahvasti sidottuja tiettyyn kulttuuriin, että niitä on melkein mahdotonta kääntää toiselle kielelle. Tämä tuottaa usein hankaluuksia kääntäjille, ja he joutuvat käyttämään luovuutta käännösratkaisuja miettiessään. Näin ollen kääntäjien asiantuntijuuteen liitetään kulttuurintuntemus sekä kyky ratkaista ongelmallisia kohtia käännöksissä. Havainnollistan tätä esimerkillä 23.

Esim. 23. Många av de här orden är **kulturspecifika**, alltså så **starkt förknippade med en kultur att de nästan är omöjliga att översätta** utan att lägga till en förklaring. Några svenska exempel skulle vara polkagris, luciatag och små grodorna. Och det betyder **mycket jobb för en översättare**.²³ (Språktidningen 5/2018)

Käännettävien tekstien kulttuurisidonnaisuus tulee ilmi *Språktidningenin* artikkeleissa, joissa käsitellään muun muassa *Aku Ankka*-lehden hahmojen nimien variaatioita eri kielillä. Artikkeleiden mukaan esimerkiksi *Aku Ankka*-hahmojen kohdalla ei ole itsestään selvää, että hahmojen nimet voi kääntää suoraan sellaisenaan kieleltä toiselle. Kääntäjä joutuu usein keksimään täysin uudet nimet erilaisille sarjakuvahahmoille. Pääasia on kuitenkin se, että ne kuulostavat hyvältä ja luontevalta sillä kielellä, jolle ne käännetään. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjä asiantuntijana pystyy tekemään luovia käännösratkaisuja, jotka toimivat kohdemaan kielessä ja kulttuurissa. Havainnollistan tätä esimerkein 24 ja 25.

---

²¹ Mutta samanaikaisesti käännös olisi ollut mahdoton tehdä, ellen olisi osannut latinaa tällä tasolla, sillä silloin minun olisi ollut pakko analysoida kaikki.

²² Tein sen mekaanisesti, lähes huolimattomasti, koska olen niin tottunut kääntämään latinankielisiä tekstejä nopeasti.

²³ Monet näistä sanoista ovat kulttuurille ominaisia, eli niin vahvasti kulttuurisidonnaisia, että ne on melkein mahdotonta kääntää lisäämättä selitystä. Joitakin ruotsinkielisiä esimerkkejä voisi olla piparminttukaramelli, Lucia-kulkue ja pienet sammakot. Ja se tarkoittaa paljon työtä kääntäjälle.

Esim. 24. **Varje land tänker på sitt eget sätt** och väljer namn som de tycker låter roliga eller lämpliga. Det viktigaste är att **det funkar på det språk som man översätter till**, säger Stefan Diös.²⁴ (Språktidningen 7/2013)

Esim. 25. Översättare måste ofta **hitta på** namn till nya figurer i Ankeborgs värld.²⁵ (Språktidningen 7/2013)

Språktidningenin artikkelissa todetaan, että kääntäjän tulee sopeuttaa laatimansa käännös aina kohdemaan kulttuuriin sopivaksi. Tämä liittyy erityisesti kaunokirjallisiin teoksiin, ja artikkeleiden mukaan monissa tapauksissa lastenkirjallisuuteen. Lastenkirjallisuus on usein hyvin kulttuurisidonnaista. Kääntäessään tällaisia teoksia kääntäjän tulee huomioida pelkän tekstin lisäksi myös esimerkiksi kuvat ja sopeuttaa ne kohdekulttuurin mukaisiksi. Lähtötekstiä tulee kuitenkin kunnioittaa niin pitkälle kuin se vain on mahdollista siten, että käännöksestä tulee sujuvaa luettavaa. Tällaiset tapaukset tuottavat usein päänvaivaa kääntäjille, mutta ne kuuluvat kääntäjien asiantuntija-ammattiin. Havainnollistan tätä esimerkein 26–28.

Esim. 26. Genom att undersöka de språkliga omvandlingar som barnböcker genomgår vid en översättning kan den nyfikna alltså samtidigt fånga övergången **från en kultur till en annan**. Men på samma gång som översättaren ska **anpassa** boken till ett nytt kulturellt sammanhang, ska hon eller han försöka **återge originalet så troget som möjligt**.²⁶ (Språktidningen 3/2011)

Esim. 27. Anledningen är att barnböcker i hög grad är en nationell angelägenhet. När de lanseras utomlands är det **inte bara språket som har översatts – en kultur har också stöpts om och anpassats till det nya landets värderingar**.²⁷ (Språktidningen 3/2011)

Esim. 28. Den rådande normen inom översättning i dag är att man ska vara **lojal mot texten så långt som möjligt** utan att den blir konstig eller svårbegriplig på det nya språket. Texten ska flyta, helt enkelt, utan att den förändras nämnvärt. Det är en fråga om att **respektera originalet** och värna sina läsare.²⁸ (Språktidningen 3/2011)

Språktidningenissä ilmenevä siantuntijadiskurssi korostaa, ettei kääntämisessä ole kyse pelkästään saman asian ilmaisemisesta toisella kielellä. Artikkeleiden perusteella tällainen ajattelutapa tulee esiin etenkin musiikin kääntäjien kohdalla, jotka joutuvat laulujen tekstejä kääntäessään huomioimaan muun muassa rytmin, tunnelman ja tempon (ks. esim. 29 ja 30). Kääntäminen nähdään siis hyvin monitahoisena prosessina, jonka aikana kääntäjältä vaaditaan useiden eri seikkojen huomioimista, jotta valmis käännös olisi toimiva. Hyvässä käännöksessä kaikki sen sisältämät elementit ovat sopusoinnussa keskenään.

---

²⁴ Joka maa ajattelee omalla tavallaan ja valitsee nimet, jotka kuulostavat heidän mielestään hauskoilta tai sopivilta. Tärkeintä on, että ne toimivat kielellä, jolle käännetään, sanoo Stefan Diös.

²⁵ Kääntäjän täytyy usein keksiä nimet Aku Ankka-maailman uusille hahmoille.

²⁶ Tutkimalla niitä kielellisiä muutoksia, joita lastenkirjat kokevat kääntämisen yhteydessä, voidaan luoda siltoja eri kulttuurien välille. Samalla kertaa, kun kääntäjä mukauttaa kirjan uuteen kulttuuriin, täytyy hänen yrittää välittää alkuperäinen niin uskollisesti kuin mahdollista.

²⁷ Syy on, että lastenkirjoilla on enimmäkseen kansallinen merkitys. Kun ne julkaistaan ulkomailla, ei vain kieltä ole käännetty – kulttuuria on myös uudistettu ja mukautettu uuden maan arvostuksien mukaisesti.

²⁸ Vallitseva kääntämisen normi tänä päivänä on, että tekstille tulee olla uskollinen niin kauan kuin mahdollista ilman, että siitä tulee kummallinen tai vaikeasti ymmärrettävä uudella kielellä. Tekstin tulee yksinkertaisesti soljua ilman, että se muuttuu merkittävästi. On kyse alkuperäisversion kunnioittamisesta ja lukijan vaalimisesta.

Esim. 29. Att översätta är ju inte bara en fråga om att **överföra ord från ett språk till ett annat**.²⁹ (Språktidningen 1/2017)

Esim. 30. – När man översätter sånger arbetar man med **samspelet mellan ord och musik**: vokalernas förhållande till tempot, konsonanternas förhållande till rytmen, textinnehållets förhållande till stämningen i musiken.³⁰ (Språktidningen 1/2017)

Språktidningen-lehden artikkeleissa todetaan, että esimerkiksi lauluja käännettäessä kääntäjältä ei vaadita sananmukaista tai tarkkaa kääntämistä, sillä se ei yksinkertaisesti ole mahdollista. Laulun voi tietysti kääntää myös sanasta sanaan, mutta silloin siitä ei välttämättä tule toimiva käänнос laulamisen ja esittämisen kannalta. Toisin sanoen kääntäjä asiantuntijana osaa käyttää sopivasti omaa tulkintaansa kääntäessään musiikillisia teoksia kieleltä toiselle. Tätä kääntämisen haastavuutta korostavat esimerkit 31 ja 32.

Esim. 31. – Det är omöjligt att översätta **exakt**. Man tolkar och lägger in något nytt själv.³¹ (Språktidningen 1/2017)

Esim. 32. Han har sett **ordagranna** översättningar av Bob Dylans texten till svenska. – Så kan man ju göra, men **det går inte att sjunga**.³² (Språktidningen 1/2017)

Kääntäjien asiantuntijuuteen liitetään usein jonkin tietyn erikoisalan hallinta. *Språktidningenin* artikkeleissa keskustellaan muun muassa av-kääntämisestä ja sen tuomista haasteista. Av-kääntämisen haasteiksi määritellään muun muassa erilaisten sanaleikkien kuten vitsien kääntäminen, sillä niiden tulee olla yhtä hauskoja myös kohdekielellä. Joillekin sanoille ja ilmauksille voi olla joskus miltei mahdotonta löytää sopiva käänносvastine. Lisäksi haasteiden kohdalla mainitaan repliikkien tietty aikaraja sekä tila, johon käänноksen tulee mahtua (ks. esim. 33–35). Artikkeleiden perusteella av-kääntäminen on haasteellinen erikoisala, ja se vaatii kääntäjältä asiantuntijuutta mutta myös kielellistä luovuutta.

Esim. 33. Men förutom att **översättningen ska vara lika rolig som originalet**, ska replikerna ta exakt lika lång tid att säga.³³ (Språktidningen 4/2010)

Esim. 34. Att **alla typer av språklekar också är ett av översättares största dilemman** bekräftas av Thorsten Schröter, forskare i engelska vid Karlstads universitet.³⁴ (Språktidningen 4/2010)

Esim. 35. Men det finns **ord som nästan är omöjliga att finna en svensk lösning på**.³⁵ (Språktidningen 4/2010)

---

²⁹ Kääntämisessä ei ole kyse vain sanojen välittämisestä kieleltä toiselle.

³⁰ - Lauluja kääntäessä on huomioitava sanojen ja musiikin yhteispeli: vokaalien suhde tempoon, konsonanttien suhde rytmiin, tekstisisällön suhde musiikin tunnelmaan.

³¹ On mahdotonta kääntää tarkasti. Kääntäjä tulkitsee ja lisää itse jotain uutta.

³² Hän on nähnyt sanatarkkoja käänноksiä Bob Dylantin teksteistä ruotsiksi. – Niin voi tietenkin tehdä, mutta sellaisia tekstejä ei voi laulaa.

³³ Paitsi että käänноksen tulee olla yhtä hauska kuin alkuperäinen, tulee repliikit voida sanoa samaan tahtiin.

³⁴ Kaikenlaiset sanaleikit ovat myös yksi kääntäjän suurimmista dilemmoista, ja tämän vahvistaa englannin kielen tutkija Thorsten Schröter Karlstadin yliopistosta.

³⁵ On olemassa sanoja, joille on melkein mahdotonta löytää ruotsinkielinen ratkaisu.

Käännösten tarkkuudesta keskustellaan myös muissa *Språktidningen*-lehden artikkeleissa. Artikkeleiden mukaan käännös poikkeaa aina jollain tapaa alkuperäisestä tekstistä. Vaikka kääntäjän tulee huomioida tarkasti kohdeyleisönsä eli ne lukijat, joille käännös on tarkoitettu, tulee hänen silti olla mahdollisimman uskollinen lähtötekstille. Jos kääntäjä sopeuttaa käännöstään liikaa esimerkiksi kohdemaan kulttuuriin, voi hän esimerkiksi tulla poistaneeksi tekstistä sisällön kannalta olennaisia osia. Esimerkki 36 toteaa, että kääntäjä ikään kuin sulkee aina ovia takanaan käännösprosessiin ryhtyessään.

Esim. 36. Hur många sådana möjliga innebörder **rensar vi bort** när vi översätter? Hur många **dörrar stänger** vi? Att **vi rensar bort och stänger** (och därmed **förenklar**) betraktar jag som självklart och många gånger även oundvikligt. Men ambitionen måste förstås vara att hålla nere antalet så mycket det går och försöka **rädda över de inneboende möjligheterna och laddningarna i originalets formuleringar**.³⁶ (*Språktidningen* 11/2014)

Språktidningenin asiantuntijadiskurssiin liittyy myös keskustelu konekääntimistä. Artikkeleiden perusteella konekääntimet ovat menneet kehityksessään paljon eteenpäin, mutta edelleenkin niiden ajatellaan olevan vain kääntäjien apuvälineitä. Toisin sanoen ne eivät ole korvaamassa ammattilaiskääntäjiä. Konekääntimet, kuten Google translate, suoriutuvat melko hyvin esimerkiksi verkkosivujen kääntämisestä. Vaativimmissa tekstilajeissa tarvitaan kuitenkin aina ihmiskääntäjän asiantuntijuutta. Havainnollistan tätä esimerkein 37–39.

Esim. 37. Google translate fungerar oftast mycket bra för den som snabbt vill skaffa sig en uppfattning om **innehållet på en webbsida**, men räcker inte för den som har ett ansvar för det som står där, säger han.³⁷ (*Språktidningen* 5/2011)

Esim. 38. Trots den här typen felaktigheter har maskinöversättning gjort fantastiska **framsteg** på senare år. **Men skulle vi vilja se tv-program översatta med Googles tjänst? Knappast**. Frågan är om det med avancerad teknik går att göra ett automatiskt översättningssystem som fungerar för tv.³⁸ (*Språktidningen* 10/2009)

Esim. 39. Även om maskinöversättning blir bättre och bättre så kommer den troligen **aldrig** att helt kunna **ersätta** den mänskliga översättaren.³⁹ (*Språktidningen* 10/2009)

Mielenkiintoista *Språktidningen*-lehden artikkeleissa on, ettei asiantuntijuuteen viitata ollenkaan kääntäjäkoulutuksen avulla. Artikkeleissa kyllä puhutaan kääntäjäkoulutuksesta, mutta monilla käännösalan ammattilaisilla ei ole minkäänlaista alan koulutusta taustallaan. Esimerkissä 40 todetaan, että eräs kääntäjä on tehnyt pitkän työuran kääntäjänä ja kirjailijana mutta hän ei ole koskaan

---

³⁶ Kuinka monta sellaista mahdollista merkitystä poistamme kääntäessämme? Kuinka monta ovea suljemme? Pidän poistamista ja sulkemista (näin ollen yksinkertaistamista) itsestäänselvyytenä ja usein väistämättömänä. Mutta tavoitteena tulee tietenkin olla lukumäärän pitäminen mahdollisimman alhaisena ja yrittää pelastaa merkitykselliset mahdollisuudet ja lataukset alkuperäistekstin muotoiluista.

³⁷ Google translate toimii usein hyvin sille, joka haluaa luoda nopeasti käsityksen nettisivun sisällöstä, mutta se ei riitä sille, joka on vastuussa nettisivun sisällöstä, hän sanoo.

³⁸ Siitä huolimatta tällaisten virheiden kohdalla konekääntäminen on ottanut fantastisia edistysaskelia viime vuosina. Mutta haluaisimmeko nähdä Google-palveluiden kääntämiä tv-ohjelmia? Tuskin. Kysymys on siitä, voiko kehittyneellä tekniikalla tehdä automaattisen tv:lle tarkoitetun käännössystemin.

³⁹ Vaikka konekääntäminen kehittyy paremmaksi, se tuskin koskaan pystyy kokonaan korvaamaan ihmiskääntäjää.

kouluttautunut kääntäjäksi. Myös eräs pitkän linjan av-kääntäjä toteaa esimerkissä 41, ettei kääntäjäkoulutus ole kyseisellä alalla pakollinen ja onkin tavallisempaa, ettei av-kääntäjillä ole kääntäjäkoulutusta taustallaan. Näin ollen voidaan olettaa, että asiantuntijaksi tullaan parhaiten käytännön työn kautta eikä niinkään opiskelemalla käännoäsalaa.

Esim. 40. – På den tiden fanns det **inga översättarutbildningar**, och jag visste inte att man kunde ha det som yrke.⁴⁰ (Språktidningen 12/2018)

Esim. 41. Han har **ingen översättarutbildning**, men enligt honom själv är detta **inte ovanligt inom branschen**. Många som översätter filmer och tv-serier är skådespelare i grunden. Det är viktigare att hitta kreativa lösningar som passar in i sammanhanget, och att vara bekant med manusformen, än att vara språkmänniska i allmänhet.⁴¹ (Språktidningen 4/2010)

4.1.2 Kääntäjä taiteilijana

Taiteilijadiskurssi on yksi tutkimusaineistostani esiin nouseva diskurssi, jossa kääntämistä verrataan kielellisin keinoin taiteeseen ja sen tekemiseen. *Språkbrukin* artikkeleissa kääntäminen nähdään luovana prosessina, johon kääntäjä ryhtyy kaikkia aistejaan käyttäen. Joissakin tapauksissa kääntäjä eläytyy työn alla olevaan käännoäkseensä niin, että hän tuntee olevansa osa sitä. Varsinaisia käännoäksiä verrataan jopa taideteoksiin, ja tämä puolestaan lisää kääntäjien työn arvostusta. *Språkbruk*-lehden kohdalla erityistä huomiota sai kaunokirjallisuuden kääntäjänä toimiva Janina Orlov, joka on menestynyt käännoäsalalla hyvin ja saanut jopa palkintoja onnistuneista käännoäksistään. Havainnollistan kääntäjän taiteilijuutta seuraavin Janina Orlovin kertomin esimerkein (esim. 42–45).

Esim. 42. Janina Orlov läser inte bara texten hon ska översätta. **Hon blir den**.⁴² (Språkbruk 1/2016)

Esim. 43. En gång när Janina Orlov skulle översätta en bok, fick hon fysiskt ont i kroppen. Det kändes som att slå sig fram med kniv i en urskog. Så mycket **lever hon sig in i de texter hon ska översätta**.⁴³ (Språkbruk 1/2016)

Esim. 44. En översättning är **ett konstverk** när den är som bäst och så ska det vara.⁴⁴ (Språkbruk 1/2016)

Esim. 45. Janina Orlov poängterar att även barnlitteratur är **en konstform i både ord och bild**, och inte bara något som ska lära barn hur de ska bete sig.⁴⁵ (Språkbruk 1/2016)

---

⁴⁰ Siihen aikaan ei ollut kääntäjäkoulutuksia, enkä tiennyt, että sellainen voisi olla ammattina.

⁴¹ Hänellä ei ole kääntäjäkoulutusta, mutta hänen mukaansa tämä ei ole epätavallista alalla. Monet elokuvia ja tv-sarjoja kääntävät ovat taustaltaan näyttelijöitä. Tärkeämpää on löytää luovia, asyayhteyteen sopivia ratkaisuja ja tuntea käsikirjoitus kuin olla yleisesti kieli-ihminen.

⁴² Janina Orlov ei vain lue käännettävää tekstiä. Hänestä tulee se.

⁴³ Kerran, kun Janina Orlovin piti kääntää kirja, hänelle tuli fyysisiä kipuja kehoonsa. Se tuntui kuin olisi edennyt aarniometsässä veitsen kanssa. Niin paljon hän eläytyy käännettäviin teksteihin.

⁴⁴ Käännoä on parhaimmillaan taideteos, ja niin sen tulee olla.

⁴⁵ Janina Orlov huomauttaa, että jopa lastenkirjallisuus on niin sanallinen kuin kuvallinen taidemuoto, eikä vain jotain, joka opettaa lasta käyttäytymään.

Kun kääntäjistä puhutaan taiteilijoina, heihin liitetään usein korkea arvostus. Tällainen arvostus ilmenee *Språkbruken* artikkeleiden mukaan muun muassa toimivien käännösratkaisujen kehumisena sekä puhuttaessa käännösklassikoista, joilla on ollut ja on yhä suuri merkitys käännöskirjallisuuden keskuudessa. Esimerkissä 46 ilmenee, kuinka kääntäjä Ingvar Björkeson on onnistunut tulkitsemaan erästä kääntämäänsä teosta erityisen onnistuneesti ja täten kyseinen teos on päässyt osaksi käännösklassikoiden joukkoa.

Esim. 46. Ingvar Björkeson är **en av Sveriges bästa översättare**. Han får poesi från den klassiska antiken, 1800-talet och tiden där emellan att naturligt passa in i det samtida språkbruket, utan att ens behöva förgripa sig på rytmen eller rymmen. Hans Dante på svenska har blivit **en modern översättningsklassiker**, - - ⁴⁶(Språkbruk 4/2014)

Språkbruk-lehden artikkeleissa kääntäminen nähdään myös haastavana taidemuotona, johon ei kuka tahansa pysty. Taidetta tekevältä kääntäjältä vaaditaan kielitaidon vuoksi myös ammattitaitoa sekä tottumusta (ks. esim. 47). Tämä taidemuoto vaatii siis monenlaista osaamista sekä ammatin harjoittamista. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että kääntämisellä on tekemistä taiteen kanssa ja näin ollen kääntäjistä puhutaan taiteilijoina.

Esim. 47. **Översättning är en svår konst** som kräver inte bara gedigna språkkunskaper och ett gott och kreativt språk utan också yrkeskunskap och vana.⁴⁷ (Språkbruk 4/2012)

Taiteilijadiskurssi on yksi myös *Språktidningenin* artikkeleista esiin nouseva diskurssi, jonka perusteella kääntämistä verrataan taiteen luomiseen ja kääntäjät nähdään taiteilijoina. Taiteilijadiskurssiin liittyy ajatus kääntämisestä luovana sekä hauskana prosessina, jota voidaan verrata muun muassa Rubikin kuution ratkomiseen (ks. esim. 48). Tämä on havaittavissa artikkeleiden perusteella esimerkiksi laulun sanoihin erikoistuneiden kääntäjien kohdalla, sillä musiikkikappaleiden kääntämisessä on kyse useiden eri käännösratkaisujen mahdollisuudesta. Toisin sanoen kääntäjän tulee valita useista käännösratkaisuista se kaikkein toimivin. Käännettävistä musiikkikappaleista puhutaan myös taideteoksina, joita kääntäjä pääsee tulkitsemaan (ks. esim. 49).

Esim. 48. För Mikael Wiehe är översättningarna **en rolig fritidssyssla**. Han beskriver det lite som att **sitta med Rubiks kub**, vända och vrida på olika formuleringar.⁴⁸ (Språktidningen 1/2017)

Esim. 49. – Att tolka Bob Dylan är att **översätta ett monument**, en man som har beundrare och uttolkare över hela världen.⁴⁹ (Språktidningen 1/2017)

---

⁴⁶ Ingvar Björkeson on yksi Ruotsin parhaista kääntäjistä. Hän saa klassisen antiikin aikaiset runot, 1800-luvun ja ajan siinä välillä, sopimaan luonnollisesti nykyiseen kielenkäyttöön muuttamatta rytmiä tai riimejä. Hänen ruotsinkielisestä Dantestaan on tullut moderni käännösklassikko, - -

⁴⁷ Kääntäminen on vaikeaa taidetta, joka ei vaadi pelkästään perusteellista kielitaitoa ja hyvää ja luovaa kieltä vaan myös ammattitaitoa ja tottumusta.

⁴⁸ Mikael Wiehelle käännökset ovat hauskaa vapaa-ajan vietettä. Hän kuvailee sitä vähän kuin Rubikin kuution kanssa istumiseksi, eri muotoilujen kääntelyksi ja vääntelyksi.

⁴⁹ Bob Dylanin tulkitseminen on monumentin kääntämistä, miehen, joka on ihmetelty ja tulkinnut koko maailmaa.

Språktidningenin taiteilijuutta käsittelevissä artikkeleissa viitataan myös Martti Lutheriin, joka oli oman aikansa merkkihenkilö niin kääntäjänä kuin saksan kielen luoja. Lutheria puhutellaankin artikkeleissa kielellisenä sekä sanallisena taiteilijana, ja tämä puolestaan vahvistaa kääntäjiin liitettävää taiteilijadiskurssia. Havainnollistan tätä esimerkein 50 ja 51.

Esim. 50. Martin Luther är en av de stora, mycket medvetna **ordkonstnärerna** i västerländsk historia.⁵⁰ (Språktidningen 10/2017)

Esim. 51. **Språkkonstnären** Martin Luther behärskade också hebreiska, latin och grekiska.⁵¹ (Språktidningen 10/2017)

Språktidningenin artikkeleissa keskustellaan av-kääntämisestä, jota verrataan käsitöiden tekemiseen (ks. esim. 52). Tämä kääntämisen erikoisala nähdään artikkeleiden mukaan vaativana, mutta monipuolisena sekä luovana työnä. Av-kääntämiseen liittyy erilaisia rajoituksia, kuten aika ja tila, joiden vuoksi kääntäjän on pakko tehdä välillä todella luovia kielellisiä ratkaisuja (ks. esim. 53). Artikkeleiden perusteella av-kääntämiseen tarvitaan sisäinen palo kyseiseen työhön, jota voidaan kuitenkin pitää taiteen lajina.

Esim. 52. Undertextning är **ett hantverk**, och för att trivas med det måste man gilla mediets begränsningar och speciella förutsättningar.⁵² (Språktidningen 10/2008)

Esim. 53. Undertexter innehåller också ofta **kreativt** språk, som har mer att göra med skönlitterär än facklitterär översättning.⁵³ (Språktidningen 10/2009)

Språktidningenin-lehden artikkeleissa kääntäjiä verrataan jopa merkittäviin kirjailijoihin (ks. esim. 54). Tällaiset kääntäjät ovat usein kaunokirjallisuuteen erikoistuneita. Kyseinen ilmiö on havaittavissa artikkeleissa, joissa keskustellaan muun muassa eräästä erityisen onnistuneesta käännöksestä. Käännöstä verrataan jopa kaunokirjalliseen tuotokseen, lähes taideteokseen. Käännös on herättänyt lukijoissa alakuloisia tunteita, ja sitä on verrattu myös runoon (ks. esim. 55). Näin ollen käännöksiä on mahdollista pitää taideteoksina ja kääntäjiä niiden luojina eli taitelijoina.

Esim. 54. Hans översättning har **jämförts med** stora modernistiska och surrealistiska **författare** som James Joyce och Stéphane Mallarmé.⁵⁴ (Språktidningen 8/2014)

Esim. 55. Kanske det är därför Jaspreet Singh Boparais tolkning av *Lorem ipsum* fick en **poetisk, melankolisk** klang.⁵⁵ (Språktidningen 8/2014)

---

⁵⁰ Martti Luther on yksi suurista, hyvin tietoisista sanataiteilijoista länsimaaisessa historiassa.

⁵¹ Sanataiteilija Martti Luther osasi myös hepreaa, latinaa ja kreikkaa.

⁵² Ruututekstittäminen on käsityötä, ja viihtyäkseen sen parissa täytyy henkilön pitää median rajoituksista ja erityisistä ehdoista.

⁵³ Ruututekstitykset sisältävät usein myös luovaa kieltä, joka liittyy enemmän kaunokirjallisuuden kuin erikoisalojen kääntämiseen.

⁵⁴ Hänen käännöstään on verrattu suuriin modernistisiin ja surrealistisiin kirjailijoihin kuten James Joyceen ja Stéphane Mallarméen.

⁵⁵ Ehkä siksi Jaspreet Singh Boparaisin tulkinta Lorem ipsumista sai runollisen, melankolisen sävyn.

4.1.3 Kääntäjä kielen kehittäjänä

Språkbruken artikkeleissa on havaittavissa myös kielen kehittämistä koskeva diskurssi. Pelkän kääntämisen lisäksi kääntäjillä nähdään olevan tärkeä rooli kielen käyttäjänä, vaalijoina sekä kehittäjinä. Kääntäjät voivat erilaisilla käännösratkaisuillaan vaikuttaa erityisesti siihen kieleen, jolle he kääntävät. Artikkeleista käy ilmi, että kääntäjän rooli kielen kehittäjänä riippuu aikakaudesta, jota parhaillaan eletään. Erityisesti kääntäjän rooli kielen kehittäjänä on ollut merkittävä silloin, kun kirjakieltä oltiin vasta luomassa (ks. esim. 56). Nykyään esimerkiksi ruotsin kääntäjät voivat tukea ruotsin kieltä ja sen asemaa Suomessa, sillä kyseinen kieli on heidän työkalunsa. Tätä ilmiötä havainnollistavat esimerkit 57 ja 58.

Esim. 56. Denne klosterbroder var en flitig översättare av latinska religiösa skrifter till fornsvenska och hade således **en stor betydelse för det svenska skriftspråkets utveckling**.⁵⁶ (Språkbruk 1/2013)

Esim. 57. Mot bakgrunden av den diskussion som i dag förs om svenskans ställning i Finland tycker jag att det vore ytterst viktigt att alla som kommunicerar på svenska i Finland är medvetna om att vi inte **stödjer** svenskan som nationalspråk om vårt språkbruk hela tiden främjar sig från den svenska som talas i hela det svenska språkområdet. Jag tror att varje språkbrukare – men i synnerhet **den som har språket som arbetsredskap** – här kan bidra till att hålla den språkliga slentrianen på avstånd genom att göra medvetna ordval.⁵⁷ (Språkbruk 2/2011)

Esim. 58. I ett land med två språk pågår hela tiden översättning mellan de två språken. Merparten av de svenska texterna i Finland, från innehållsdeklarationer och vägskyltar till myndighetsinformation och författningstext, är översättningar. **För att upprätthålla tvåspråkigheten behövs översättare**.⁵⁸ (Språkbruk 4/2013)

Artikkeleiden mukaan kääntäjällä on rooli kielen kehittäjänä myös nykyaikana, ja tämä ilmenee erityisesti tv-ohjelmien ruututekstityksien kautta. Kuten esimerkissä 59 voidaan havaita, on avkääntämisellä merkittävä rooli muun muassa kielen ymmärtämisen suhteen. Tämä tarkoittaa sitä, että toimivien ruututekstitysten avulla vierasta kieltä on mahdollista ymmärtää paremmin, sillä tekstitykset toimivat tv-ohjelmissa kuullun puheen apuvälineenä. Ruututekstityksillä on suuri merkitys nykypäivän ihmisten lukemiseen, sillä erilaisia tekstitettyjä ohjelmia ja elokuvia katsotaan paljon päivittäin (ks. esim. 60). Näin ollen tekstitykset vaikuttavat päivittäiseen kielenkäyttöön eli toisin sanoen ne kehittävät kieltä. Tämä vahvistaa kääntäjiin liittyvää kielen kehittämisen diskurssia.

Esim. 59. Tv-textning är också viktigt för den nordiska **språkförståelsen**. Många av oss har noterat att vi utan textning har svårt att uppfatta t.ex. danskt tal på tv. Men med undertexten får vi inte bara en

---

⁵⁶ Nämä luostariveljet olivat taitavia kääntämään latinankielisiä uskonnollisia kirjoituksia muinaisruotsiksi ja näin ollen heillä oli suuri merkitys ruotsin kirjakielen kehittymiselle.

⁵⁷ Vasten keskustelua, jota tänä päivänä käydään ruotsin asemasta Suomessa, olen sitä mieltä, että kaikkien Suomessa ruotsin kielellä kommunikoiden olisi erittäin tärkeää tiedostaa, ettemme tue ruotsia kansalliskielenä, jos kielenkäyttömme poikkeaa jatkuvasti siitä ruotsista, jota puhutaan koko ruotsalaisella kielialueella. Luulen, että jokainen kielenkäyttäjä – mutta erityisesti sellaiset, joilla kieli on työväline – voi vaikuttaa kielelliseen hajontaan tekemällä tietoisia valintoja.

⁵⁸ Kaksikielisessä maassa tapahtuu koko ajan kääntämistä kahden kielen välillä. Suurin osa ruotsinkielisistä teksteistä Suomessa, tuoteselosteista ja tienviitoista viranomaisinformaatioon ja säädösteihin, on käänöksiä. Kaksikielisyyden ylläpitämiseen vaaditaan kääntäjiä.

översättning, utan plötsligt hör vi de danska orden klart och tydligt, och vi vänjer oss vid talad danska.⁵⁹ (Språkbruk 4/2012)

Esim. 60. Traditionell läsning (tidningar, tidskrifter, böcker) tar alltså 83 minuter av vår tid dagligen medan **tv-tittandet tar nästan 3 timmar per dag**. Av de tre timmarna är en stor del troligen textade program, så man kan konstatera att **läsningen av undertexter står för en stor del av vårt läsande**. **Flera timmar läsning per dag påverkar vårt språk**, det må då vara snabb läsning på tv-skärmen eller lugnare läsning i en tjock roman.⁶⁰ (Språkbruk 4/2012)

Språktidningenin artikkeleista on havaittavissa myös kielen kehittämistä koskeva diskurssi. Tämän diskurssin mukaan kääntäjän rooli kielen kehittäjänä on ollut erilainen eri aikoina. Artikkeleissa keskitytään esimerkiksi Martti Lutheriin, jolla oli aikoinaan hyvin keskeinen rooli kääntäjänä sekä saksan kirjakielen kehittäjänä. Esimerkin 61 perusteella Lutheria voidaan pitää jopa saksan kielen isänä, sillä niin suuri vaikutus hänen käännöstoiminnallaan on ollut saksan kirjakielen syntymiseen. Myös ruotsiksi laadituilla Raamatun käännöksillä on ollut suuri merkitys ruotsin kirjakielen yhtenäistymiselle ja kehittymiselle, kuten esimerkissä 62 todetaan.

Esim. 61. Det är på dessa bibelöversättningar Luthers status som **'det tyska språkets fader'** vilar. Den variant av tyskan som Luther använde fick genom bibelöversättningarna stor spridning och hade senare en normerande kraft för språket.⁶¹ (Språktidningen 10/2017)

Esim. 62. Precis som Luthers bibel, som genom sin stora spridning och sin auktoritativa ställning haft stort inflytande på det tyska språket, har Gustav Vasas bibel i viss mån fungerat som **ett språkligt rättesnöre** i Sverige.⁶² (Språktidningen 10/2017)

Språktidningenin artikkeleissa jatkuu kääntäjän rooli kielen kehittäjänä erityisesti Raamatun kautta. Esimerkiksi Uuden Testamentin kieli on osittain jo hyvin vanhentunutta, ja tämä voi aiheuttaa sekä luetun että kuullun ymmärtämisen vaikeuksia. Uudelleen käännöksillä on ollut mahdollista tuoda Raamatun tekstejä lähemmäksi nykypäivää ja täten kehittää kieltä sellaiseksi, että tavallisilla lukijoilla olisi mahdollista ymmärtää sitä. Tämä ilmiö korostuu esimerkissä 63.

Esim. 63. Den politiska viljan bakom översättningen var att varje vuxen människa med normal skolgång rent språkligt inte skulle ha några problem med att **förstå översättningen**. **Ett förenklat språk, som är vardagligt betonat**.⁶³ (Språktidningen 10/2017)

Artikkeleissa keskitytään muun muassa laulujen sanoitusten kääntämiseen, jossa korostuu kääntäjän rooli kielen kehittäjänä ja kielen rikastuttajana. Artikkeleissa korostuu ajatus, etteivät kaikki kykene

---

⁵⁹ Ruututekstitykset ovat myös tärkeitä pohjoismaisten kielten ymmärtämiselle. Moni meistä on huomannut, että ilman tekstityksiä meidän on vaikea ymmärtää esim. tanskalaista puhetta tv:ssä. Mutta tekstitysten kautta emme saa vain käännöstä, vaan yhtäkkiä kuulemme tanskankieliset sanat selkeästi ja totumme puhuttuun tanskaan.

⁶⁰ Perinteinen lukeminen (sanomalehdet, aikakauslehdet, kirjat) vie 83 minuuttia päivittäistä aikaamme, kun taas tv:n katselu vie lähes 3 tuntia päivittäin. Niistä kolmesta tunnista suurin osa on luultavasti tekstitettyjä ohjelmia, joten voidaan todeta, että tekstitysten lukeminen on iso osa lukemistamme. Päivittäinen monen tunnin lukeminen vaikuttaa kieleemme, se voi olla pikalukemista tv-ruudulta tai paksun romaanin rauhallisempaa lukemista.

⁶¹ Näihin raamatunkäännöksiin perustuu Lutherin asema 'saksan kielen isänä'. Lutherin käyttämä saksan kielen variaatio levisi raamatunkäännösten kautta laajalle ja sillä oli myöhemmin normittava voima kieleen.

⁶² Juuri kuten Lutherin raamattu, joka suuren levikkinsä ja auktoritatiivisen asemansa kautta vaikutti suuresti saksan kieleen, on Kustaa Vaasan raamattu toiminut tietysti määrin kielellisenä ohjenuorana Ruotsissa.

⁶³ Poliittinen tahto käännöksen takana oli, ettei kenelläkään tavallisen koulun käyneellä aikuisella ihmisellä olisi kielellisiä vaikeuksia ymmärtää käännöstä. Yksinkertaistettua kieltä, joka on arkipäiväisesti painotettu.

lukemaan tai ymmärtämään esimerkiksi englanninkielisiä sanoituksia. Tällöin kääntäjän merkitys viestin välittäjänä korostuu. Käännettyjen sanoitusten nähdään lisäksi avartavan lukijoidensa maailmankuvaa sekä rikastuttavan kohdemaan kieltä (ks. esim. 64).

Esim. 64. Och det är just det som är meningen för Mikael Wiehe. Han vill att Bob Dylans sångskatt ska finnas tillgänglig på svenska, och **berika** det svenska språket med Dylans värld på något sätt.⁶⁴ (Språktidningen 1/2017)

4.2 Kääntäjän työtaakka

Yksi tutkimusaineistostani esiin noussut diskurssi liittyi selvästi kääntäjien työtaakkaan, ja se ilmeni ainoastaan *Språkbruk*-lehden artikkeleissa. Kyseinen työtaakka -diskurssi pitää sisällään liian alhaiset palkat suhteutettuna työn vaativuuteen. *Språkbrukissa* korostetaan, että kääntäjät ovat kieliasiantuntijoita, joilla on usein korkeakoulutausta. Artikkeleiden perusteella tätä ammattitaitoa ja osaamista ei kuitenkaan aina arvosteta, ja kääntäjät joutuvat varsin usein tyytymään pieniin palkkoihin. Tämä näkyy etenkin toimeksiantajien kohdalla, jotka toivovat saavansa käännökset mahdollisimman halvalla (ks. esim. 65). Toisin sanoen kääntäjät, jotka suostuvat tekemään työnsä polkuhintaan, saavat tarjolla olevat toimeksiannot.

Esim. 65. I ekonomiskt svåra tider, som de som drabbat hela Europa just nu, dumpas priserna och uppdragsgivarna har ofta bara en enda ledstjärna, dvs.: **att det ska vara så billigt som möjligt**. Det innebär att den översättare eller den översättningsbyrå som säljer sig billigast får uppdraget.⁶⁵ (Språkbruk 4/2013)

Språkbrukissa todetaan, että alhaiset palkat ovat monissa tapauksissa johtaneet myös niin sanottujen amatöörikäännösten kasvuun. Amatöörikäännökset tarkoittavat tässä tapauksessa käännöksiä, joiden laatijoilla ei ole taustallaan kääntäjäkoulutusta. Artikkeleissa todetaan, että usein amatöörikäännöksiä laativat käännösalan opiskelijat, jotka toivovat saavansa hieman lisätuloja arkeensa (ks. esim. 66). Amatöörikäännökset eivät välttämättä aina ole laadultaan parhaita mahdollisia, ja tällainen laadun heikentyminen on heijastunut myös ammattikäntäjiin ja heidän arvostukseensa.

Esim. 66. **Lönen som inte är konkurrenskraftiga** leder i praktiken till att översättningarna görs av **oerfarna översättare**, t.ex. studerande, som inte har råd att tacka nej till dåligt betalt arbete.⁶⁶ (Språkbruk 4/2012)

---

⁶⁴ Ja juuri se on Mikael Wiehen tarkoituksena. Hän haluaa Bob Dylanin lauluarteiden olevan saatavilla ruotsiksi sekä rikastuttaa ruotsin kieltä Bob Dylanin maailman kautta.

⁶⁵ Taloudellisesti vaikeina aikoina, kuten koko Euroopassa on juuri nyt, hintoja lasketaan ja toimeksiantajilla on usein vain yksi johtotähti, jonka mukaan käännösten tulee olla mahdollisimman halpoja. Tämä tarkoittaa sitä, että halvimmalla myyvä kääntäjä tai käännoistomisto saa toimeksiannon.

⁶⁶ Palkat, jotka eivät ole kilpailukykyisiä, johtavat käytännössä siihen, että käännöksiä tekevät kokemattomat kääntäjät, esimerkiksi opiskelijat, joilla ei ole varaa kieltäytyä huonosti maksetusta työstä.

Työtaakka -diskurssi käsittää alhaisten palkkojen lisäksi myös kääntäjien jatkuvan kiireen ja paineen alla työskentelyn. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjiltä vaaditaan liikaa liian pienessä ajassa, jonka vuoksi hyviä käännöksiä on vaikeaa sekä jopa epämiellyttävää tuottaa. *Språkbrukin* artikkeleissa korostetaan, että jopa kaikkein kokeneimmat kääntäjät tarvitsevat tarpeeksi aikaa kääntämiseen. Valitettavan usein esimerkiksi työnantajat eivät tunnu ymmärtävän kääntäjien työnkuvaa laisinkaan ja kääntäjien työolot voivat olla hyvinkin kurjat. Ainainen kiire ja paine voi pahimmillaan aiheuttaa jopa stressiä ja työuupumusta. Havainnollistan tätä esimerkin 67–71.

Esim. 67. Ofta arbetar en översättare under **stor tidspress** och det är i stor utsträckning förlagens strävan efter vinst som styr. Översättaren blir tvungen att försöka göra **ett bra jobb under press**.⁶⁷ (Språkbruk 1/2016)

Esim. 68. Men det är svårt att göra ett bra jobb om man känner sig **jagad**.⁶⁸ (Språkbruk 1/2016)

Esim. 69. En arbetstakt som upplevs som hög kombinerad med arbetsuppgifter som kräver stor noggrannhet kan ge upphov till **stress**.⁶⁹ (Språkbruk 4/2013)

Esim. 70. Också den mest rutinerade översättare behöver **tillräckligt med tid** för översättningen.⁷⁰ (Språkbruk 4/2012)

Esim. 71. Vi har på senare tid i medierna fått läsa om företag som inte verkar förstå **översättarnas arbetsbild och de tidsramar en översättare behöver** och som har sänkt arvoden för sina tv-översättare.⁷¹ (Språkbruk 4/2012)

Käännösälällä työskentelyä verrataan artikkeleissa jatkuvaan jännitysnäytelmään, sillä kyseiseen alaan liittyy suuret työpaineet. Tiukat aikataulut sekä kova työtahti korostuu erityisesti kaunokirjallisten teosten kääntäjien työnkuvassa, kuten esimerkit 72 ja 73 havainnollistavat. Koska kaunokirjalliset teokset ovat usein hyvin pitkiä, on niiden käänösprosessia pyritty nopeuttamaan jakamalla käännettävä kirja usealle eri kääntäjälle samanaikaisesti. Kiire näkyy artikkeleiden mukaan myös esimerkiksi valtioneuvostossa työskentelevien kääntäjien arjessa, sillä käännettävää on sivumäärällisesti katsottuna paljon vuosittain (ks. esim. 74). Kaikki tämä vahvistaa kääntäjän työtaakkaan liittyvää diskurssia, jonka mukaan kääntäminen on vaativaa ja stressaavaa työtä tiettyjen aikataulujen sisällä.

Esim. 72. Att jobba i det här **spänningsfältet** är inte roligt.⁷² (Språkbruk 1/2016)

Esim. 73. Speciellt de som översätter internationella storsäljare får acceptera **en ytterst stram tidtabell**. Sådana böcker delas ibland upp på flera översättare för att arbetet ska gå snabbare.⁷³ (Språkbruk 1/2016)

---

⁶⁷ Usein kääntäjä työskentelee suuren aikapaineen alla ja tämä johtuu yhtiön pyrkimyksestä tehdä voittoa. Kääntäjän on pakko yrittää tehdä hyvää työtä paineen alla.

⁶⁸ Mutta on vaikeaa tehdä hyvää työtä, jos tuntee itsensä jahdatuksi.

⁶⁹ Työtahti, joka koettiin korkeasti yhdistetyksi suurta tarkkuutta vaativiin työtehtäviin, voi aiheuttaa stressiä.

⁷⁰ Myös kaikkein harjaantunein kääntäjä tarvitsee tarpeeksi aikaa käänökselle.

⁷¹ Olemme viime aikoina saaneet lukea mediasta yrityksistä, jotka eivät tunnu ymmärtävän kääntäjien ammattikuvaa ja aikarajoja, joita kääntäjä tarvitsee ja jotka ovat laskeneet tv-kääntäjiensä palkkioita.

⁷² Tällä jännityskentällä työskenteleminen ei ole hauskaa.

⁷³ Erityisesti kansainvälisiä myyntimenestyksiä kääntävät saavat hyväksyä erittäin tiukan aikataulun. Sellaisia kirjoja jaetaan joskus useammalle kääntäjälle, jotta työ nopeutuisi.

Esim. 74. Den statliga översättnings- och språksektorn översätter mellan **60 000 och 90 000 sidor per år**.⁷⁴ (Språkbruk 3/2015)

Työtaakkadiskurssia vahvistaa myös *Språkbrukissa* esitelty tutkimus, jossa selvitettiin kääntäjien mielipiteitä työstään sekä työoloistaan kyselylomakkeen avulla. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi käännettävien sivujen määrä päivässä vaihtelee, mutta 3–5 sivun päivittäinen työtahti voidaan kokea jo melko kovaksi, etenkin jos kyse on asiatekstien kääntämisestä. Tutkimuksen mukaan suurin osa tutkimukseen vastanneista kääntäjistä koki myös stressiä, joka on merkki siitä, ettei kääntäjien työolot ole parhaat mahdolliset (ks. esim. 75 ja 76). Näin ollen voidaan todeta, että kääntäjiä koskee työtaakkaan liittyvä diskurssi.

Esim. 75. Arbetstakten bland översättare som grupp varierar. Då enkäten ställde frågan om antalet översättarsidor per vecka, månad eller år varierade antalet mellan 3 och 5 översättarsidor per arbetsdag, i medeltid. I de fria kommentarerna konstaterades att arbetstakten periodvis är högre eller lägre, och att alla inte för statistik över sina uppdraf. Ifall **3–5 sidor** är mycket eller litet kan man ha olika åsikter om, men **en hel del är det** ändå, i synnerhet då det **är frågan om facktexter**, t.ex. juridisk text.⁷⁵ (Språkbruk 4/2013)

Esim. 76. Om en tredjedel i en yrkesgrupp anser att de **känner stress alltid eller oftast är det en arbetssituation som inte är helt optimal**.⁷⁶ (Språkbruk 4/2013)

4.3 Kääntäjä kritiikin kohteena

Språkbrukin artikkeleista nousi esiin myös diskurssi, joka liittyi kääntäjiin kohdistuvaan kritiikkiin. Artikkeleissa eriteltiin syitä, miksi käännökset voivat joskus olla epäonnistuneita. Artikkeleiden perusteella kääntäjät tekevät silloin tällöin virheitä, jotka voivat johtua esimerkiksi kiireestä, huolimattomuudesta tai siitä, ettei kääntäjä ole ymmärtänyt lähtötekstiä kunnolla. Artikkeleissa kuitenkin korostetaan, että kääntäjätkin ovat vain ihmisiä. Tämän vuoksi on täysin ymmärrettävää sekä inhimillistä, että myös kääntäjät tekevät joskus virheitä. Kääntämiseen liittyy kuitenkin aina vaatimus tarkkuudesta, joten kääntäjien tulisi aina olla mahdollisimman huolellisia. Havainnollistan tätä esimerkein 77–80.

Esim. 77. Den första orsaken till att översatt text avviker från originaltexten kan kallas **den mänskliga faktorn, eller kortare: slarv**.⁷⁷ (Språkbruk 3/2015)

⁷⁴ Valtiollinen käänös- ja kielisektori kääntää 60 000-90 000 sivua vuodessa.

⁷⁵ Työtahti kääntäjryhmän joukossa vaihtelee. Kun lomake kysyi käänössivujen lukumäärää viikossa, kuukaudessa tai vuodessa, vaihteli lukumäärä keskimääräisesti kolmen ja viiden käänössivun välillä työpäivänä. Vapaissa kommentteissa todettiin, että työtahti on kausittain korkeampi tai matalampi, ja etteivät kaikki pidä kirjaa toimeksiannoistaan. Siitä, onko 3-5 sivua paljon vai vähän, voi olla montaa mieltä, mutta täysi työ siinä on, erityisesti kun on kyse asiateksteistä, esim. lakiteksteistä.

⁷⁶ Jos kolmasosa ammattiryhmästä oli sitä mieltä, että he kokevat stressiä aina tai usein, ei työtilanne ole silloin täysin optimaalinen.

⁷⁷ Ensimmäistä syytä sille, että käännetty teksti poikkeaa lähtötekstistä, voidaan kutsua ihmismäiseksi tekijäksi tai lyhemmin huolimattomuusvirheeksi.

Esim. 78. Att en översättare gör sig skyldig till slarvfel kan många gånger bero på **extrem tidsbrist**. Ändå måste det understrykas hur viktigt det är att **en översättare är noggrann**.⁷⁸ (Språkbruk 3/2015)

Esim. 79. Det är viktigt att en översättare **förstår** originaltexten till fullo. Ofta framhävs vikten av att översättaren behärskar målspråket väl, men en god behärskning av källspråket är också ett måste. Dessutom måste översättaren kunna **analysera** originaltexten.⁷⁹ (Språkbruk 3/2015)

Esim. 80. Det är **mänskligt att fela**, och ingen av oss kan väl undgå att göra fel av olika slag.⁸⁰ (Språkbruk 3/2015)

Artikkeleiden mukaan kääntäjillä on merkittävä rooli yhteiskunnassa, mutta heidän työtään ei aina arvosteta. Kääntäjät saattavat myös valitettavan usein jäädä näkymättömiksi mediassa, sillä esimerkiksi käännettyjä kaunokirjallisia teoksia arvioidaan kirjoina eikä niinkään käännöksinä. Usein tällaisissa tapauksissa kääntäjät kuitenkin voivat kohdata kritiikkiä muun muassa huonosta kieliasusta. Toisin sanoen kääntäjistä tulee näkyviä vasta silloin, kun heidän kääntämissään teksteissä on jotakin kritisoitavaa. Tätä ilmiötä havainnollistavat esimerkit 81 ja 82.

Esim. 81. Översättning spelar en viktig roll i många samhällen. Ändå verkar **översättningar och översättare ibland inte anses vara så viktiga**, något som kan visa sig i recensioner av översatt skönlitteratur i dagstidningar, där **översättarens insats kan förbigas helt**.⁸¹ (Språkbruk 1/2016)

Esim. 82. Alternativt får översättaren **kritik för enstaka formuleringar** eller beröm genom allmänna uttryckssätt som att en viss bok är ”smidigt” eller ”följsamt” översatt till svenska.⁸² (Språkbruk 1/2016)

Vaikka kääntäjät kohtaavat työssään usein kritiikkiä, löytyy Språkbruk-lehdestä myös kääntäjien puolustelijoita. Lehtiartikkeleissa todetaan, että käännösten laatu Suomessa on hyvää suhteessa siihen, kuinka paljon käännöksiä laaditaan ja missä olosuhteissa niitä laaditaan. Artikkelissa otetaan esille kääntäjien suuret työpaineet sekä kiire, joiden vuoksi käännösten laatu voisi olla paljon huonompaakin. Esimerkki 83 tarkastelee juuri tätä ilmiötä.

Esim. 83. Med tanke på **den mängd översättningar som produceras** i vårt land – **ofta under hård tidspress** – så måste vi väl ändå konstatera att i det stora hela **är resultatet gott**.⁸³ (Språkbruk 4/2013)

---

⁷⁸ Kääntäjän syyllistyminen huolimattomuusvirheille voi monissa tapauksissa johtua suuresta ajanpuutteesta. Täytyy kuitenkin alleviivata, kuina tärkeää kääntäjän on olla huolellinen.

⁷⁹ Kääntäjän on tärkeää ymmärtää lähtöteksti täysin. Usein kääntäjän kohdekielen taito korostuu, mutta myös lähtökielen hallinta on välttämättömyys. Lisäksi kääntäjän tulee osata myös analysoida lähtötekstiä.

⁸⁰ On ihmismäistä tehdä virheitä, eikä kukaan meistä voi oikein välttää tekemästä erilaisia virheitä.

⁸¹ Käännöksillä on tärkeä rooli monissa yhteiskunnissa. Siltikään käännösten ja kääntäjien ei nähdä aina olevan niin tärkeitä, ja tämä voi näyttäytyä käännöskirjallisuuden arvioina päivälehdissä, joissa kääntäjien panostus voidaan ohittaa kokonaan.

⁸² Vaihtoehtoisesti kääntäjä saa kritiikkiä yksittäisistä muotoiluista tai kehuja yleisestä ilmaisutavasta kuten että tietty kirja on ”sujuvasti” tai ”sulavasti” käännetty ruotsiksi.

⁸³ Mutta ajatellen maassamme tuotettujen käännösten määrää – usein kovan aikapaineen alla – täytyy meidän kuitenkin todeta, että suuressa määrin tulos on hyvä.

5 Tutkimustulokset

Kuten analyysini edellisessä luvussa osoittaa, nousee tutkimusaineistostani esiin kolme vahvaa kääntäjiin ja kääntämiseen liittyvää diskurssia, jotka ovat yhteisiä sekä *Språkbrukissa* että *Språktidningenissä*. Nämä diskurssit ovat asiantuntijadiskurssi, taiteilijadiskurssi sekä kielenkehittäjädiskurssi. Lisäksi *Språkbrukissa* on havaittavissa vielä kaksi erillistä kääntäjiin ja kääntämiseen liittyvää diskurssia, joita *Språktidningenissä* ei käsitellä lainkaan. Nämä ovat työtaakkadiskurssi sekä kääntäjien kohtaamaan kritiikkiin liittyvä diskurssi. Seuraavaksi tarkastelen saamiani tutkimustuloksia ja vertaan niitä aiempiin aiheittani sivuaviin tutkimustuloksiin.

Tutkimustulosteni perusteella kääntäjiin ja kääntämiseen liittyvä asiantuntijadiskurssi on yleisin sekä *Språkbrukissa* että *Språktidningenissä*. Tämä tarkoittaa sitä, että lehtiartikkeleiden perusteella kääntäjistä puhutaan eniten asiantuntijoina ja kääntämistä verrataan asiantuntija-ammattiin. *Språkbrukissa* käydyn asiantuntijadiskurssin perusteella kääntäjät nähdään usein oman erikoisalansa asiantuntijoina. Yleisimmin tällainen asiantuntijuus nousee esille lakitekstien kääntämisen kohdalla, sillä kyseinen erikoisala vaatii kääntäjältä muun muassa erinomaista työkielten hallintaa, termien hallintaa sekä sopivan käännostrategian käyttämistä. Näiden ominaisuuksien lisäksi asiantuntijuutta tukee kääntäjän hyvä kulttuurintuntemus niin lähtö- kuin kohdemaassa. *Språkbrukin* artikkeleiden mukaan asiantuntijuuteen liitetään usein myös yliopistotasoinen kääntäjäkoulutus, joka antaa tarvittavat tiedot ja taidot kääntämiselle. Kääntäjäkoulutusta myös pidetään suuressa arvossa ja se nähdään lähes välttämättömänä, jotta ammattimainen käännoistoiminta on mahdollista.

Språktidningenin asiantuntijadiskurssi painottaa myös kääntäjän kielitaitoa, sillä hyvä kielen hallinta helpottaa sekä nopeuttaa kääntämistä. Kaikkein eniten artikkeleissa painottuu kuitenkin asiantuntijuuteen liitettävä kulttuurintuntemus, joka nähdään hyvin olennaisena osana kääntäjän työtä. Kun kääntäjä tuntee lähtö- ja kohdemaan kulttuurit, hän osaa mukauttaa käänöksensä sisältämän tekstin sekä kuvat eri kulttuureille sopiviksi. *Språktidningen* -lehden artikkeleissa keskustellaan muun muassa av-kääntämisestä yhtenä kääntämisen erikoisalana, ja tässä kyseisessä kääntämisen muodossa korostuu kääntäjän asiantuntijuus. Av-kääntämisessä ei ole kyse pelkästään viestin välittämisestä kieleltä toiselle, sillä siinä täytyy huomioida esimerkiksi repliikkien pituus ja kesto sekä kielelliset ongelmakohdat kuten vitsit ja sanaleikit. Mielenkiintoista on, ettei *Språktidningenin* asiantuntijadiskurssi ota ollenkaan esille kääntäjäkoulutusta. Artikkelien perusteella kääntäjäkoulutusta ei nähdä pakollisena, jotta kääntäjä voisi toimia asiantuntija-ammattissa.

Kuten todettu, asiantuntijadiskurssi korostuu eniten tutkimusaineistossani ja näin ollen kääntäjät nähdään yhteiskunnassa useimmiten oman alansa asiantuntijoina. Tämä pitää paikkansa aiempien tutkimusten kanssa, sillä kääntäjät ovat itse määritelleet ammattikuntansa asiantuntijoiksi (Kujamäki 2013, 39). Toisin sanoen kääntäjät pitävät itseään usein asiantuntijoina, ja näin ollen tutkielmani asiantuntijadiskurssi saa vahvistusta. Kääntäjien asiantuntijuuteen on usein liitetty kääntäjien korkeakoulutusta, joka on lähtökohta tälle asiantuntija-ammattille (Kujamäki 2013, 39–41). Erityisesti Suomessa korostuu kääntäjien vankka koulutustausta, sillä suurin osa kääntäjistä on suorittanut yliopistotasoisesta kääntäjäkoulutuksesta (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b). Lisäksi useat työnantajat pitävät kääntäjien suorittamaa korkeakoulututkintoa suuressa arvossa (Dam, Helle Vrønning & Karen Korning Zethsen, 2008). Näin ollen voidaan todeta, että kääntäjäkoulutus antaa mahdollisuuden toimia asiantuntijana ja vastata kyseisen kieliammatin haasteisiin ja vaatimuksiin.

Sekä *Språkbruken* että *Språktidningen*-lehden asiantuntijadiskursseissa korostuu myös kääntäjän kulttuurintuntemus niin lähtö- kuin kohdemaassa. Kääntäjän kulttuurintuntemuksella tarkoitetaan artikkeleiden perusteella kääntäjän kykyä soveltaa esimerkiksi kotouttavaa ja vieraannuttavaa käännösstrategiaa niin, että käännöksestä tulee kohdemaan kulttuurin mukainen. Tätä asiantuntijuuden puolta on painotettu ennenkin. Kääntäjyyteen on liitetty olennaisesti lähtö- ja kohdemaan kulttuurien tunteminen, jotta käännöksiä olisi mahdollista sopeuttaa niiden mukaisiksi. Käännöksiä mukauttaminen kulttuurisia erityispiirteitä kunnioittaen tarkoittaa sitä, että kääntäjä hallitsee eri käännösstrategiat. (Tiittula 2001.)

Asiantuntijadiskurssin kohdalla artikkeleissa keskustellaan konekäännösten yleistymisestä. Molempien lehtien artikkeleissa todetaan, etteivät konekääntimet uhkaa ammattikäntäjien tulevaisuutta, sillä ne eivät ainakaan vielä voi korvata ihmiskääntäjän tietoja ja taitoja. Konekääntimet nähdään artikkeleissa lähinnä kääntäjien apuvälineenä, sillä niiden avulla kääntäminen voi sujua nopeammin. On todettu, että kääntäjän perinteinen työnkuva on muuttumassa teknologian kehittymisen myötä ja tämä voi aiheuttaa kääntäjille haasteita. Nykyään kääntäjältä vaaditaan pelkän kielitaidon lisäksi myös esimerkiksi teknologista osaamista, joka voi liittyä käännösmuistiohjelmien hallintaan tai kykyyn editoida yhä yleistyvien konekääntimien laatimia tekstejä. (Tiittula 2001, Wollin 2013, 31.)

Toinen molemmissa tutkielmani lehdissä esiintynyt diskurssi on taiteilijadiskurssi, jonka perusteella kääntämistä verrattiin taiteen tekemiseen ja näin ollen kääntäjät saavat itselleen taiteilijaidentiteetin. *Språkbruk*-lehden kohdalla kääntäjän taiteilijapuoli ilmenee erityisesti käännettäessä kaunokirjallisia teoksia. Artikkeleissa keskitytään muun muassa kaunokirjallisuuden kääntäjä Janina Orloviin, joka

muun muassa kuvailee kääntävänsä kaikkia aistejaan apuna käyttäen sekä eläytyvänsä kokonaisvaltaisesti käännettävään tekstiin. Taiteilijadiskurssi myös korostaa kääntäjien mahdollisuutta tulkita käännettäviä tekstejä. Parhaimmillaan käännosten nähdään olevan taideteoksia ja kääntäjät nähdään ikään kuin tunteiden tulkkeina. *Språkbrukin* taiteilijadiskurssin perusteella kääntäjiin ja heidän työhönsä liitetään usein korkea arvostus.

Språktidningenin taiteilijadiskurssi ottaa esille kääntämisen hauskuuden, ja käännosprosessia verrataan muun muassa Rubikin kuution ratkomiseen. Lisäksi kääntäjistä puhutaan sanataiteilijoina. Tässä yhteydessä otetaan esille erityisesti Martti Luther, joka oli oman aikansa merkkihenkilö kääntämisen saralla. Myös *Språktidningenin* taiteilijadiskurssi korostaa kääntäjien tulkinnallista puolta. Tämä korostuu muun muassa sellaisten käännosten kohdalla, jotka ovat onnistuneet herättämään vastaanottajissa monenlaisia tunteita. Taiteilijadiskurssiin liittyi olennaisesti kääntäjien kielellinen luovuus sekä kyky välittää tunteita käännosten kautta.

Myös taiteilijadiskurssi saa vahvistusta aiemmista tutkimuksista sekä teoriasta. On todettu, että kääntäjät itse ovat määritelleet olevansa taiteilijoita (Kujamäki 2013, 39). Näin ollen kääntäjillä itsellään on vahva käsitys omasta ammattikuvastaan ja identiteetistään. Kääntämistä on myös muissa yhteyksissä verrattu rakkaaseen mutta vaativaan harrastukseen (Koskinen 2007, 333–334). Tämä ajatus korostuu myös oman tutkimusaineistoni kohdalla, kun kääntäjistä puhutaan taiteilijoina. Kääntäjät ajattelevat monissa tapauksissa työnsä olevan heille merkityksellinen harrastus, joka vaatii heiltä itseltään paljon ja joka voi aiheuttaa silloin tällöin päänvaivaa. Oman tutkielmani taiteilijadiskurssi on myös linjassa Hanna Kokkosen (2012) pro gradu -tutkielman kanssa, jonka tutkimustulokset osoittavat, että kääntäjistä puhutaan mediassa taiteilijoina.

Kolmas kääntäjiin ja kääntämiseen liittyvä diskurssi on aineistoni analyysin perusteella kielenkehittäjädiskurssi. Tämä diskurssi toistuu molemmissa tutkimusaineistoni lehdissä. *Språkbrukin* artikkeleiden perusteella kääntäjistä puhutaan kielenkehittäjinä, joka ilmenee muun muassa kääntäjän erilaisina mahdollisuuksina vaikuttaa kielenkäyttöön. Artikkeleiden mukaan kääntäjän rooli kielenkehittäjänä on ollut vaihteleva aikakaudesta riippuen. Aikoinaan kääntäjillä on ollut suuri merkitys esimerkiksi kirjakielen luomisprosessissa, sillä käännökset ovat vaikuttaneet hyvin paljon kirjakielen kehittymiseen. Nykyään kääntäjän rooli kielenkehittäjänä näkyy parhaiten esimerkiksi av-kääntämisessä, sillä tekstitettyjä tv-sarjoja ja elokuvia seuraamalla katsojien kielenkäyttö voi muuttua. Kääntäjä voi vaikuttaa tähän kielenkäytön muutokseen omilla käännostratkaisuillaan, ja näin ollen voidaan todeta, että kääntäjällä on yhä merkittävä rooli kielenkehittämisen saralla. *Språkbrukin* mukaan kielenkehittäjädiskurssiin liittyy myös olennaisesti kääntäjän vaikutusvalta esimerkiksi ruotsin kielen aseman parantamiseen Suomessa.

Språktidningenin kielenkehittäjädiskurssi korostaa hyvin samanlaisia ilmiöitä kuin *Språkbrukissa*. *Språktidningenin* artikkeleissa painottuu kääntäjän rooli kielenkehittäjänä eri aikakausina. Kääntäjillä on ollut hyvin merkittävä rooli esimerkiksi kirjakielen luomisen suhteen. Tämä näkyy siinä, että esimerkiksi Martti Lutheria voidaan pitää kääntämisensä perusteella saksan kirjakielen isänä. Toisin sanoen Lutherilla on ollut todella keskeinen rooli saksan kirjakielen syntyemisessä ja kehittymisessä. Tänä päivänä kääntäjillä ei ole yhtä merkittävää roolia kielenkehittäjinä, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö kääntämisellä voisi vaikuttaa kieleen. *Språktidningenin* kielenkehittäjädiskurssin mukaan käännöksillä voidaan muun muassa rikastuttaa kieltä ja tehdä siitä ymmärrettävämpää. Esimerkiksi vanhoja tekstejä voidaan kääntää uudelleen, jolloin käännöskieltä on mahdollista kehittää helppolukuisemmaksi.

Ainestostani esiin nousevaa kielenkehittäjädiskurssia vahvistaa myös aiemmat tutkimukset aiheesta. Kujamäen (2013) mukaan esimerkiksi suomalaisilla kääntäjillä on ollut aikoinaan hyvin merkittävä rooli Suomen kirjakielen kehittäjinä. Suomalaisessa käännöskulttuurissa kääntäjät on perinteisesti nähty suomen kielen sekä kirjallisuuden kehittäjinä. (Kujamäki 2013, 37–39). Varsinaisella kääntämisellä on ollut jo hyvin varhaisessa vaiheessa tärkeä tehtävä, sillä kääntämisen avulla on voitu muun muassa tukea kielten asemaa yhteiskunnassa sekä kehittää erikoisalojen kieltä (Wollin 2013, 26–28). Tutkimusaineistostani nousee esiin vastaavanlaisia tuloksia, joiden perusteella kääntäjien rooli kielenkehittäjinä on ollut hyvin keskeinen kirjakieltä luotaessa. Tällä hetkellä kääntäjien rooli kielenkehittäjinä on hieman erilainen, mutta kuitenkin merkittävä. Kääntäjillä on ollut jo kauan mahdollisuus vaikuttaa kieleen käännöstoimintansa kautta, ja näin ollen esimerkiksi suomen kieli on muuttunut rikkaammaksi (Paloposki 2007, 103–105). Tutkimustulokseni osoittavat, että kääntäjät voivat vielä nykyäänkin muun muassa rikastuttaa kohdemaansa kieltä esimerkiksi av-kääntämisellä sekä kaunokirjallisella kääntämisellä. Kääntäjien merkitys korostuu myös siten, että kääntämällä on mahdollista tukea ja vaalia kielten asemaa yhteiskunnassa.

Språkbruk-lehdessä ilmenee vielä kaksi erillistä diskurssia, joista ensimmäinen on työtaakkadiskurssi. Tämän diskurssin perusteella kääntäminen nähdään vaativana alana, jota ei arvosteta tarpeeksi. Työtaakkadiskurssiin liittyy olennaisesti myös keskustelu kääntäjien palkkatasosta, joka valitettavan usein on hyvin alhainen työn vaativuuteen nähden. Artikkeleiden perusteella käännöstöitä on usein tarjolla sellaisille kääntäjille, jotka suostuvat tekemään työnsä polkuhinnoin. Tällaisissa tapauksissa toimeksiantajat eivät esimerkiksi arvosta kääntäjien korkeaa koulutusta vaan he haluavat teettää käännökset mahdollisimman halvalla. Kaikki kääntäjät eivät suostu alhaisiin palkkioihin, ja tämän vuoksi esimerkiksi käännösalan opiskelijoiden tekemät amatöörikäännökset ovat yleistyneet. Monissa tapauksissa tällaiset amatöörikäännökset ovat

kuitenkin laadullisesti selvästi huonompia kuin ammattikäntäjien tekemät, ja käännosten huono laatu vaikuttaa käntäjien ammatin arvostukseen.

Lisäksi työtaakkadiskurssi korostaa käntäjien ainaista kiirettä sekä paineen alla työskentelyä. Työajat ovat usein hyvin tiukat, jolloin käntäjillä voi olla miltei mahdotonta tuottaa hyviä ja toimivia käännoksiä. Toisin sanoen käntäjät elävät jatkuvan kiireen sekä paineen alaisina, joka ei välttämättä tee käntämisestä mielekäästä. Käntäjien työoloja on myös pyritty kartuttamaan erilaisilla tutkimuksilla. Eräässä *Språkbrukin* artikkelissa esitellään tutkimus, jonka mukaan suurin osa käntäjistä kokee työpaineita ja stressiä työssään. Näin ollen voidaan todeta, etteivät käntäjien työolot ole aina parhaat mahdolliset ja käntäjien kokema työtaakka on todellinen.

Käntäjien työtaakka on ilmennyt myös aiemmissa tutkimusaiheittani sivuavissa tutkimuksissa. Erityisesti käntäjien huono palkkataso on aihe, josta on keskusteltu paljon esimerkiksi julkisuudessa ja aiheita on myös tutkittu jonkin verran (Ruokonen 2014). Käntäjien alhaisesta arvostuksesta sekä palkkatasosta on havaintoja jo 1800-luvulta lähtien. On todettu, että käntäjien palkka oli todella alhainen ja pelkällä käntämisellä oli mahdotonta elää 1800-luvun Suomessa. (Paloposki 2007, 108, 126.) Vaikka käntäjien työolot ovat muuttuneet huomattavasti vuosien saatossa, ei tilanne ole paras mahdollinen vielääkään. Esimerkiksi käännoistoimistoissa työskentelevien käntäjien palkkataso on huono suhteessa työn vaativuuteen tai käntäjien suorittamaan tutkintoon nähden (Dam, Helle Vronning & Karen Korning Zethsen, 2008, Kujamäki 2013, 39–41). Näin ollen kaikki työnantajat eivät tunnu arvostavan käntäjiä niin paljon kuin heitä tulisi arvostaa eivätkä he ota huomioon, että käntäjät ovat korkeasti koulutettuja ja oman alansa asiantuntijoita. Huomionarvoista on, etteivät läheskään kaikki käntäjät pysty elättämään itseään pelkällä käntämisellä tänäkään päivänä (Koskinen 2007, 333–334). Toisin sanoen käntämisellä ei tienaa tarpeeksi hyvin, vaikka ammatti olisi kuinka mieluinen. Tämä tarkoittaa sitä, että valitettavan usein käntäjien on pakko tehdä muitakin töitä käntämisen lisäksi.

Toinen ainoastaan *Språkbrukissa* ilmenevä diskurssi liittyy käntäjien kohtaamaan kritiikkiin käännoksiään koskien. Artikkeleissa todetaan, että jopa kaikkein kokeneimmat käntäjät voivat joskus tehdä virheitä. Usein tällaiset virheet voivat johtua käntäjän huolimattomuudesta tai kovasta kiireestä. Vaikka näin ei saisi tapahtua, on syytä muistaa, että käntäjätkin ovat vain ihmisiä. Toisin sanoen kaikille sattuu joskus virheitä. Artikkeleissa keskustellaan myös siitä, että varsin usein käännoksiä arvostellaan ikään kuin omina erillisinä teoksina. Tämä tarkoittaa sitä, että käntäjän rooli on unohdettu eikä käännoksen ajatella olevan käänno jostain alkuperäisestä teoksesta. Usein käntäjät kohtaavat kritiikkiä myös mediassa, jossa arvostelun kohteeksi joutuvat käännosten

yksittäiset huonot sanavalinnat tai ilmaukset. *Språkbrukissa* kuitenkin huomautetaan, että esimerkiksi Suomessa tuotettujen käännösten laatu on usein varsin hyvä.

Kääntäjät ovat kohdanneet kritiikkiä ainakin jo 1900-luvulta lähtien, jolloin käännöksiä on arvioitu erilaisissa sanomalehdissä. Kritiikin kohteeksi ovat joutuneet monissa tapauksissa yksittäiset ilmaukset, jotka ovat kuulostaneet epäluontevilta suomen kielellä. (Kujamäki 2007, 407–413.) Käännösten on todettu olevan suhteellisen huomaamattomia aina siihen asti, kunnes niissä huomataan jotain tavallisesta poikkeavaa. Kyse voi olla esimerkiksi virheistä tai tietyistä rakenteista, jotka poikkeavat lukijan äidinkielen rakenteista. (Tiittula 2001.) Tällaisia piirteitä on havaittavissa myös oman tutkimusaineistoni kohdalla, sillä useissa artikkeleissa korostetaan kääntäjiin kohdistuvaa kritiikkiä erityisesti käännösvirheiden ja outojen sanojen tai ilmausten kohdalla. Arvostelun kohteet eivät ole juuri muuttuneet vuosien saatossa, sillä vielä tänäkin päivänä käännöksistä poimitaan yksittäisiä huonoja sanoja ja ilmauksia suurennuslasin alle. On todettu, että käännösten kohtaamalla kritiikillä on suoranainen yhteys kääntäjien ammatin arvostukseen (Ruokonen 2014). Näin ollen huonojen käännösten saama julkisuus voi vaikuttaa esimerkiksi käännösalan ulkopuolisten henkilöiden näkemyksiin kääntäjäydestä.

Käännösalan ihmisiä on huolestuttanut jo pitkään se, että esimerkiksi käännettyjä kaunokirjallisia teoksia kritisoidaan ikään kuin erillisinä kokonaisuuksina. Toisin sanoen käännöksiä arvostellaan lähtötekstistä irrallaan olevina kokonaisuuksina eikä niiden ajatella olevan käännöksiä. (Koskinen 2007, 334–335.) Vastaava ilmiö on havaittavissa myös omassa tutkimusaineistossani, jossa korostettiin erityisesti kaunokirjallisuuden kääntäjien kohtaamaa kritiikkiä. Olisi tärkeä huomioida, ettei käännetty teos ole ”oma erillinen itsensä” vaan sen taustalla vaikuttaa aina alkuperäinen teos. Kääntämisessä on kuitenkin pidetty ihanteena sitä, ettei käännöksestä huomaa sen olevan käännös (Tiittula 2001, Wollin 2013, 30–31). Toisin sanoen kääntämisen tulisi olla niin hienovaraista, ettei käännöksen vastaanottaja huomaa lukevansa käännöstä. Tämä voi olla syy siihen, että esimerkiksi kaunokirjallisuuden käännöksiä arvostellaan alkuperäisestä teoksesta erillään olevina.

6 Johtopäätökset

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään kääntäjien ja muiden kielen ammattilaisten näkemyksiä kääntäjän ammatista. Tavoitteenani on ollut tarkastella, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhuttiin kahdessa populaaritieteellisessä kielilehdessä, *Språkbrukissa* ja *Språktidningen*issä, ja tätä kautta saada selville, millaista kuvaa tutkimusaineistoni välittää

kääntäjistä ja kääntämisestä. Olen soveltanut tutkielmani kohdalla diskurssianalyysiä tutkimusmenetelmänä. Kyseisen tutkimusmenetelmän avulla olen analysoinut tutkimusaineistoni lehtiartikkelit ja saanut aiemmin esiteltyt tutkimustulokset. Tavoitteenani tutkielmani kohdalla on ollut saada vastaukset tutkimuskysymyksiini, jotka olivat seuraavat:

1. Miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan *Språkbruk*-lehden ja *Språktidningen*-lehden artikkeleissa?
2. Millaisia identiteettejä kääntäjille tarjotaan tutkimusaineistosta esiin nousevien diskurssien perusteella?
3. Miten kääntäjän ammatti ja kääntäminen ovat muuttuneet vuosien aikana?

Tutkimustulosten perusteella kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan molemmissa tutkimusaineistoni lehdissä pääsääntöisesti positiiviseen sävyyn. Kääntäjiä kuvaillaan oman alansa asiantuntijoiksi, joiden työnkuvaan liittyy monenlaista osaamista. Erinomainen työkielten hallinta on välttämättömyys, mutta tämän lisäksi kääntäjältä odotetaan muun muassa kulttuurintuntemusta, erikoisalojen termien hallintaa, kykyä soveltaa eri käänösstrategioita sekä teknologista osaamista. Kääntäjiin liitetään usein myös korkea arvostus, joka liittyy erityisesti heidän koulutustaustaansa. Kääntäjien kohtaama arvostus näkyy myös onnistuneiden käänösten kehumisena sekä palkitsemisena. Lisäksi kääntäjillä nähdään olevan merkittävä rooli kielen kehittämisen suhteen, joka välittää positiivista kuvaa kääntämisestä ja kääntäjän ammatista.

Ainoastaan *Språkbruk*-lehden kohdalla korostuu kääntämisen negatiivinen puoli. Tämä ilmenee muun muassa jo pitkään keskustelua herättäneessä alhaisessa palkkatasossa, jonka kanssa kääntäjät joutuvat usein kamppailemaan. Kaikissa tapauksissa kääntäjien korkeakoulutusta ja asiantuntijuutta ei arvosteta, ja tämä näkyy kääntäjien palkoissa. Nykyään monet työnantajat toivovat käänösten valmistuvan mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman halvalla. Tämä vaikuttaa suoraan kääntäjien työoloihin, ja jatkuva kiire voi pahimmassa tapauksessa aiheuttaa stressiä. Kääntäminen nähdään tietyissä tapauksissa hyvin vaativana alana, jossa stressaavuus ei kohtaa arvostuksen ja palkkatason kanssa. Negatiivista kuvaa kääntämisestä välittää myös kääntäjien ja käänösten arvostelu julkisuudessa, sillä epäonnistuneiden käänösten tuoma julkisuus voi heikentää kääntäjän ammatin arvostusta. Kaiken kaikkiaan kääntämisellä nähdään kuitenkin olevan merkittävä rooli yhteiskunnassa ja kääntämisen tarve ei ole ainakaan vähenemässä.

Tutkimusaineistostani esiin nousevat diskurssit tarjoavat kääntäjille kolme eri identiteettiä, jotka ovat asiantuntija, taiteilija ja kielenkehittäjä. Kääntäjän ollessa asiantuntija kääntäjään liitetään hyvät ja

korkeatasoiset ammatilliset valmiudet kuten esimerkiksi kielitaito, jonkin erikoisalan tuntemus sekä kääntämiseen liittyvät taidot. Asiantuntijana kääntäjä saa osakseen useimmiten arvostusta työstään. Kääntäjän ollessa taiteilija kääntämisessä korostuu erityisesti luovuus ja tunteiden välittäminen sanallisessa muodossa. Käännösprosessin lopputuotteet eli käännökset voidaan nähdä taideteoksina, sillä ne ovat joskus hyvin erityislaatuisia. Kääntäjä voi olla identiteetiltään myös kielenkehittäjä, jolloin hänen tehtävänä on muun muassa rikastuttaa kohdemaan kieltä ja turvata tiettyjen kielten asemaa yhteiskunnassa.

Tutkimustulokseni osoittivat, että kääntäjän ammatti ja kääntäminen ovat kokeneet muutoksia vuosien aikana. Muutokset eivät ole olleet kovin suuria, mutta kääntäjän työ on kehittynyt esimerkiksi teknologisoitumisen myötä. Parhaiten tämä näkyy yleistyvien konekäännösten kohdalla, jotka helpottavat kääntämistä tietyissä tapauksissa. Kääntäjien tulee toisin sanoen hallita perinteisten kääntämiseen liitettävien taitojen lisäksi myös teknologiaa. Kyseinen teknologisoituminen on myös huolestuttanut ammattikäntäjiä, sillä he ovat kokeneet esimerkiksi konekääntimet uhkana työlleen. Merkittävää on, ettei teknologia ainakaan tässä vaiheessa pysty tutkimusten mukaan syrjäyttämään ihmiskääntäjiä. Näin ollen kääntäjät voivat tehdä työtään rauhallisina mielin.

Koska kääntämisen ihanteena ei ole enää pelkkä sananmukainen viestin välittäminen, on kääntäminen muuttunut myös luovemaksi. Tähän ovat vaikuttaneet esimerkiksi maailman eri kulttuurit, joiden erityispiirteitä huomioiva ja kunnioittava kääntäjä joutuu olemaan välillä hyvin luova ja kekseliäs. Jotkin ilmiöt voivat olla niin kulttuurisidonnaisia, ettei niille tunnu löytyvän toimivia käännösvastineita. Vaikka kulttuurien moninaisuus voi tuottaa ongelmia nykypäivän kääntäjille, on kääntämisen helpottamiseksi laadittu esimerkiksi erikoisalojen termistöjä. Tällaiset termistöt ja sanastolistat ovat helpottaneet ja nopeuttaneet kääntäjän työtä merkittävästi, ja kääntäjän ei tarvitse painia eri käännösvastineiden kanssa kovinkaan kauaa. Kaiken kaikkiaan erikoisalojen kielten syntyminen ja kehittyminen vuosien aikana on muuttanut kääntäjän työtä merkittävästi.

Olen nyt vastannut tutkielmani alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Esitin myös tutkielman alussa oman hypoteesini tutkimusaiheestani, jonka perusteella kääntäjät näkevät oman alansa positiivisemmassa valossa kuin alasta tietämättömät. Tutkimustulosten perusteella hypoteesini piti paikkansa ainakin siltä osin, että kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan enimmäkseen positiiviseen sävyyn molempien lehtien artikkeleissa. Tutkimustulokseni eivät kuitenkaan antaneet vastausta siihen, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan käännösalan ulkopuolella. Saadakseni vahvistuksen koko hypoteesilleni tutkielman olisi pitänyt olla paljon kattavampi. Näin ollen voidaan todeta, että hypoteesini piti osittain paikkansa.

Tutkielmani ei ole ollut täysin ongelmaton, sillä esimerkiksi aiheeseen liittyvää teoriaa oli löydettävissä verrattain vähän. Tämä voi johtua osittain siitä, että koko käänösala on vielä nuori eikä sitä ole tutkittu kaikista mahdollisista näkökulmista. En onnistunut löytämään yhtä tiettyä suurta teoreettista viitekehystä tukemaan tutkimusaiheeni. Tällainen olisi helpottanut tutkimustyötäni huomattavasti. Lisäksi koin, ettei diskurssianalyysi ollut välttämättä paras mahdollinen tutkimusmenetelmä oman tutkielmani kannalta. Koska diskurssianalyysi ei ole selkeärajainen metodi, oli sen soveltaminen välillä hankalaa. En löytänyt diskurssianalyysistä yhtä tiettyä analyysimenetelmää, jota olisin voinut hyödyntää alusta loppuun vaan jouduin käyttämään menetelmää soveltavin osin. Tämä voi johtua ainakin osittain siitä, etten ole aiemmin tehnyt diskurssianalyttistä tutkimusta. Koen, että esimerkiksi sisällönanalyysi olisi voinut olla tässä tapauksessa toimivampi tutkimusmenetelmä, sillä kyseisestä menetelmästä minulla on aiempaa kokemusta.

Koska pro gradu -tutkielmani käsitteli vain kahta eri populääritieteellistä kielilehteä, ei tutkimustuloksia voi pitää kovin kattavina. Näin ollen tutkimustuloksiani ei voi yleistää. On kuitenkin huomioitava, ettei tarkoitukseni ollutkaan luoda kaiken kattavaa kokonaiskuvaa kääntäjistä ja kääntämisestä. Kyseistä aihetta ei ole tutkittu merkittävän paljoa aiemmin ja tämän vuoksi jatkotutkimukset voisivat olla paikallaan. Omaa tutkielmaani voisi kehittää esimerkiksi siten, että aineisto olisi monipuolisempi. Tutkielmani aineisto koostui pääasiassa kääntäjille ja muille kielialan ammattilaisille sekä kielestä kiinnostuneille suunnatuista lehdistä. Jatkoa ajatellen tutkimusaineistoon voisi sisällyttää kielilehtien lisäksi myös perinteisiä päivälehtiä, joissa voisi korostua enemmän myös käänösalan ulkopuolisten henkilöiden näkemykset kääntäjistä ja kääntämisestä. Lisäksi aineistoa voisi monipuolistaa esimerkiksi kääntäjille tehtyjen haastatteluiden tai kyselytutkimusten avulla. Näin tutkimustuloksista olisi mahdollista saada kattavampia ja realistisempia. Omaa tutkielmaani voisi kehittää myös vertailemalla eri lehtien sisältöä tai tarkastelemalla sitä, miten kääntäjistä ja kääntämisestä puhutaan eri kulttuureissa.

Lähdeluettelo

Aineisto

Språkbruk 1/2018–3/2008

Språktidningen 5/2018–10/2008

Muut lähteet

Almqvist, Ingrid 2013. Tolk- och översättningsinstitutet – ett institut i förändring. Teoksessa Språkrådet (toim.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Scanbook AB. Falun. 57–65.

Chesterman, Andrew 2000. *A causal model for Translation Studies*. Teoksessa *Intercultural Faultlines: Research models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*. Manchester. St. Jerome. 15–27. Saatavissa: <https://www.ufs.ac.za/docs/librariesprovider20/linguistics-and-language-practice-documents/all-documents/a-causal-model-for-translation-studies---chesterman-928-eng.pdf?Status=Master&sfvrsn=0> [Luettu: 4.3.2020]

Dam, Helle Vrønning & Karen Korning Zethsen 2008. Translator Status. A Study of Danish Company Translators. *The Translator* 14:1, 71–96.

Dimitrova, Birgitta Englund 2013. Översättarutbildningar i Sverige. Teoksessa Språkrådet (toim.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Scanbook AB. Falun. 66–70.

Eskola, Jari & Juha Suoranta 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Finlex 2019. Laki auktorisoiduista kääntäjistä 7.12.2007/1231. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071231#L3P7> [Luettu: 9.1.2019]

Granroth, Meiju 2017. *Kääntäjien näkyvyys ja mediavälitteinen julkisuuskuva. Vertailussa kielen ammattilehti ja laajalevikkoinen päivälehti*. Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelman pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Halme, Helkky 2007. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Alan ammattilaisten järjestö. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia II*. SKS. Helsinki. 337–341.

Helleman, Jarl 2007. Kustannustoiminta kansainvälistyy. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Korvala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 336–345.

Häkkinen, Kaisa 2007a. Monikielinen suomalaisuus Porthanin aikana. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 82–89.

Häkkinen, Kaisa 2007b. Suomalainen kirjallisuus Ruotsin vallan aikana. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 24–33.

Institutet för de inhemska språken 2019. Tidskriften Språkbruk. Saatavissa: https://www.sprakinstitutet.fi/sv/publikationer/tidskriften_sprakbruk [Luettu: 28.1.2019]

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Eero Suominen 2016. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere. Vastapaino.

Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur. Lund.

Kajawa 2019. Mansesta maailmalle -luentosarja juhlistaa tamperelaisen kääntäjäkoulutuksen 50 vuotta. Saatavissa: https://www.kaj.fi/kajawa-lehti/kielen_paalla/mansesta_maailmalle_luentosarja_juhlistaa_tamperelaisen_kaantajakoulutuksen_50_vuotta.2607.news?1648_o=16 [Luettu: 28.1.2019]

Koivusalo, Esko 2007. Laki- ja hallintotekstien kääntäminen. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 33–40.

Kokkonen, Hanna 2012. *Taiteilijoiksi kelpuutetut? Kääntäjien julkisuuskuva suomalaisissa päivälehdissä*. Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelman pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia II*. SKS. Helsinki. 330–337.

Kotimaisten kielten keskus 2019. Språkbruk. Saatavissa: https://www.kotus.fi/julkaisut/kielikello_ja_sprakbruk/sprakbruk [Luettu 28.1.2019]

Kovala, Urpo 2007. Vakiintumisen aika: suomenkielisen kaupallisen kustannustoiminnan synty. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 332–333.

Kujamäki, Pekka 2007. Kääntämisen normit sotien välisenä aikana. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 401–413.

Kujamäki, Pekka 2013. Käännöskulttuurit: näkökulma Tampereen translationaaliin tiloihin. Teoksessa: Kaisa Koskinen (toim.) *Tulkattu Tampere*. Suomen Vastapaino Oy – Juvenes Print. Tampere. 30–47.

Opetushallitus 2019. Auktorisoidut kääntäjät. Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/auktorisoidut_kaantajat [Luettu 9.1.2019]

Paloposki, Outi 2007. Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla. Teoksessa Hannu Kalevi Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS. Helsinki. 102–126.

Pehrsson, Kajsa 2013. Översättning, kvalitet och rättsäkerhet. Teoksessa Språkrådet (toim.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Scanbook AB. Falun. 119–126.

Penttilä, Esa 2013. *Suomentajan näkyvyys päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa*. Julkaisussa Eronen, M. & M. Rodi-Risberg (toim.). *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. VAKKI Publications 2. Vaasa. 269–280. Saatavissa: http://www.vakki.net/publications/2013/VAKKI2013_Penttila.pdf [Luettu: 27.2.2020]

Romppanen, Birgitta 2013. Auktorisation och utbildning av översättare och tolkar i Finland – en jämförelse med Sverige. Teoksessa Språkrådet (toim.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Scanbook AB. Falun. 84–90.

Ruokonen, Minna 2013. Studying Translator's Status: Three Points of View. Julkaisussa Eronen, M & M, Rodi-Risberg (toim.). *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. VAKKI Publications 2. Vaasa. 327–338. Saatavissa: http://www.vakki.net/publications/2013/VAKKI2013_Ruokonen.pdf [Luettu: 30.1.2019]

Ruokonen, Minna 2014. Kääntäjän ammatin arvostuksen myytit: faktaa vai fiktiota? Julkaisussa: Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi (toim.) MikaEL. *Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu 8*. 38–54. Saatavissa: https://sktl-fi-bin.directo.fi/@Bin/bb1f8278e0ac69ee3816c634136ac701/1545046815/application/pdf/533327/Ruokonen_MikaEL2014.pdf [Luettu: 17.12.2018]

Saksa, Silja 2004. *Babelin perilliset. Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Atena.

Språkbruk 2019. Arkiv. Saatavissa: <https://www.sprakbruk.fi/arkiv> [Luettu: 28.1.2019]

Språktidningen 2019. Prenumerera. Saatavissa: <http://spraktidningen.se/prenumerera> [Luettu: 28.1.2019]

Stålhammar, Mall 2015. *Att översätta är nödvändigt*. Carlsson Bokförlag. Stockholm.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019a. Auktorisoitu kääntäminen. Saatavissa: https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/auktoisoitu-kaantaminen/ [Luettu: 9.1.2019]

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b. Opiskelu. Saatavissa: https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/opiskelu/ [Luettu: 28.1.2019]

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019c. Kääntäjänkoulutus Turussa täyttää 50 vuotta. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/?x445743=1009464> [Luettu: 28.1.2019]

Tiittula, Liisa 2001. *Vain kääntämistäkö? Kääntämisen määrittelystä käännostekstin toimivuuteen*. Charles, M. & P. Hiidenmaa (toim.). Julkaisussa: *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta*. AFinLan vuosikirja. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro. 59. Jyväskylä. 338–357. Saatavissa: <https://journal.fi/afinlavk/article/view/59853/20865> [Luettu: 27.2.2020]

Wollin, Lars 2013. Den svenska översättningskulturen – hur gammal är den? Teoksessa Språkrådet (toim.). *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Scanbook AB. Falun. 22–31.

Yle 2019. Itä-Suomen yliopiston kääntäjäkoulutus 50 vuotta. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10602244> [Luettu: 28.1.2019]

Sammanfattning av pro gradu-avhandling

1 Inledning

Man kan säga att vi nuförtiden lever i en översatt värld. Vi möter och läser olika översättningar, till exempel nyheter, tv-textningar, bruksanvisningar och böcker, varje dag utan att lägga märke till att de här texterna verkligen är översättningar från ett främmande språk. Med andra ord är vi så vana vid olika slags av översättningar att vi nästan tar dem för givet. Därför är det mycket vanligt att vi inte tänker på människor bakom översättningar. Det här betyder att man ofta kan glömma bort att det är en översättare som producerar översättningar.

Översättning är inte en ny företeelse utan texter har översatts redan länge i olika länder och översättningskulturer. Den finska översättningskulturen har till exempel sina rötter på 1500-talet (Häkkinen 2007b, 24–25). Översättningen har, som sagt, en lång tradition men det har inte funnits utbildade översättare länge. Den finska översättarutbildningen fyllde nyligen 50 år i Tammerfors och Åbo där man kan studera översättningsvetenskap vid universitet (Kajawa 2019, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019c). Också översättarutbildningen vid Östra-Finlands universitet fyllde 50 år (Yle 2019). Med andra ord formades översättarens yrke genom utveckling av översättningskultur och översättarutbildning.

Fast man kan ha studerat översättning vid olika universitet i Finland redan länge varierar uppfattningar om översättarens yrke mycket. Det här betyder att alla inte förstår vad det kräver att vara en översättare. Hela yrket verkar vara oklart för många, vilket kan påverka människors uppskattning av översättning. (Ruokonen, 2013.) Genom att forska i översättning kan man påverka människors uppfattningar om översättaryrket och översättare kan också bli synligare. Hittills har översättningsforskning koncentrerat sig mest på färdiga översättningar och mottagarens reaktioner på dem. (Stålhammar 2015, 52.) Översättarnas åsikter om sitt arbete har lämnats utanför forskning. Därför är det viktigt att undersöka vad dessa språkexperter tycker om översättningen i allmänhet.

1.1 Syfte

I min pro gradu-avhandling undersöker jag översättarens och andra språkorienterade människors syn på översättare och översättning. Syftet med avhandlingen är ta reda på olika företeelser som anknyter till översättare och översättning i två populärvetenskapliga tidningar. Tidningarna är *Språkbruk* och *Språktidningen*. Med hjälp av diskursanalys försöker jag redogöra för hur man talar om översättare

och översättning i de här tidningarna. Genom att lyfta fram diskurser kan jag också få reda på hurdana identiteter en översättare kan ha. Dessutom tar jag reda på hur översättarens yrke har förändrats under åren. Jag försöker få svar på mina forskningsfrågor som är följande:

1. Hur talas det om översättare och översättning i artiklar av *Språkbruk* och *Språktidningen*?
2. Vilka identiteter erbjuds översättare enligt forskningsmaterialets diskurser?
3. Hur har översättarens yrke och översättning förändrats under åren?

Det är viktigt att forska kring det här ämnet för att människor ska ha olika uppfattningar om översättare och översättning genom att läsa tidningar. Ämnet har inte undersökts i större utsträckning tidigare. Jag försöker inta en objektiv hållning vid analysen men som studerande i översättningsvetenskap kan jag inte riktigt vara utan en hypotes. Min forskningshypotes är att man talar mer positivt om översättare och översättning i de här tidningarna som är riktade mot människor som har språket som sitt arbetsredskap eller som bara är intresserad av språk.

1.2 Material

Jag bestämde mig att använda två populärvetenskapliga tidningar som forskningsmaterial i min avhandling. Tidningarna är svenskspråkiga *Språkbruk*, som utkommer i Finland, och *Språktidningen* som publiceras i Sverige. Tidningarna påminner mycket varandra, speciellt när det är fråga om stil, innehåll och läsekrets. Båda tidningarna skriver allt som har med språket att göra och de är riktade mot alla som är intresserade av språk. Jag valde att analysera tidningsartiklar som har publicerats mellan 2008 och 2018 därför att jag också vill ta reda på om översättarens yrke och översättning i allmänhet. Jag antar att det här tidsperspektivet är tillräckligt långt för att man ska kunna bilda något slags översikt över mitt undersökningsämne. I många fall är det också översättare som har skrivit artiklar i *Språkbruk* och *Språktidningen* och därför kan jag få mer realistisk information om mitt ämne.

När det gäller formen av tidningar bestämde jag mig att använda e-tidningar eftersom det var lättare att komma åt tidningarnas innehåll när artiklarna var tillgängliga på nätet. Alla artiklar i *Språkbruk* är tillgängliga på tidningens webbsida. Det finns tidningar från 1981 till 2018 och sammanlagt har det publicerats 134 nummer. (Språkbruk 2019.) Vad gäller artiklarna i *Språktidningen* kunde jag läsa dem i det elektroniska tidningsarkivet för biblioteket vid Tammerfors universitet. Det finns tidningar från 2007 till 2018, sammanlagt 85 nummer. (Språktidningen 2019.)

Det fanns en sökmaskin på båda e-tidningarna och med hjälp av den kunde jag söka artiklar som behandlade mitt undersökningsämne och som var publicerade under den tidsperiod som jag valde. Vad gäller tidsperioden ifråga har det publicerats 47 nummer av *Språkbruk* och 81 nummer av *Språktidningen* under 2008–2018. Med sökmaskiner använde jag sökord som *översättare* och *översättning*. Sammanlagt fick jag 20 *Språkbruk*-artiklar och 18 *Språktidningen*-artiklar som har publicerats under 2008–2018 och behandlar mitt forskningstema. Artiklarna i *Språkbruk* behandlar bland annat författningsöversättning, översättningsstrategier och översättningsminne (Språkbruk 2019). Artiklarna i *Språktidningen* behandlar till exempel översättningens historia, översättningsminne samt enskilda översättare (Språktidningen 2019).

1.3 Metod

I min pro gradu-avhandling använder jag diskursanalys som forskningsmetod. I allmänhet är diskursanalys intresserad av relationen mellan språk och social verklighet. Med andra ord avspeglar språket verkligheten. (Eskola, Jari & Juha Suoranta 2008, 194). Diskursanalys är inte en klar och tydlig analysmetod och åsikter om centrala begrepp varierar. Ett av de centrala begreppen är ordet *diskurs* som är definierat på olika sätt. Enligt Michel Foucault betyder diskurs regelmässiga uttalanden som reflekterar omvärlden (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 19). Norman Fairclough poängterar att med diskurs avses ett visst språkbruk som ger betydelser till olika företeelser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 72–73). I den här pro gradu-avhandlingen avses med begreppet *diskurs* ett återkommande språkbruk som gäller både översättare och översättning.

Som sagt är diskursanalys inte en klar metod utan det finns många sätt att göra diskursanalytisk forskning. Jag utnyttjar Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori som analysmetod därför att den ofta tillämpas vid analys av tidningsartiklar ((Winther Jørgensen & Phillips 2000, 57–59) och sålunda lämpar den sig även för min avhandling. I diskursteori betonas speciellt begreppen *diskurs* och *identitet* som är viktiga med tanke på mitt syfte. Med diskurs anser Laclau och Mouffe en organiserad helhet av olika betydelser som kan anknyta till ett visst specialområde (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33). Enligt Laclau och Mouffe kan diskurser ge olika identiteter för olika subjekt och med hjälp av sådana identiteterna kan man till exempel förstå översättare bättre (Winther Jørgensen & Phillips 2000, 48).

Det fanns relativt många artiklar gällande översättare och översättning i *Språkbruk* och *Språktidningen* och ofta var artiklarna långa. Därför läste jag inte artiklarna ord för ord utan gick dem

igenom och fäste uppmärksamhet på intressanta och återkommande ord och uttryck som hade med översättare och översättning att göra. Jag listade sådana ord och uttryck på ett papper. Till slut kunde jag bilda av uttrycken fem starka diskurser som förekommer i artiklarna. Tre av diskurser upprepas i både *Språkbruk* och *Språktidningen*. De är *expertdiskurs*, *konstnärsdiskurs* och *språkutvecklardiskurs*. Dessutom finns det två separata diskurser som träder fram bara i *Språkbruk-tidningen*. De anknyter till översättares arbetsbörda och kritiken mot översättningar.

Med hjälp av diskurserna är det också möjligt att bilda olika identiteter för översättare. Identiteterna i min undersökning formas utgående från de identifierade diskurserna och de är således expertidentitet, konstnäridentitet och språkutvecklaridentitet. Enligt de här identiteterna ser översättning ut som ett mångsidigt arbete och det är inte bara fråga om förmedlandet av en text från ett språk till ett annat. Vad gäller diskurserna kan översättare ha varierande identiteter beroende på bland annat sitt specialområde.

2 Forskningsbakgrund

Min pro gradu-avhandling baserar sig på begreppet *översättningskultur* som berättar hur översättning och tolkning har organiserats i ett visst samhälle (Kujamäki 2013, 33). Med andra ord betyder översättningskultur sådana rutiner av översättning och tolkning som har etablerat sig i ett samhälle. Det kan till exempel vara fråga om utbildning av översättare och tolkar samt om hur de här yrkena definieras, det vill säga om yrkena till exempel anses som sakkunnigarbete (Kujamäki 2013, 33–34). På sätt och vis berättar översättningskultur hur viktiga översättare och tolkar och deras arbete är för olika områden i samhället.

Enligt Kujamäki (2013) har översättares status i olika översättningskulturer varierat mycket under åren. Eftersom en översättningskultur reflekterar samhällelig betydelse av översättare och tolkar kan den här betydelsen vara varierande beroende bland annat på den tidsperiod som är aktuell. Om översättare anses vara viktiga, är deras status högre. Finska översättare har till exempel haft en mycket hög status på 1800-talet då deras roll vid finska språkets utveckling var betydande. Efter det har finska översättares status ändå varit tämligen låg i jämförelse med till exempel författare och förläggare. (Kujamäki 2013, 37–38.)

Kujamäki (2013) konstaterar att det finns ett förhållande mellan översättningskultur och diskurs. I den finska översättningskulturen har man pratat om översättare som utvecklare av finska språket och litteratur. Ofta har man tänkt att översättare gör något slags frivilligarbete som anknyter till låg lön.

Det här betyder att för att kunna arbeta som översättare måste man verkligen älska sitt jobb. Översättare har själva definierat sig som experter och konstnärer. De här två finska diskurserna ger en mycket annorlunda uppfattning om översättares yrke. (Kujamäki 2013, 39.)

2.1 Den finska översättningskulturen

Den finska översättningskulturen började på 1500-talet med reformationen. Tidigare hade latinska språket haft en hög status bland det bildade folket och kyrkan och vanligtvis använde man inte finskan. Dessutom hade också svenskan en uppskattad status i det finska samhället. Enligt reformationen skulle alla människor kunna läsa bibliska texter på sitt eget modersmål. Den här tanken lade grunden till att också i Finland började översättas litteratur till finska. (Häkkinen 2007b, 24–25.) I början var det ändå fråga om översättning av religiösa texter såsom böner till finska och också till svenska. Mikael Agricola hade en central roll med översättning av Bibeln och han lyckades översätta till och med 37 % av hela Bibeln till finska språket. (Häkkinen 2007b, 26–27.)

Efter religiösa texter började man översätta också juridiska texter som ofta var skrivna på svenska (Koivusalo 2007, 33). Sådana översättningar var direkta översättningar, eftersom på den där tiden var det vanligt att översätta ord för ord (Häkkinen 2007, 28–29). Det var också vanligt att nästan vem som helst kunde översätta texter. Med andra ord fanns det inte några utbildade översättare då. Situationen förändrades år 1778 när den första officiella translatortjänsten grundades i kungens kansli. (Koivusalo 2007, 36, 38.)

På 1700-talet började man översätta bland annat facklitteratur och det här påverkade finska språkets ställning (Häkkinen 2007a, 82–85). Så småningom var det också skönlitterära texter som blev översatta till finska. Olika tidningar blev intresserade av översättningar och man började publicera översättningar i dem. (Paloposki 2007, 102–103.) Det var inte lätt att översätta, eftersom det inte fanns någon språklig modell för översättningar. Enligt översättare var finska språket ofta stelt och det var svårt att hitta lämpliga lösningar. Genom att översätta blev finskan ändå rikare, vilket påverkade bland annat till terminologin. Med hjälp av mångsidigare språk var det lättare att översätta. (Paloposki 2007, 103–105.)

Vad gäller finska översättares status var den inte hög på 1800-talet. Ofta behövde översättare göra något annat arbete för att kunna försörja sig. (Paloposki 2007, 108, 126.) Den finska översättningskulturen började etablera sig på 1900-talet och då var översättning en central del av den finska kulturen. Det här betydde ändå inte att översättares ställning skulle ha varit högre. Det fanns

mycket mer att översätta men det påverkade inte översättares status. (Kovala 2007, 332–333, Hellemann 2007, 338–340.) Finska översättningar fick mycket kritik i olika tidningar där kritikerna fäste uppmärksamhet på enstaka ord och uttryck som var främmande eller klumpiga. Fast översättningar fick synlighet i tidningar var själva översättarna ofta osynliga. (Kujamäki 2007, 407–413.)

Numera är översättares ställning lika låg som den har varit under tiderna. Översättarna kämpar med låg lön och kritik och i många fall behöver översättare göra något annat arbete för att kunna försörja sig. (Koskinen 2007, 333–334.) Man kan ändå påstå att översättare har blivit synligare i media. Till exempel den finska översättaren Jaana Kapari blev mycket berömd för sina översättningar av *Harry Potter*-böcker. Alla översättare och översättningar får inte positiv synlighet i media för oftast blir de kritiserade. Det är också inte ovanligt att översättningslitteratur kritiserats som ett originalt verk, det vill säga att man helt glömmer bort att det är fråga om en översättning. (Koskinen 2007, 334–335.)

Den finska översättarutbildningen är en viktig del av vår översättningskultur. I Finland har man börjat utbilda översättare på 1960-talet. Då kunde man studera olika översättningskurser vid språkinstitut i Kouvola, Tammerfors, Savonlinna och Åbo samt vid sommaruniversitet. (Halme 2007, 341, Saksa 2004, 154.) Så småningom började de finländska universiteten ta ansvar för översättarutbildningen och utbildningen blev mångsidigare. (Saksa 2004, 154.) Numera kan man studera översättningsvetenskap vid Helsingfors, Tammerfors, Östra-Finlands och Åbo universitet. Det finns mycket variation mellan språk som man kan studera vid olika universitet. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b.)

Den finska översättarutbildningen är ett ungt utbildningsområde men den har ändå starka verksamhetsprinciper. Betydande är att vår översättarutbildning har fungerat som modell bland annat till Sveriges översättarutbildning. (Saksa 2004, 155.) De flesta finländska översättare är avlagt översättarutbildningen vid något finländskt universitet. Det här betyder att finska översättare är skickliga och de kan ses som fackmän i sitt arbete. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b.)

I Finland är det möjligt att bli en auktoriserad översättare. Auktoriseringen baserar sig på lagen om auktoriserad översättare samt statsrådets förordning. Förutom de här juridiska aspekterna behöver man avlägga examen för auktoriserad översättare. Examen ordnas varje år och den består av två delar. Den första delen behandlar språk- och översättningskunskaper och den andra delen översättares yrkeskunskaper. Man måste avlägga båda delarna godkänt för att bli en auktoriserad översättare. Efter examen får man ett examensbevis som gäller fem år. Efter det måste man förnya beviset. (Opetushallitus 2019, Finlex 2019.)

2.2 Den svenska översättningskulturen

Den svenska översättningskulturen har sina rötter på 1200- och på 1300-talet. Då översatte man mångsidig litteratur till fornsvenska. På den tiden var det vanligt att översättaren inte översatte led för led och hen kunde också tillägga något nytt till texten eller ta bort några väsentliga element. (Wollin 2013, 22–23.) Svenska språkets ställning var inte hög och det kom massor av tyska lånord till språket (Wollin 2013, 23). Det var fråga om modernisering av det svenska samhället och den här moderniseringen påverkade mycket senare översättningar som gjordes bland annat i kloster. Man kan säga att översättningsverksamheten började i Sverige ursprungligen i kloster där klosterbröderna översatte latinska uppenbarelsetexter till svenska. Med andra ord formades det en teknisk bas för översättningen. (Wollin 2013, 23–25.)

I Sverige påverkade också reformationen översättningskulturen. Svenskarna var inspirerade av Martin Luther som översatte hela Bibeln till tyska. År 1541 utkom den svenska översättningen av Bibeln, Gustav Vasas Bibeln. (Wollin 2013, 26.) Genom reformationen började människorna tänka på att alla borde ha rättighet att använda sitt eget modersmål. Så småningom började svenska språkets ställning bli högre och svenskan var till exempel det språk som man ville använda i vetenskapliga sammanhang. (Wollin 2013, 26–27.)

Inom den svenska översättningskulturen fanns några berömda namn såsom Carl August Hagberg som översatte Shakespeare. I många fall var det ändå så att översättarna var osynliga. Enligt Wollin (2013) var det inte ovanligt att översättarna förblev osynliga. I idealfallet kunde man inte märka att det var fråga om en översättning. Med andra ord skulle översättningarna vara osynliga, det vill säga att läsaren inte kunde förstå att det var en översättning som hen läste. Översättares löneläge hade alltid varit lågt men situationen förbättrades på 1900-talet när svenska översättare organiserade sig. År 1954 grundades *Sveriges översättarförbund*, vilket påverkade översättares lön och samhälleliga synlighet. (Wollin 2013, 30–31.)

Den svenska översättarutbildningen spelar också en central roll i den svenska översättningskulturen. I Sverige har det varit möjligt att utbilda sig till översättare sedan 1960-talet. Först var det fråga om enstaka och korta kurser som behandlade olika företeelser som hade med översättning att göra. När Sveriges *Tolk- och översättningsinstitut* grundades år 1986 började man utbilda översättare på allvar. (Almqvist 2013, 57, Dimitrova 2013, 66.) Institutet fick sina uppgifter från Sveriges regering och i början var det bara fråga om organisering av tolk- och översättarutbildning. Senare hade institutet en viktig status med utveckling av översättningsforskning. Numera har Tolk- och översättningsinstitutet ansvaret för översättarutbildning men i vissa fall ligger ansvaret hos högskolor. (Almqvist 2013, 57–

58.) I Sverige kan man utbilda sig till översättare vid Göteborgs, Lunds, Stockholms och Uppsalas universitet samt Linné-universitet och Södertörns högskola. Det finns mycket variation bland språk och specialområden men mest är det fråga om facköversättning. (Dimitrova 2013, 67.)

I Sverige kan man också bli en auktoriserad översättare. I Sverige är det kammarkollegiet som har ansvaret för auktoriseringen. För att bli en auktoriserad översättare måste man avlägga en exam för auktoriserad översättare och få den godkänd. I Sverige består examen bara av en del som testar den sökandes översättningskunskaper. Enligt examensbeviset får man arbeta som auktoriserad översättare fem år. Efter det måste man förnya beviset genom kammarkollegiet. (Romppanen 2013, 86–87, Pehrsson 2013, 119.) I Sverige finns en förening för auktoriserade översättare som heter *Föreningen Auktoriserade Translatorer* eller kortare FAT (Stålhammar 2015, 60).

3 Resultat

Resultatet av min undersökning visar att det finns fem starka diskurser i mitt material som anknyter till översättare och översättning. Tre av diskurserna är samma i både *Språkbruk* och *Språktidningen* och de är expertdiskurs, konstnärisk diskurs och språkutvecklingsdiskurs. Dessutom finns det två separata diskurser som bara förekommer i *Språkbruk*. Dessa diskurser handlar om översättares arbetsbörda och kritik mot översättningar. I det följande behandlar jag mina forskningsresultat lite närmare och jämför dem med tidigare forskning.

3.1 Översättare som expert

Enligt mina resultat är *expertdiskurs* den vanligaste diskursen som har med översättare och översättning att göra. Den förekommer i artiklar av båda tidningar. I *Språkbruk* pratar man om översättare som experter i sitt eget specialområde. Ofta kommer den här sakkunnsigheten fram när det gäller översättning av juridiska texter. Vid översättning av juridiska texter måste översättaren behärska språket men också terminologin och de olika översättningsstrategier samt kulturiska kunskaper. Enligt *Språkbruk* spelar översättarutbildningen en viktig roll när det gäller sakkunnsighet och man uppskattar den här utbildningen. I *Språktidningen* tar man också upp översättares språkkunskaper men den kulturella kunskapen är det som mest anknyter till sakkunnsigheten. Betydande är att i *Språktidningen* diskuterar man inte alls om översättarutbildning och att den över huvud taget inte verkar vara nödvändig för att man ska kunna arbeta som översättare.

Som sagt ser man översättare oftast som experter i ett samhälle. Enligt tidigare forskning har översättare själva tänkt att de är experter på sitt eget område. Dessutom har översättarutbildning varit starkt bunden till översättares sakkunnighet och man kan säga att den här utbildningen är en utgångspunkt för översättning. (Kujamäki 2013, 39–41.) Speciellt i Finland framhävs översättares utbildningsbakgrund, eftersom de flesta översättare har avlagt översättarutbildning vid universitet (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019b). Enligt tidigare forskning uppskattar många arbetsgivare översättarutbildningen (Dam, Helle Vrønning & Karen Korning Zethsen, 2008). Man kan konstatera att översättarutbildningen ger kunskaper för att arbeta som expert.

Både i *Språkbruk* och *Språktidningen* framhävs översättares kulturella kunskaper som anknyter till sakkunnighet. Enligt artiklarna måste översättare behärska olika översättningsstrategier för att översättningar motsvarar speciella egenskaper av olika kulturer. Enligt tidigare forskning har man konstaterat att kulturella kunskaper är ett måste för att man ska kunna göra lämpliga översättningar. För att göra det måste översättare behärska översättningsstrategier såsom domesticering och främmandegöring. (Tiittula 2001). I artiklarna diskuteras också om maskinöversättning som nuförtiden är allt vanligare. Utgående från artiklarna hotar maskiner inte mänskliga översättare men översättare kan ha nytta av maskinöversättningar. Utöver språkkunskaper måste översättare även ha teknologiska kunskaper och man kan konstatera att den traditionella översättningen kommer att förändras. (Tiittula 2001, Wollin 2013, 31.)

3.2 Översättare som konstnär

I båda tidningarna kan man indentifiera *konstnärsdiskurs*. Enligt konstnärsdiskursen anser man att översättning är ett slags konstform och det betonas speciellt i samband med skönlitterära översättningar. I *Språkbruk* berättar bland annat översättare Janina Orlov att hon översätter med hjälp av alla sina sinnen och att hon *blir* den text som hon ska översätta. När översättare ses som konstnärer får de ofta mycket uppskattning. I *Språktidningen* talar man om översättare som ordkonstnärer och översättningen var ofta en rolig process. När översättare är konstnärer har de en möjlighet att tolka texter och förmedla känslor.

Vad gäller tidigare forskning har översättare själva konstaterat att de är konstnärer (Kujamäki 2013, 39). Det här betyder att översättare har en stark uppfattning om sitt arbete och sin identitet. Översättningen har också i andra sammanhang jämförts med en kär men krävande hobby (Koskinen 2007, 333–334). Detta framhävs också i mitt smaterial när det talas om översättare som konstnärer.

Enligt artiklarna tycker översättare att översättning är en betydelsefull fritidssyssla som kräver mycket. Resultatet gällande konstnärsdiskursen i min egen avhandling ligger i linje med Hanna Kokkonens (2012) pro gradu-avhandling där översättare jämförs med konstnärer i media.

3.3 Översättare som språkutvecklare

Enligt *språkutvecklardiskurs* har översättare haft en central roll vid språkutveckling under åren. Artiklarna i *Språkbruk* och *Språktidningen* konstaterar att tidigare översättare har haft en stark påverkan på utvecklingen av olika skriftspråk. Nuförtiden kan översättare påverka språkbruket till exempel genom tv-textningar i olika tv-serier eller filmer. Genom sitt arbete kan översättare berika olika språk. I Finland kan översättare bland annat förbättra svenska språkets status med hjälp av översättningar. Med tanke på detta kan man säga att översättare fortfarande har en viktig roll som språkutvecklare.

Mina forskningsresultat överensstämmer med tidigare forskning. Enligt Kujamäki (2013) har finska översättare haft en viktig roll vid utvecklingen av finska språket. I den finska översättningskulturen har översättare traditionellt setts som utvecklare av finska språket och litteraturen. (Kujamäki 2013, 37–39). Översättningen har redan länge haft en viktig uppgift för genom att översätta har man kunnat stöda språkets ställning i samhället samt utveckla fackspråk. (Wollin 2013, 26–28). Vad gäller tidigare forskning har översättare haft en möjlighet att påverka språket och berika det. Med hjälp av översättningar har till exempel finskan blivit rikare. (Paloposki 2007, 103–105).

3.4 Översättares arbetsbörda

Utöver de ovannämnda tre diskurserna förekommer det två separata diskurser bara i *Språkbruk*. Den första diskursen anknyter till *översättares arbetsbörda*. Enligt diskursen ser översättning ut som ett krävande arbete som inte får tillräckligt med uppskattning. Diskursen betonar översättares låga lön som inte motsvarar arbetets kravnivå. I många fall uppskattar arbetsgivare inte översättares utbildning utan översättningarna borde göras så billigt som möjligt. Nuförtiden är det vanligt att oerfarna översättare, det vill säga studerande, tar uppdrag för att de vill ha extra pengar. I sådana fall är kvaliteten inte hög. Dessutom konstaterar diskursen att översättare jobbar under tidspress som kan orsaka stress.

Översättares arbetsbörda har lyfts fram också tidigare. Man har diskuterat mycket om översättares lön som inte är konkurrenskraftig. Temat har också undersökts tidigare. (Ruokonen 2014.) Enligt Paloposki har det sedan 1800-talet varit omöjligt för översättare att leva med den lön som de får. Därför måste översättare ofta ha även ett annat arbete. (Paloposki 2007, 108, 126.) Situationen har inte förbättrats och till exempel översättare som jobbar på översättningsbyråer har en mycket låg lön och arbetsgivare uppskattar inte deras arbete eller utbildningsbakgrund (Dam, Helle Vrønning & Karen Korning Zethsen, 2008, Kujamäki 2013, 39–41). Med andra ord går det inte att försörja sig med översättning fast översättare tycker om sitt yrke.

3.5 Översättare och kritik

I *Språkbruk* förekommer också fram en annan diskurs som gäller den kritik som översättningar möter. Enligt artiklarna kan också erfarna översättare göra fel och med sådana fel är det ofta fråga om slarv. Olika fel kan till exempel bero på tidsbrist. Dessutom konstateras det inom ramen för denna diskurs att man ofta kritiserar översättningar som originala verk, det vill säga att man glömmer bort att det är fråga om en översättning. I media tar man upp enskilda ord och uttryck som inte är lämpliga för texten eller låter konstiga.

Vad gäller tidigare forskning har översättare fått kritik från och med 1900-talet då man började kritisera översättningar i olika tidningar. Ofta kritiserades det enstaka uttryck som lät onaturliga. (Kujamäki 2007, 407–413.) Det här betyder att översättningar blir synliga när de avviker från det språkbruk som läsare är vana vid. I många fall kan det vara fråga om till exempel fel eller vissa strukturer som leder till att översättningar blir synliga. (Tiittula 2001.) Det har också konstaterats att genom att kritisera översättningar kan man påverka uppskattningen av översättares yrke (Ruokonen 2014). Med tanke på det kan kritiken påverka bland annat vanliga människors uppfattningar om översättning.

Människor inom översättningsbranschen har varit oroliga över att översättningar kritiserats som originala verk. Med andra ord kritiseras översättningar separat och inte i ljuset av originaltexten. Ofta tänker man att översättningar inte är översättningar utan riktiga verk. (Koskinen 2007, 334–335.) Den här företeelsen kan bero på att det redan länge har varit idealt att översätta osynligt, det vill säga att läsare inte märker att det är fråga om en översättning. (Tiittula 2001, Wollin 2013, 30–31.) Med andra ord borde översättningen vara så försynta som möjligt för att mottagaren inte ska tänka på att texten är en översättning.

4 Till slut

Syftet med min pro gradu-avhandling har varit att undersöka översättares och andra språkexperters åsikter om översättares yrke. Jag har tagit reda på hur man talar om översättare och översättning i två populärvetenskapliga tidningar. Jag har tillämpat diskursanalys som forskningsmetod och fått svar på mina forskningsfrågor som har varit följande:

1. Hur talas det om översättare och översättning i artiklar av *Språkbruk* och *Språktidningen*?
2. Vilka identiteter erbjuds översättare enligt forskningsmaterialets diskurser?
3. Hur har översättares yrke och översättning förändrats under åren?

Forskningsresultatet visar att man talar om översättare och översättning i huvudsak på ett positivt sätt i båda tidningarna. Man beskriver översättare som experter som måste ha mångsidiga kunskaper för att kunna göra översättningar med hög kvalitet. Det här innebär bland annat språkliga, kulturella och teknologiska kunskaper. Översättarutbildning spelar en central roll vid översättares yrke och ofta uppskattar man den här utbildningen. Översättare har också en viktig status när det gäller språkutveckling. Endast i *Språkbruk* lyfts fram några negativa företeelser som anknyter till översättning. De negativa diskurserna handlar bland annat om översättares stränga tidtabell och låga lön samt den kritik som riktas mot översättningar. Allt som allt spelar översättningen ändå en viktig roll i samhället.

Utgående från de identifierade diskurserna i mitt material är det möjligt att skilja mellan tre olika typer av identiteter som erbjuds till översättare: översättaren som expert, konstnär och språkutvecklare. När översättare ses som experter är det fråga om goda yrkesmässiga kunskaper. När översättare kategoriseras som konstnärer gäller det kreativitet och förmågan att förmedla känslor. Översättare kan också vara språkutvecklare då de kan berika språk och värna deras ställning i samhället.

På basis av mina resultat har översättningsbranschen förändrats under årens lopp. Ändringarna handlar bland annat om teknologisering av översättningsarbetet. I jämförelse med traditionell översättning som har mest med språket att göra måste översättare nuförtiden också behärska teknologi. Översättningen har också blivit mer kreativ på grund av olika kulturer. Många företeelser är kulturspecifika och översättare måste vara mycket kreativa för att hitta lämpliga lösningar. Översättning har blivit snabbare beroende på maskinöversättningar och olika termlistor som översättare kan ha nytta av.

Enligt resultatet stämmer min hypotes delvis för att i de flesta fall talas det positivt om översättare och översättning. För att man skulle ha fått en mer realistisk bild av mitt ämne borde materialet ha varit större och mångsidigare. Eftersom man inte har forskat i temat i större utsträckning tidigare har det varit problematiskt att hitta en lämplig teoribakgrund. Jag har också haft några utmaningar med analysmetoden därför att jag inte är van vid att tillämpa diskursanalys. Diskursteorin utgör inte en klar helhet och jag har varit tvungen att tillämpa den på ett lämpligt sätt. Jag tror att innehållsanalys skulle ha varit en bättre metod för min avhandling, eftersom jag har tidigare erfarenhet av den. Eftersom det ännu inte har gjorts så många vetenskapliga studier om liknande ämnen som det här kan ämnet undersökas vidare. Materialet skulle till exempel kunna bestå av olika tidningar, inte bara av populärvetenskapliga tidningar utan också av dagstidningar, och man skulle kunna samla in undersökningsmaterialet via intervjuer eller en enkät för att få mer djupgående resultat.